

R.N.I. No. 14593/1957

પગદાંડી

PAGDANDI

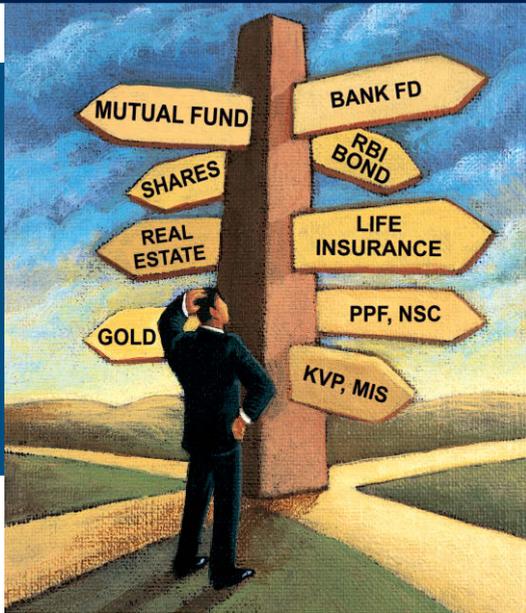
તંત્રીઓ : અશ્વિન માલદે * ચંદ્રકાન્ત નંદુ * સંજય છેડા

VOL.65 ISSUE NO. 12 - MARCH 2023 - 60 PAGES - RS. 15/-

કાળિયો ધ્રો

Shree Kutchi Visha Oswal Seva Samaj
C.V.O.D., Jain Mahajanwadi, 3rd Floor, 99-101, Keshavji Naik Road, Chinchbunder, MUMBAI - 400 009.
Phone : 23714674 / 2377 3032 - E-mail : pagdandi@kvoss.org

WE NAVIGATE
YOUR FINANCIAL ADVENTURE
& ENSURE YOU
A SMOOTH JOURNEY OF LIFE
FROM WHERE YOU ARE
TO WHERE YOU WANT TO BE

A COMPLETE TOUR OF THE FINANCIAL WORLD

We are truly a one stop-shop for all your
Investment & Insurance and other allied services:

- Mutual Fund Distributors
- Company FD, NCD, Bond, RBI Bond, Capital Gain Bond, Perpetual Bond
- P2P Loans
- Sovereign Gold Bond
- Will Writing and Estate and Succession Planning
- Life Insurance (Through business associates of LIC of India, HDFC Life, Birla Sun Life Insurance)

We are your Map for Financial Freedom

Registered Office:

Gada & Haria Pvt Ltd

(formerly known as Gada & Haria Financial Planners Pvt Ltd)

5, Framroz Court, 2nd floor, Dada Saheb Phalke Road,
Dadar (CR), Mumbai-400014.

Tel: 40794141

CA Dilip Haria

Village: Bada

98202 96135

dhharia@gmail.com

CA, CFP Rajesh Gada

Village: Bada

98676 23250

rajesh@gadaharia.com

CA Vipul Bheda

Village: Samaghoga

98202 22750

vipul@gadaharia.com

Vikas Vira

Village: Nagalpur

98205 20268

vikas@gadaharia.com

પગદંડી

માર્ચ ૨૦૨૩

અનુક્રમણિકા

લેખ	લેખક	પાના નં
તંત્રી સ્થાનેથી		
સમાજ અને સમાજની સંસ્થાઓ	અશ્વિન માલદે	૫
પગ મેં ભમરી.....	લીલાધર માણેક ગડા	૧૧
ધોળાવીરાના ખેડૂતોની કથા અને વ્યથા		
મરુભૂમિ.....	ડૉ. ગિરીશ વીછીવોરા	૧૭
ખેતર હોય તો ખેડીએ, ડુંગર ખેડ્યા કેમ જાય !...	ડૉ. ગુલાબ દેઢિયા.....	૨૦
કચ્છ પત્રકારત્વના આદ્યપુરુષ : દેવજી ભીમજી ખેતસી...	પ્રવીણચંદ્ર શાહ.....	૨૩
પ્રાચીન મહાપ્રલયો (એન્સિયન્ટ એપોકલિપ્સ).....	દલપતરામ દાણીધારિયા	૨૯
ઈઝરાયલ - મુંબઈ - કચ્છનો સ્નેહસંબંધ.....	માણેક એમ. સંગોઈ.....	૩૨
ભગવાન બુદ્ધ પરિપથ	જ્યોતિ જેવત મોતા.....	૩૭
ભાગ ૪. શ્રાવસ્તી પ્રતિ...		
સાહિત્ય અમૃત	આલેખન : ચંદ્રકાન્ત નંદુ	૪૩
પ્રતિભાવ - પ્રતિસાદ		
પગદંડી.... દંડીનો પગ બને છે....	વિશ્રામ એમ. ગઢવી.....	૪૮
પગદંડીને પત્ર	બિપીન વાલજી નાગડા.....	૪૯
ઉર્મિલહર.....	સંપાદન : વિશન નાગડા.....	૫૦
બિન્દાસ બોલ (૨૦૨૨-૨૩) વક્તૃત્વ સ્પર્ધાનો અહેવાલ	૫૩
સાંત્વન.....	૫૬

નોંધ : પગદંડીના ફેબ્રુઆરી '૨૩ના અંકના મુખપૃષ્ઠની ઓળખ ભુજના દરબારગઢમાં આવેલ 'આયના મહેલ' તરીકે કરવામાં આવેલ છે. અહીં છબીની ઓળખ આપવામાં ક્ષતિ થયેલ છે. મુખપૃષ્ઠ પરનું ચિત્ર આયના મહેલનું નહીં, પરંતુ દરબારગઢમાં આવેલ રાણીવાસનું છે. આ ક્ષતિ પ્રત્યે શ્રી દલપતરામ દાણીધારિયાએ ધ્યાન દોરેલ છે.

પગદંડી કાર્યાલાય ફોન - ૨૩૭૧ ૪૬૭૪ ટેલી ફેક્સ - ૨૩૭૭ ૩૦૩૨

Printed and Published by Aswin Popatlal Malde on behalf of K.V.O. Seva Samaj. Printed at Meghart Colour Crafters, 42, Ideal Indl. Estate Mathuradas Mill Compound, Senapati Bapat Marg, Lower Parel, Mumbai -400013. and published from Shri Kutchhi Visa Oswal Seva Samj, C.V.O.D. Jain Mahajanwadi, 3rd Floor, 99/101, Keshavji Naik Road, Chinch Bunder, Mumbai -400009. Editor : Aswin Popatlal Malde

Gala Caterers
FINEST IN FOOD INDUSTRY
SINCE 1977

“આજે લગ્નમાં શું જમવાનું હશે ?”
એ ઉત્સુકતાનો અંત આવે
જ્યારે મહેમાન
ગાલા કેટરર્સ નો ટેગ જોયે
“જે હશે બધુ ભાવતું જ હશે !”

અમે કાઠીયાવાડી, ગુજરાતી, કચ્છી, પંજાબી, સાઉથ ઈન્ડિયન તેમજ કોન્ટીનેન્ટલમાં
થાઈ, મેક્સીકન, ઈટાલીયન અને ચાયનીઝ, ખ્યોર વેજેટેરીયન વાનગીઓ પિરસીએ છીએ.

આજકાલનો નવો ટ્રેન્ડ
ડેસ્ટીનેશન વેડિંગ

આપના પ્રસંગોને બનાવો યાદગાર.
૨૦૦ થી ૨૫૦૦ કેપેસિટીના ભારતનાં કોઈપણ સ્થળે
હોટેલ, રિસોર્ટ, તથા ક્લબમાં સંગીત સંધ્યા, મહેંદી
રસમ, સમુર્તા, લગ્ન, રીસીપ્શન એરેંજ કરી,
વિવિધ વાનગી પિરસી પ્રસંગને યાદગાર બનાવશું

**કાર્પોરેટર સેમીનાર,
એક્ઝીબીશન માટે**

૧૦,૦૦૦ થી વધુ મેહમાનોને
કેટરીંગ સર્વિસ આપવા સક્ષમ

Some of our Corporate Clients:
RELIANCE INDUSTRIES LTD, PARLE AGRO PVT.LTD
THE PHOENIX MILLS LTD., ACHARYA PRODUCTS
CAMBRIDGE SHIRTS, GODAVARI PAINTS MAYKA GROUP,
JUST IN TIME, GANGAR EYENATION ETC.

Gala Caterers

FINEST IN FOOD INDUSTRY
SINCE 1977

પ્રવીણ ગાલા :
9892183338

પ: નટરાજ બિલ્ડિંગ, વસ્તી નાસાલા લેન, મરુંગા (સે.રેલ્વે), મુંબઈ-૧૯. ફોન: ૨૪૦૨ ૪૩૧૬, ૨૪૦૧ ૩૫૪૦
E: galacaterers@gmail.com, ksevasamaj@gmail.com • W: www.galacaterers.in

Google f Google plus

અતુલ ગાલા : 9322221205 • રાજેશ ગાલા : 9820032010 • નિમેશ ગાલા : 9322226085
રોહિત ગાલા : 9820099251 • શિરાગ ગાલા : 9702029280 • જસમેશ છેડા : 9819818170

તંત્રીસ્થાનેથી

સમાજ અને સમાજની સંસ્થાઓ

આપણો સમાજ સુગઠિત સમાજ છે. સતત કાર્યશીલ સમાજ છે.

સમાજના જ્ઞાતિજનોની દરેક જરૂરિયાત માટે સમાજમાં સંસ્થાઓ છે.

દરેક ક્ષેત્ર માટે

તે શૈક્ષણિક હોય, વૈદકીય હોય, ધાર્મિક હોય, સામાજિક હોય, સાંસ્કૃતિક હોય, ધંધાકીય હોય કે અન્ય કોઈ પણ.

તમો કલ્પના કરી શકો એવી કોઈ પણ જરૂરિયાત માટે સમાજમાં કોઈ ને કોઈ સંસ્થા છે જ.

કોઈ પણ સમાજ માટે કલ્પના પણ કરવી મુશ્કેલ હોય એવી પ્રવૃત્તિઓ આપણા સમાજની સંસ્થાઓ આપણા જ્ઞાતિજનો માટે કરી રહી છે.

અને આપણા સમાજની પ્રગતિમાં આવી બધી સંસ્થાઓનો ફાળો નાનોસૂનો નથી.

આ બધી પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે આપણા સમાજમાં અધ...ધ...ધ... સંસ્થાઓ છે.

કેટલીક કેન્દ્રીય સંસ્થાઓ છે.

કેટલીક ગામની છે.

કેટલીક લતાની છે.

અને હવે તો નુખની અને ફળિયાની પણ છે.

કેટલીક મહિલા સંસ્થાઓ છે.

કેટલીક યુવા સંસ્થાઓ છે અને

ધાર્મિક સંસ્થાઓ તો અલગ.

કેન્દ્રીય સંસ્થાઓમાં

- દેરાવાસીઓનું મહાજન છે.
 - સ્થાનકવાસીઓનું મહાજન છે.
 - બઘાની પૂરક એવી સંસ્થા - શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજ.
 - અને ખાસ વ્યક્તિઓના ખાસ ફાળાથી રચાયેલ 'વડો' મહાજન છે.
- અને આ બધી સંસ્થાઓ સમગ્ર સમાજના ક્ષેત્રે કાર્ય કરી રહી છે.

તદ્ ઉપરાંત

- ગામેગામના મહાજન છે. ક્યાંક સેવા સમાજ પણ જરૂર છે.
- મહિલા સંસ્થા છે.
- યુવા સંસ્થા છે.

અને એવું જ બધું લતાવાર સંસ્થામાં પણ.

શું આપણને આટલી બધી સંસ્થાઓની જરૂર છે ખરી.

અને તે પણ લગભગ સમાન પ્રવૃત્તિઓ માટે.

ધાર્મિક સંસ્થાઓ મુખ્યત્વે દેરાસર, ઉપાશ્રય અથવા સ્થાનકની જાળવણી કરતી હોય છે. એ તે ગામ, લતા અથવા અન્યત્ર અલગઅલગ હોય તે સમજી શકાય છે, જરૂરી છે.

એવી જ રીતે અન્ય સંસ્થાઓ જેની પાસે સ્થાવર મિલકત છે. લગ્નની વાડી, અતિથિગૃહ, મહાજન વાડી વગેરે વગેરે તે આવી મિલકતોની જાળવણી માટે પણ અલગ સંસ્થા હોય તે સમજી શકાય છે.

પરંતુ મોટા ભાગની સંસ્થાઓમાં આવું હોતું નથી. બધા જ એના સંસાધનો અનુસાર, શૈક્ષણિક, વૈદકીય, સામાજિક, સાંસ્કૃતિક વગેરેવગેરે પ્રવૃત્તિ કરતા હોય છે.

સંસાધનો મર્યાદિત તો વ્યાપ પણ મર્યાદિત, પરંતુ પોતાનો ચોકો અલગ.

આવી સંસ્થાઓ ઉપરાંત

જે સંસ્થાઓ પાસે સ્થાવર મિલકતો છે. તે સંસ્થાઓ પણ તે મિલકતની જાળવણી ઉપરાંત મહદ્ અંશે વિવિધ સામાજિક પ્રવૃત્તિઓમાં પણ કાર્યરત છે.

અને ક્યારેક તો કોઈક વ્યક્તિવિશેષનો કે સમૂહનો મોભો ન જળવાય કે પ્રવૃત્તિમાન હોદ્દાઓ સામે મનદુઃખ થાય તો તરત નવી સંસ્થા ઊભી કરી નખાય છે.

અને આ બધી સંસ્થાઓ માટે પ્રવૃત્તિ લગભગ સમાન...

શૈક્ષણિક,

વૈદકીય,

સામાજિક, સાંસ્કૃતિક,

મેળાવડા, વગેરે વગેરે

ક્યારેક એકબીજાના પૂરક બનીને કાર્ય કરે છે,

તો ક્યારેક એકબીજાથી ચડિયાતા બનવાની કોશિશ થતી રહે છે.

દરેક સંસ્થાની પ્રવૃત્તિ માટે મુખ્ય સ્ત્રોત દાનનો પ્રવાહ છે, પરંતુ આટઆટલી સંસ્થાઓના કારણે દાનનો પ્રવાહ વહેંચાઈ જાય છે અને એટલે પ્રવૃત્તિમાં મર્યાદા આવી જાય છે.

આપણે કહેતા હોઈએ છીએ કે જો તમારી પાસે સારી પ્રવૃત્તિ હોય, સારા કાર્યકરો હોય, તો દાન આપનારાની કમી નથી.

પરંતુ દરેક વખતે એવું હોતું નથી.

જેટલી ચાદર હોય એટલા પગ ફેલાવાય છે.

સામે પક્ષે દાન આપનાર પણ મૂંઝવણભરી પરિસ્થિતિમાં મુકાય છે. કદાચ કોઈક દાતા કોઈક પ્રવૃત્તિ માટે સમાજની કે લતાની સંસ્થાને માટે અનુદાન જાહેર કરે તો એ દાતા એની સમર્થતા હોવા છતાં પણ સમાજની અન્ય સંસ્થા માટે અનુદાન જાહેર કરવા ઇચ્છુક નહીં હોય.

એવી પણ મૂંઝવણ હોય કે દાતાની રુચીની પ્રવૃત્તિમાં કેટકેટલી સંસ્થામાં અનુદાન આપવું, એનું વિભાજન કેવી રીતે કરવું.

આવી બધી મૂંઝવણોને કારણે ક્યારેક દાતાઓ દાન આપવાથી દૂર રહે છે.

તદઉપરાંત આપણા સમાજના નામવંત દાનવીરો ઉપરાંત કોઈક નવી વ્યક્તિ સારું એવું અનુદાન જાહેર કરે તો સમાજની મોટા ભાગની સંસ્થાઓમાં જાણો હોડ લાગે છે એ વ્યક્તિને કોઈક સમારંભમાં મુખ્ય અતિથિ તરીકે બોલાવી મોટા અનુદાનની આશા રાખવાની.

કેટલાક દાતાઓને એમાં આનંદ આવે છે... તો

કેટલાક દાતાઓ એટલે અનુદાન આપવા માટે અવઢવમાં રહે છે.

એક અન્ય વાતમાં હમણાં અનુદાનની રકમ ખૂબ જ મોટી થતી જાય છે. સમાજના શ્રેષ્ઠીઓ દિલ ખોલીને દાનની ગંગા વહેવાડાવે છે, પરંતુ આવા અનુદાનની જય જયકારમાં નાના અનુદાન આપનારને યોગ્ય સન્માન મળતું નથી. પોતાની સંપત્તિના પ્રમાણમાં એમનું અનુદાન મોટું હોય તોપણ આવા નાના અનુદાનની યોગ્ય કદર થતી નથી અને એટલે જ ક્યારેક આવા નાના અનુદાનવાળો અલિપ્ત રહે છે.

ટીપેટીપે સરોવર ભરાય એ આપણો ભૂલતા જઈએ છીએ. સમાજની પ્રવૃત્તિમાં પોતાનો ફાળો આપવાનો, સામેલ થવાનો રોમાંચ નાની વ્યક્તિ માટે છીનવાતો જતો જાય છે એવું ક્યારેક લાગ્યા કરે છે.

હમણા એક Whatsapp માં સંદેશ ફરી રહ્યો છે.

એમાં આપણા જૈનોનું અનુદાન વાર્ષિક ૨૦,૦૦૦ હજાર કરોડ જેટલું દર્શાવાયેલું છે. (એમની ગણતરી એ જ જાણો) સામે ખ્રિસ્તી મિશનરીઓની પ્રવૃત્તિઓનો વ્યાપ દર્શાવાયો છે અને ધાર્મિક અનુદાનો સામે લાલ બત્તી ધરી છે.

મુંબઈમાં જૈનોનું અનુદાન મોટું છે જ.

પરંતુ ક.વી.ઓ. સમાજનો ફાળો પણ નાનાસૂનો નથી, એમ હોવા છતાં પણ...

- આજે સમાજની એક મોટી હોસ્પિટલ નથી. હિંદુજા, જસલોક, સૈફી, બોમ્બે વગેરે જ્ઞાતિના ધોરણો ઊભી થઈ છે, પરંતુ આપણી બે-ચાર હોસ્પિટલ કદાચ મોટા નર્સિંગ હોમની તુલનામાં આવી શકે.

- પોતાના શૈક્ષણિક ખર્ચને પહોંચી વળવા સહાય અથવા લોન માટે સમાજની કેટકેટલી સંસ્થામાં અરજી કરી પોતની જરૂરિયાત પૂરી કરવા કોશિશ કરવી પડે છે.

- મોટા વૈદકીય ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે જે તે વ્યક્તિએ કેટલીય સંસ્થાનો સંપર્ક કરવો પડે છે. બીમાર વ્યક્તિના સંબંધીઓ તે વ્યક્તિની સંભાળ લે કે આવી સંસ્થાઓનાં કાર્યાલયો પર પ્રક્રિયા પૂરી કરવા દોડધામ કરે.

- આજે સમગ્ર મુંબઈ અને વિસ્તારીત પરાંમાં સમાજની બે કે ત્રણ શાળાઓ જ છે.

- આજે સમગ્ર મુંબઈમાં આપણી એક જ એન્જિનિયરિંગ ક્ષેત્રની કોલેજ છે.

અને આવું તો ઘણુંબધું.

શા માટે આપણે આપણી શક્તિઓ અને સાર્મથ્ય કેન્દ્રિત ન કરી શકીએ.

શા માટે આપણે ઘણીબધી સંસ્થાઓની ઘણીબધી નાનીનાની પ્રવૃત્તિને બદલે દરેક વિષય પર કેન્દ્રીય સંસ્થા ન બનાવીએ.

અથવા તો કોઈ સંસ્થાને એ વિષયમાં આગેવાની આપીયે.

શૈક્ષણિક ક્ષેત્ર માટે અલગ,

વૈદકીય ક્ષેત્ર માટે અલગ,

શાળાઓ - કોલેજ સ્થાપવા માટે અલગ,

સાંસ્કૃતિક પ્રવૃત્તિ માટે અલગ,

રમતગમતના પ્રોત્સાહન માટે અલગ વગેરે વગરે.

જે ના ફક્ત આપણા જ્ઞાતિજનની જરૂરિયાત સંપૂર્ણપણે પૂરી કરે, પરંતુ આપણા કાર્યક્ષેત્ર મુંબઈ માટે કાર્યરત થઈ સમગ્ર મુંબઈમાં આપણા સમાજની અદબ વધારે.

આજે મુંબઈની દરેક પ્રવૃત્તિ માટે પારસીઓની દૂરદૃષ્ટિ અને અનુદાનની દુહાઈ અપાય છે.

આવતી કાલે શા માટે આપણા સમાજની અને આપણા સમાજના શ્રેષ્ઠીઓ અને દૂરદૃષ્ટિ ધરાવતા કાર્યકરોની દુહાઈ ન અપાય.

જરૂરત છે આ બાબતમાં વૈચારિક પ્રયાણ કરવાની.

- અશ્વિન માલદે (ભુજપુર)

મો. ૯૮૨૦૨૧૬૦૩૧

અંબીકા બેગ હાઉસ

: ઉત્પાદક અને વિક્રેતા :

સર્વ પ્રકારની લેડીઝ બેગ્સ, સ્કૂલ બેગ્સ,
મની પર્સાસ અને કોમ્પ્લીમેન્ટરી આઈટમ્સ

૩૨૧, અબ્દુલ રહેમાન સ્ટ્રીટ, કોર્ડ માર્કેટ પાસે, મુંબઈ-૪૦૦૦૦૩.
ફોન : ઓફિસ : ૨૩૪૩ ૫૪૨૬, ૨૩૪૩ ૮૪૬૪ • ફેક્સ : ૫૬૩૫ ૯૦૪૪

લકી બેગ હાઉસ

૯૫, મારલેન રોડ, BST ક્વાર્ટર્સ સામે, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૮.

ટેલિફોન : ૨૩૦૨ ૧૯૪૨, ૨૩૦૨ ૧૯૪૪

www.luckybagnhouse.com

પગ મેં ભમરી

લીલાધર માણેક ગડા-અધા

ઘોળાવીરાના ખેડૂતોની કથા અને વ્યથા

આધુનિક કચ્છ આજે પ્રાંતીય, રાષ્ટ્રીય સીમાડાઓ વટાવી આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે પ્રસિદ્ધ થયું છે. પાંચ દાયકા અગાઉનું સુક્કુંભદ્ર, વેરાન કચ્છ આજે લાખો સહેલાણીઓ, પ્રવાસી, કલારસિકોનું માણવાલાયક સ્થળ બન્યું છે. કચ્છને વિશ્વવિખ્યાત બનાવવામાં ઘણાં બધાં પરિબળોએ ભાગ ભજવ્યો છે. ઘણાં જૂનાં સ્થળોનું નવીનીકરણ થયું છે, જાળવણી થઈ રહી છે અને કેટલાંક નવાં સ્થળો, આર્ટ ગૅલરીઓ, પ્રવાસન સ્થળો નિર્માણ પામ્યાં છે. કચ્છમાં જૂનાં અને નવાં સ્થળો જે આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ પ્રસિદ્ધ થયાં છે તે છે, વૈશ્વિક સંસ્કૃતિની ધરોહર ઘોળાવીરા અને નવું સ્થળ છે કચ્છનું સફેદ રણ.

કચ્છનું રણ સ્વયં એક અજાયબી છે. કચ્છ અને સિંધ વચ્ચેનો આ વિસ્તાર રકાબી જેવા આકારનો છે. વૈશાખ-જેઠ મહિનામાં વાયરાના સહારે અરબી સમુદ્રમાં મોટી ભરતી આવે ત્યારે સમંદરનાં ખારાં પાણી કિનારાઓ વળોટી રકાબી જેવા પ્રદેશમાં પ્રવેશે છે. આખાઠી વરસાદનાં પાણી પણ એમાં ભરાય છે અને એ પાણી વિસ્તારમાં સચવાઈ રહે છે. ફેબ્રુઆરી મહિનાથી તાપમાન વધે છે. પાણીનું બાષ્પીભવન થાય છે અને ખારાશ મીઠા સ્વરૂપે વિસ્તારમાં સચવાઈ રહે છે. એટલે આખો

વિસ્તાર સફેદ મીઠાના ગાંગડાઓથી ભરાઈ જાય છે. આને રણ પ્રદેશ કહે છે અને જ્યાં મીઠાના થરો - ધવલ પ્રદેશ બને છે તે છે સફેદ રણ (White Desert). ભૂજથી ૮૫ કિલોમીટર ઉત્તરમાં ધોરડો પાસે આજથી એક દાયકા અગાઉ એ વિસ્તારને પ્રવાસના સ્થળ તરીકે વિકસાવવામાં આવ્યું એ સ્થળ સફેદ રણ તરીકે જગપ્રસિદ્ધ થયું છે.

કચ્છના રણમાં નાના-મોટા ટાપુઓ છે. આ જમીન ઊંચી હોવાથી રણમાં પાણી હોય ત્યારે આ ટાપુઓ કે બેટો ડૂબાણમાં નથી જતા. આ ટાપુઓ છે છાડ બેટ (જે પાકિસ્તાનના કબજામાં છે અને ત્યાં ચાર મહિના ભરવાડોની વસ્તી રહે છે), કુંવર બેટ, બીઅર બેટ, પગડી બેટ, મોરી બેટ, શક્તિ બેટ, ભંજડો બેટ, ઈત્યાદિ. કુંવર બેટ કે મોરી બેટ પર આછી-પાંખી વસ્તી રહે છે. કચ્છના રણમાં સૌથી મોટો અને વસ્તી ધરાવતો ટાપુ છે ખડીર. પંદર ગામડાં અને વાંઢોના ખડીર ટાપુની વસ્તી છે પંદર હજારની. અહીં ખેતીવાડી અને પશુપાલન બે જ વ્યવસાયો છે. મુખ્યત્વે વસ્તી છે આહિર, પટેલ, કોળી તથા હરિજન અને જૂજ પ્રમાણ ગઢવી અને મુસલમાનોનો વસવાટ છે. ખડીર બેટ આમ તો બાકી દુનિયાથી સાત મહિના વિખૂટું રહેતું હતું અને માત્ર પાંચ

મહિના ફેબ્રુઆરીથી જૂન ઊંટ સવારી વડે મેઈન લૉન્ડ સાથે અવર-જવર શક્ય હતી. ૧૯૬૫ના ભારત-પાક વચ્ચે કચ્છના છાડ બેટ સંબંધે યુદ્ધ છેડાયું ત્યાર પછી ખડીરના અમરાપર અને રાપર તાલુકાના શિરાણીવાંઠ વચ્ચે રણપાર રસ્તો બન્યો અને જીપ કે મોટા વાહનથી અવરજવર શક્ય બની.

ખડીર ટાપુના પૂર્વ છેડે અમરાપર ગામ છે અને આશરે ૪૦ કિલોમીટર દૂર પશ્ચિમ છેડે ધોળાવીરા ગામ છે. ધોળાવીરાથી રણ રસ્તે ખાવડા ૩૦ કિલોમીટર થાય, જેમાં ૧૩ કિલોમીટર રણ પાર કરવાનું હોય છે. ધોળાવીરાથી કાઠ વાંઠ રણ વાટ અને ત્યાંથી ૧૭ કિલોમીટર ખાવડા જમીન રસ્તો છે. ખાવડાથી ધોળાવીરા અત્યાર સુધી ૨૨૦ કિલોમીટર પ્રવાસ નવા રસ્તે ૧૯૦ કિલોમીટર ઘટીને માત્ર ૩૦ કિલોમીટર થાય છે. આ રસ્તે પ્રવાસ કરવાની ૪ જાન્યુઆરીના તક મળી. આદરણીય ડૉ. પ્રકાશ આમ્ટે દંપતીને ખાવડાથી નવા રસ્તે ખડીરનો પ્રવાસ કરાવ્યો હતો.

વિશ્વથી તદ્દન અજાણ્યો અને કચ્છના અન્ય વિસ્તારોથી અજાણ્યો એવો મલક ૧૯૭૦-૭૧ દરમ્યાન એકાએક વિશ્વના નકશા પર તરી આવ્યો. ૧૯૬૯ના વરસમાં ખડીરમાં દુષ્કાળ પડ્યો. ખેતી પર નભતી પ્રજાને ભૂખમરો વેઠવાનો સમય આવ્યો. સરકારે ખડીરનાં ગામડાં માણસોને મજૂરી આપવા માટે માટીકામ (રાહતકાર્યો) શરૂ કર્યું. ધોળાવીરામાં માટીકામ કરતી વખતે માટીનાં વાસણો મળ્યાં. હાજરી કારકુન શંભુદાન ગઢવીએ માટીકામ

રોકાવ્યું અને ભૂજ મ્યુઝિયમના ક્યુરેટરને એની જાણ કરી અને સાથેસાથે જિલ્લા વિકાસ અધિકારીને પણ માહિતી આપી. આ વિગતો વડોદરાના પુરાતત્વ વિભાગ સુધી આપવામાં આવી. પુરાતત્વ વિભાગના આલા અફસરો ધોળાવીરા આવ્યા. આ સમય દરમ્યાન થોડા ગ્રામજનોએ આડેઘડ ખોદકામ કરી માટીનાં વાસણો અને અન્ય વસ્તુઓ લઈ ગયા જેની એમને કોઈ કિંમત ન હતી. પુરાતત્વ વિભાગ સફાળું જાગ્યું અને જરૂરી વિસ્તારને કોર્ડન કરી લેવામાં આવ્યો અને એને ફરતી કાંટાળી વાડ નાખવામાં આવી. પુરાતત્વ વિભાગે પોતાના નિયમો અને પદ્ધતિ પ્રમાણે ખોદકામ કરવા અધિકારીઓની નિમણૂક કરી, પણ પ્રાથમિક સુવિધાઓને અભાવે અધિકારીઓને ધોળાવીરામાં ફાવ્યું નહીં. ધોળાવીરાનાં સદ્ભાગ્યે અહીં પુરાતત્વ વિભાગે શ્રી એસ.એસ. બિસ્તની નિમણૂક કરી. શ્રી બિસ્તને ધોળાવીરાનાં ટેકરા અને આસપાસના વિસ્તારમાં બહુજ રસ પડ્યો, તેઓ ધોળાવીરાનું મહત્ત્વ સમજી શક્યા અને એમણે ધોળાવીરાનાં અવશેષો પરથી ધૂળ હઠાવી ધોળાવીરાને ધબકતું કર્યું. એમના માનસપટ પર આજથી પાંચ હજાર વર્ષ પહેલાનું સિંધુ સંસ્કૃતિની ધજા ફરકાવવું ધોળાવીરા નીખરી આવ્યું.

પાંચ હજાર વર્ષો પૂર્વેની સિંધુ સંસ્કૃતિનાં બે મહત્ત્વનાં અવશેષ નગરો મોંએ-જો-ડેરો અને હડપ્પા સિંધ-પાકિસ્તાનમાં છે. એ સંસ્કૃતિના એનાથી વધારે મહત્ત્વ ધરાવતા ધોળાવીરાના ભવ્ય ભૂતકાળને ઉજાગર કરવાની

હામ બિસ્તસાહેબે ભરી. કારણકે હડપ્પા અને મોંએ-જો-ડેરો સ્થાનિય નગરો હતાં, જ્યારે ધોળાવીરા સિંઘ પ્રદેશ બહારના વિશ્વ સાથે જોડાયેલું બંદર હતું.

૧૯૭૫ થી ૧૯૮૫ એ દસ વર્ષ દરમ્યાન શ્રી એસ. બિસ્તસાહેબે કરેલી કામગીરી રંગ લાવી. પુરાતત્વ અવશેષો અંગે સંશોધન કરનારાઓ, ઈતિહાસવિદો ધોળાવીરાની મુલાકાતે આવવા લાગ્યા. વાહનવ્યવહાર, રાત્રિરોકાણ અને અન્ય સુવિધાઓના અભાવ વચ્ચે ધીમેધીમે ધોળાવીરા વિકસતું હતું. ૧૯૮૫ અને ત્યાર પછી ૧૯૯૦માં ધોળાવીરાની રખવાની મને તક મળી હતી. ત્યારે ધોળાવીરામાં પ્રવાસીઓની સંખ્યા જૂજ પ્રમાણમાં હતી. સામખિયાલી અથવા ભચાઉથી રાપર સુધીનો માર્ગ રસ્તો ઠીકઠીક હતો. પરંતુ રાપરથી બાલાસર-શીરાણી વાંઢ અને ત્યાંથી ૧૦ કિલોમીટર રણ રસ્તો અમરાપર સુધી એટલો રાપરથી ખડીરનું અમરાપર ૬૫ કિલોમીટર અને અમરાપરથી ધોળાવીરા ૩૫ કિલોમીટર એટલે કુલ ૯૦ કિલોમીટર રસ્તો કાપતા સાડા ત્રણ કલાક જેટલો સમય લાગતો.

ખેડૂતોને અન્યાય

ધોળાવીરાનો ધીમે પગલે વિકાસ થતો ગયો. ૧૯૯૦ પછી રસ્તાઓ પાકા થયા. વિદ્યુત પુરવઠો નિયમિત થયો. ધરતીકંપ પછી ધોળાવીરાનું નવનિર્માણ શ્રી પ્રમોદ મહાજનના નેતૃત્વ હેઠળ દિલ્હી અર્ધસરકારી સંસ્થા HUDCOએ કર્યું. ઘણીબધી માળખાકીય સુવિધાઓ ઊભી થઈ, પરંતુ ૧૯૭૦-૭૧

દરમ્યાન સરકારના પુરાતત્વ ખાતાએ જે ખેતરો હસ્તગત કર્યા હતાં તે અંગે ૨૦૦૪ સુધી સરકારે કોઈ પણ ચોક્કસ કાર્યવાહી કરી ન હતી. ભારત સરકારે ૧૯૮૪માં પુરાતત્વ અવશેષોના ખોદકામ, જાળવણી, સંશોધન અને પ્રવાસન માટે જમીન અધિગ્રહણ કરવાનો, પ્રાપ્ત કરવાનો કાયદો પસાર કર્યો હતો જે કાયદો કચ્છમાં વીસ વર્ષ પછી એટલે કે ૨૦૦૪માં લાગુ કરવામાં આવ્યો અને એ અન્વયે ૨૧ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૦૪માં નાયબ કલેક્ટર - અંજારે ગુજરાત સરકાર વતી ૭૪.૧૫ એકર (૩૪.૬૭ હેક્ટર) જમીન (૨૦ ખેતરોની) હસ્તગત કરવાની નોટિસ બહાર પાડી. જે માટે સરકારે એના જડ મહેસૂલી નિયમોને વળગી રહી એકર દીઠ માત્ર રૂા. ૩૬૪૬/- (રૂા. ત્રણ હજાર છસો છોંતાલીસ પૂરા)નું વળતર જાહેર કર્યું. ખેડૂતોએ એ સ્વીકાર્યું નહીં. સરકારે સામ-દામની નીતિ અપનાવી. ત્યારના સરખંચે પોતાની આશરે બે એકર જમીનનું વળતર સ્વીકાર્યું જ્યારે બાકીના બાર ખેડૂતોએ આશરે ૭૨ એકર જમીન માટે વળતર સ્વીકારવાની ના પાડી. ખેડૂતોની આ લડતમાં કોઈ પણ લોકપ્રતિનિધિ, સંસ્થા, N.G.O., કે વગદાર માણસોએ સાથ આપ્યો નહીં. બાર ખેડૂતોમાંથી મોટા ભાગે હરિજન દલિતો, કોળીઓ હતા અને તેઓ અસંગઠિત હતા. એકાદ-બે જાગૃત ખેડૂતોએ અન્યાય થયો છે એવા ખેડૂતોને એકત્રિત કર્યા અને છેવટે કોર્ટનો આશરો લીધો અને આજે સોળ વર્ષ થયાં ધોળાવીરાના ૧૨ ખેડૂતો ન્યાયની આશાએ ધોળાવીરામાં મજૂરી કરે છે. મજૂરી ન મળે ત્યારે બેકાર રહે છે.

જે વીસ ખેતર-ઠામો સરકારે જાહેર નોટિસથી હસ્તગત કર્યા છે તેની સૂચિ નીચે પ્રમાણેની છે.

મોજે: ધોળાવીરા

તા: ભચાઉ

જિલ્લો: કચ્છ

અ.નં.	સી.ટી. સર્વે નંબર	જમીનનો વિસ્તાર હે.આરે.ચો.મી.	ખાતેદાર/કબજેદારનું નામ
૧	૨૦૪ પૈકી	૧-૪૪-૬૮	હરિજન રાણુભાઈ આલા
૨	૨૦૫ પૈકી	૧-૨૧-૪૧	મઘા સુમાર હરિજન
૩	૨૪૪/૧	૪-૫૫-૨૭	કરશન ભચા કોલી
૪	૨૪૪/૩	૦-૫૪-૬૩	હીરા લખમણ આચર
૫	૨૪૫	૪-૨૪-૯૨	કચરા મેરામણ વરચંદ
૬	૨૪૭	૦-૭૭-૯૦	બીજલ તેજા ગરવા
૭	૨૪૮	૦-૫૫-૬૦	હરિજન કેશા હાજા
૮	૨૪૯/૧	૨-૩૨-૭૦	હરિજન ખીમા વેલા
૯	૨૪૯/૨	૧-૧૫-૩૪	ગોવિંદ કચરા આચર
૧૦	૨૫૦	૨-૯૭-૪૫	હરિજન રાણુભાઈ આલા
૧૧	૨૫૧	૧-૫૧-૩૬	હરિજન ખીમા વેલા
૧૨	૨૫૨	૦-૩૦-૩૫	હરિજન ખીમા વેલા
૧૩	૨૫૩ પૈકી	૧-૬૧-૮૮	રાસંગ સંગ્રામ કોલી
૧૪	૨૫૪	૨-૩૧-૬૮	રાસંગ સંગ્રામ કોલી
૧૫	૨૫૭	૧-૧૭-૩૬	હરિજન પુંજા હાજા
૧૬	૨૫૮	૨-૭૨-૧૫	છગન તેજા ગરવા
૧૭	૨૭૬ પૈકી	૧-૩૦-૫૨	દેવા મનુ રબારી
૧૮	૨૭૬ પૈકી	૨-૩૩-૦૧	હરિજન આચાર મઘા
૧૯	૨૭૬ પૈકી	૦-૮૦-૯૪	ગોવા ભચા કોલી
૨૦	૨૭૬ પૈકી	૦-૭૭-૯૦	મઘા સુમા બોરાયા
કુલ્લ		૩૪-૬૭-૦૫	

નાયબ કલેક્ટર, અંજાર

આ સૂચિમાં નોંધ થયેલાં વીસ ખેતરોના માલિક બાર ખેડૂતો છે. કુલ ૭૪.૧૫ એકર સંપાદિત જમીન પૈકી ૭૨ એકર જમીનનું રૂા. ૩૬૪૬/- એકર દીઠનું વળતર બાર ખેડૂતોએ સ્વીકાર્યું નથી. આ ખેડૂતોની આજે શું હાલત છે એના પર એક નજર કરીએ.

એમની જમીન આડે વાડ બાંધી ખેતી ન થઈ શકે એવી પરિસ્થિતિ ૧૯૭૪ની આસપાસ નિર્માણ થઈ હતી. પુરાતત્વ વિભાગ તરફથી ખોદકામ થતું હતું ત્યારે આ પરિવારો મજૂરી કરતા હતા. મજૂરી નિયમિત મળતી ન હતી. પુરાતત્વ વિભાગનું સંશોધન કામ બંધ થાય એટલે ખોદકામ બંધ થાય એટલે મજૂરી મળે નહીં અને ધોળાવીરામાં આજીવિકાનું અન્ય કોઈ સાધન નહીં એટલે થોડા પરિવારોએ સ્થળાંતર કર્યું. આજે પણ તેઓ રોજીરોટી માટે વલખાં મારી રહ્યા છે. પેટ ભરવા માટે કોઈ પરિવારોએ પોતાનું કીમતી પશુધન પણ વેચી નાખ્યું છે. ૨૦૦૫ના સરકારશ્રીએ કાયદેસર નોટિસ દ્વારા જમીન પોતાના કબજામાં લઈ લીધી એટલે કેટલાક ખેડૂતોએ ખેડૂત હક્ક પણ ગુમાવ્યા છે એટલે તેઓ હવે ખેતર-જમીન ખરીદી પણ ન શકે.

ખેડૂતોએ સરકાર પાસે જમીનના બદલે જમીનની માગણી કરી છે જેથી એમની પરંપરાગત આજીવિકા એમની પાસે રહે. ધોળાવીરાની આસપાસ વનવિભાગની હજારો એકર જમીન પડતર પડી છે જેમાંથી સરકાર

માત્ર ૭૨ એકર જમીન ન આપી શકે? સરકાર પડતર, ખેડાણલાયક, ગૌચર જેવી હજારો એકર જમીન મામૂલી ભાવે ઉઘાગો માટે ફાળવે છે. એ સરકાર વૈશ્વિક ધરોહર જેવા પુનિત કામ માટે માત્ર ૭૨ એકર જમીન આપી ન શકે? ખેડૂતોએ પોતાની જમીન વર્લ્ડ હેરિટેજમાં મફતમાં આપી અને એટલી જ જમીન એટલે કે ૭૨ એકર સરકારે ઓફર કરેલ રૂા. ૩૬૪૬/-ના ભાવે અન્યત્ર ખરીદવા તૈયાર છે એ માગણી પણ સ્વીકારવામાં નથી આવી. અંજાર કોર્ટમાં ખેડૂતોનો કેસ એવા કારણસર કાઢી નાખવામાં આવ્યો કે ખેડૂતોએ કોર્ટ ફી ભરી ન હતી. આ માત્ર ટેક્નિકલ મુદ્દો હતો. યુનોની વર્લ્ડ હેરિટેજ કમિટી ધોળાવીરા આવી ત્યારે આ ખેડૂતોને કમિટી સમક્ષ પોતાની વાત મૂકવાની તક પણ સરકારે આપી નહીં અને કમિટીને મળવા પણ દીધા નહીં. ધોળાવીરાનાં ખેડૂતોને ૭૨ એકર માટે માત્ર રૂા. સવા ત્રણ લાખ ચૂકવવા માગતી સરકારે વડનગરમાં પુરાતત્વ ખાતાના સંગ્રહાલય માટે માત્ર ૬ વીધા જમીન માટે રૂા. ૮૧ લાખ ચૂકવ્યા છે. ૨૦૧૪માં પાટણમાં રાણીની વાવ વર્લ્ડ હેરિટેજ જાહેર થઈ અને સરકારે એની આસપાસની જમીન સંપાદન કરી. સરકારી ભાવ સામે ખેડૂતો સંગઠિત બની લડ્યા. તેઆએ સદ્ધર વકીલ મારફત કેસ કર્યો અને વળતરમાં રૂા. ૩ કરોડ ૯૩ લાખ મેળવ્યા જ્યારે એ જ સરકાર ધોળાવીરાના ખેડૂતોને માત્ર રૂા. સવા ત્રણ લાખ આપવા માગે છે.

કોઈ બાહોશ વકીલ આ મજબૂર ખેડૂતોનો કેસ હાથમાં લઈ એમને ન્યાય અપાવશે? અત્યાર સુધી (છેલ્લાં ૧૬ વર્ષથી) કોઈ પણ રાજનેતા, ધારાસભ્ય, સંસદસભ્ય આ ખેડૂતોને વહારે નથી આવ્યા. હજુ પણ તક છે. કોઈ એમનો પ્રશ્ન હાથમાં લેશે? કચ્છમાં છેલ્લાં પંદર વર્ષમાં ઉદ્યોગોએ, જમીનની લે-વેચ કરનારાઓએ અબજો રૂા. કચ્છમાં કમાવ્યા છે. તેઓ આ બાર ખેડૂતો માટે રૂા. ત્રણેક કરોડ આપી એમને રાજી ન કરી શકે? આ ખેડૂતો પૈકી એક ખેડૂતપુત્ર નાગજીભાઈ કહે છે અમારા ધોળાવીરા ગામને વર્લ્ડ હેરિટેજ-વૈશ્વિક ધરોહરનો દરજ્જો મળ્યો એના સૌથી વધારે આનંદ અમને છે. અમારી જમીન એમાં વપરાઈ એનો વિશેષ આનંદ છે, પણ એ આનંદથી અમારું પેટ થોડું ભરાય છે? સરકાર ન સમજે તો સમાજ, શ્રેષ્ઠીઓ, રાજકીય નેતાઓ અમને ન્યાય અપાવે એવી અમારી અરજી છે. અમારી માગણી ગેરવાજબી કેમ હોઈ શકે? સરકાર આજે નર્મદાની નહેર માટે જમીન સંપાદન કરી જેનું વળતર ઓછામાં ઓછું ચાર-પાંચ લાખ પ્રતિ એકર અપાયું છે. નાગજીભાઈ કહે છે કે વિશ્વભરમાં કચ્છને પ્રતિષ્ઠા આપવામાં અમે જે ગુમાવ્યું છે એની વ્યથામાં કોણ ભાગીદાર બનવા તૈયાર છે? ધોળાવીરા જાઓ ત્યારે નાગજીભાઈ કે અન્ય ખેડૂતોને મળજો જરૂર. જમીન સાટે એવી જ ઉપજાઉ જમીન અથવા પૂરું યોગ્ય વળતર અમારી બે પૈકી એક પણ માગણી સ્વીકારી સરકાર અમને ન્યાય

આપે એવી ખેડૂતોની અરજ વાજબી છે. સાથેસાથે એમના ખેડૂત હક કાયમ રહે એ પણ જરૂરી છે.

એક નવો વિચાર સૂઝે છે જે આ ખેડૂતોને ન્યાય આપી શકે. આપણો કચ્છમાં પાંજરાપોળોના નિભાવ માટે દર વરસે અબજો રૂપિયા વાપરીએ છીએ, દેરાસરો, અપાસરાઓ, મંદિરો, મસ્જિદો, દરગાહો, માતાજીનાં સ્થળો, પેડીએ, કથાઓ માટે પણ એટલા જ રૂપિયા વાપરીએ છીએ. એમાંથી માત્ર એક ટકો અલગ ફાળવી આ ખેડૂતોને આપીએ અને એમનું ઋણ અદા કરીએ. સરકારના બહેરા કાને એમનો અવાજ નહીં સંભળાય, કોર્ટનો ચુકાદો આવતાં દાયકાઓ નીકળી જશે, જ્યારે ન્યાયનો કોઈ હેતુ બર નહીં આવે. આવા સંજોગોમાં મારી શ્રેષ્ઠીઓને વીનંતી છે કે જાગૃત નાગરિક તરીકે આપણો એમને ન્યાય આપીએ.

સમયના વહેણમાં આપણા નિર્માણો ગરક થઈ જશે, પરંતુ વિશ્વ ધરોહર ધોળાવીરા અમર રહેશે. સૌથી અગત્યની બાબત છે ધોળાવીરાનાં ખેડૂતોની કથા અને વ્યથાની વાત વિશ્વ સમક્ષ સોશિયલ મીડિયા દ્વારા (ફેસબુક-ઈન્સ્ટાગ્રામ) આ ક્ષેત્રમાં પ્રવીણ વ્યક્તિ મૂકે એ પણ એટલું અગત્યનું છે.

મો.: ૯૮૭૯૫૦૬૦૫૯.

મરુભૂમિ

✽ ડૉ. ગિરીશ વીછીવોરા ✽

મરુભૂમિ એટલે શણગાર વગરની જમીન. શણગાર વગરની વ્યક્તિ સામાન્ય ભાસે. તેવું જ મરુભૂમિનું. મરુભૂમિ એટલે ખાલીપો. નજરનો તો ખરો, દૃઢ્યનો ને મનનો પણ ખરો. ભૌગોલિક કારણ બહુધા હોય છે આવી મરુભૂમિ ઉપસાવવામાં. આકાશમાંથી અમી ન વરસે, કોઈ નદી ત્યાંથી ન નીકળે, વારિ-જીવનનો પ્રાણ ન હોય તો વનસ્પતિ ક્યાંથી ઊગે? ઊભી થાય, બહુધા સપાટ, ડુંગરા કે ટેકરીઓ વગરની સૂમસામ, સપાટ ને શુલ્ક વિશાળ મરુભૂમિ. દૃષ્ટિપથને વિસ્તરવા દઈએ તો ચારેકોર ક્ષિતિજ સુધી રેતી ને રેતી દૃશ્ય જરા પણ વાચાળ નહિ. જ્યાં વનસ્પતિનું નામોનિશાન ન હોય ત્યાં વાણી કેવી. કોની સાથે બોલવું? ઊભો થાય અવકાશ, જમીનથી આસમાન સુધીનો. આકાશ નિરભ્ર હોય તો વધારે ખાલીપો ઉઠાવતો સાવ ઉજ્જડ ને વેરાન પ્રદેશ. આવા દર્શને જ વ્યક્તિ વિહવળી ઊઠે. આંખ જમીન પર વનસ્પતિને જોવા ટેવાયેલી છે. શણગાર વગરની, વસ્ત્ર વગરની દિગંબર ભૂમિ નજરમાં ભરાય ત્યારે કેવું વસમું લાગે. ધરતી આપણી માતા. માતાની છબી આપણી મનમાં કંડારાયેલી હોય છે. અહીંની ધરતીને કેવી માતા કહીશું? વિધવા માતા ભલે શણગાર ન સજે, છતાં એનાં દર્શન

લાગણીસભર હોય છે. છાંયડો શીતળ, ઊર્મિની બોલબાલા હોય છે. અહીં એમાંનું કશું નહિ. દિગંબર દેહ જો સપ્રમાણ હોય તો સૌંદર્ય ખરે. ઘણાં શિલ્પો, માઇકલ એંજેલોનું ડેવિડ યુવાનીના તરવરાટનું પ્રતીક દિગંબર હોવા છતાં એમાં ગજબનું સૌંદર્ય ઊપસે છે. એવું શિલ્પ નિહાળતાં જ મનમાં આનંદની સુરખી વહેતી થાય. જ્યારે અહીં મરુભૂમિમાં આંખ ઠારે. ક્યાંક આંખ ઊભી રહી કંઈ જોઈ શકે એવું કંઈ નહિ. ફક્ત રેતી, ધૂળને ઢેફાં. એવી મરુભૂમિમાં મનુષ્યની વસ્તી ક્યાંક અપવાદ તરીકે હોય છે. એવા મનુષ્યમાં પણ શુષ્કતા ઘર કરી ગયેલી હશે?

પૃથ્વી પરની વિશાળ મરુભૂમિ કદાચ સહરા કે ગોબીનું રણ હોઈ શકે. દુનિયાના દરેક પ્રદેશમાં નાની-મોટી મરુભૂમિ છે. ક્યાંક નંદનવન મરુભૂમિમાં ફેરવાઈ ગયું છે. કચ્છનું આ હકીકતમાં રણ નથી. સિંધુ નદીની એક શાખા કોરી નદી આખા પ્રદેશમાં જળ વહાવી ચોખા-સિંધી ચોખા-રંગે રાતાનો મબલખ પાક થતો. સિંધના પાદશાહ ગુલામશાહ કલોરાએ કચ્છ જીતવા સન ૧૮૧૮માં ચડાઈ કરી. ભૂંડી વલે થઈ. હાર્યો. હારતાં હારતાં થૂંકતો ગયો. કોરી નદી પર બંધ બાંધી દીધો. પાણી બંધ,

બધું બંધ. બીજે જ વર્ષે ધરતીકંપે બાજુમાં જ ધરતી ઉપસાવી અલ્લાહ બંધ બાંધી દીધો. ૨૦૦ વર્ષ તરસી ભૂમિમાં કંઈ વનસ્પતિ બાકી રહે. એ ખરુ રણ નથી. એટલે જ એને અંગ્રેજીમાં Desert ન કહેતાં 'Rann' કહે છે. ભલે ત્યાં જંગલી ગધડો ગુડખર કે અન્ય પ્રાણીઓ ભમતાં હોય, એની છેવાડેની કોર પર, હકીકતમાં મરુભૂમિ. હાજીપીર આગળથી દૃષ્ટિ વિસ્તારો તો દૃષ્ટિમાં કંઈ ન ભરાય. ખાલીપો. ઉનાળે મૃગજળ જરૂર વર્તાય. ભમતાં એકલતા જ ભાસે. એકલતાથી ઘેરાયેલી વ્યક્તિ પાછીપાની કરી કોઈ આશ્રયસ્થાનમાં ભરાઈ જાય.

સહરા રણ મરુભૂમિનું સામ્રાજ્ય. હવે વિમાન છે. પહેલાં એક છેડેથી બીજે છેડે જતાં અઠવાડિયાં નીકળી જતાં. નક્કી કરેલ માર્ગને ભોમિયા હતા. આવી વિશાળ મરુભૂમિમાં પણ રણદ્વીપ - OASIS હતા. ત્યાં પાણી, વનસ્પતિ ને વસ્તી પણ હતાં. 'World's wild places' પુસ્તકના સહારાપરમાં પુસ્તકમાં ચિત્રો સહિત સહારા રણની કોઈ ખીણમાં અજબની વનરાઈ, પાણી ને પ્રાણીઓ પણ દર્શાવ્યાં છે.

મરુભૂમિ મનની પણ હોય છે. ભયાં ભાદર્યા ઘરમાં એવી કોઈ વ્યક્તિ નીકળે જેને બધા સાથે જરાય નિસબત હોતી નથી. પોતાની દુનિયામાં જ રમતો રહે છે. ક્યારેક આવા એકલપંથી મનોરુગ્ણ થઈ જાય છે. મનની

હતાશા ને નિરાશા મનને મરુભૂમિ બનાવી દે છે. આહ્લાદક બાગબગીચા કે વનરાઈમાં ભમતાં એને બધું મરુભૂમિ જેવું ભાસે છે. જેમ કોઈને રણમાં મૃગજળ સાચું પાણી લાગે છે. ને એની પાછળ તરફડતો, દોડતો ફના થઈ જાય છે તેમ આવા મનોરુગ્ણને બધે સૂનું સૂનું નિરસ ને શુષ્ક ભાસે છે. એમનો જીવન રસ સુકાઈ ગયો હોય છે. મનની મરુભૂમિ અલબત્ત હટી શકે છે. યોગ્ય સારવાર એનું મન ફરી નંદનવન બનાવે.

જીવન અજબ ઘટનાઓથી ભરપૂર રહે છે. લીલી, સૂકી, તડકો, છાંયડો તો આવ્યાં જ કરે. સમજુ વ્યક્તિ છાંયડાને માણે તો તડકો પણ સહન કરે. એ અમજે કે તડકો-છાંયડો હંમેશના નથી. પોતાના જીવનમાં મરુભૂમિ જેવી આવી ગયેલી શુષ્કતાને સ્વીકારી સાંગોપાંગ બહાર નીકળવાનો માર્ગ શોધી લે છે. ઓચિંતું ક્યારેક અજુગતું થઈ ગયું, વેપારધંધામાં બધું સમુંસુતરું નથી જ ઊતરતું, ક્યારેક નાણાં ગુમાવવાનો સમય આવે જ છે ત્યારે ડાહ્યાને સમજુ લોકો હિંમત ન હારતાં કંઈક રસ્તો શોધી લે છે. એવી મુશ્કેલીમાં મન મજબૂત કરી, સંઘર્ષ કરી પાર ઊતરે છે. મનમાં મરુભૂમિ ઊભી થવા દેતા નથી. આવા લોકો ખરેખરા સાહસિક ને રમતવીર છે. વેપારવણજ જીવનની એક રમત જ છે. નિર્વાહ માટે પૈસા પેદા કરવાના હોય છે. છતાં જોખમ તો રમતમાં તેમ વેપારમાં પણ હોય છે. જોખમને

બરાબર ધ્યાનમાં રાખે, એની અગમચેતી રાખે, આડુંઅવળું થયું, સુધારી શકે એવા લોકોને જીવનમાં નાસીપાસ થવાનો સમો આવતો નથી. જીવનની મરુભૂમિ એનાથી દૂર ભાગશે.

હર પ્રકારના સર્જકોને આવી મનની મરુભૂમિ એક યા બીજા પ્રકારે સતાવે છે. સર્જન દેવાંશી એક તત્ત્વ છે. ઉપરવાળાની મહેર હોય ત્યારે સર્જન વાજતે-ગાજતે આવે છે. વ્યક્તિ બધે હરિયાળી દેખાય છે. સર્જનનો મબલખ ફાલ ઊતરે છે. નામ, નામના ને નાણું એની કદમપોશી કરે છે. કળાકારો બહુ જ સંવેદનશીલ હોય છે. જરાક ઊંધુંચત્તું થયું, અમેના મનને

મોટો ઘક્કો બેસે છે. હતાશા સહજભાવે ઘેરી વળે છે. ઘણી વાર કોઈ પણ કારણ વિના એમનું સર્જકતત્ત્વ થોડા સમય પૂરતું કે હંમેશ માટે ચાલ્યું જાય છે. સહેજે આવું થયું તે સહન કરી શકતા નથી. તેમને જીવન અકારું ભાસે છે. હતાશ ને હતાશામાં આત્મહત્યા સર્જકો વધુ કરી લે છે. ઘણા ઊગતા કળાકારો આવી ઊભી થયેલી મરુભૂમિનો સામનો કરવા અક્ષમ હોય છે. એક ભાવિ હોનહાર સર્જકનો વિલય થતો જોઈ હૈયું હલબલી ઊઠે છે. સહેજે અવઢવ થાય કે આવી સ્થિતિ ઊભી થઈ એમાં દોષ કોનો ?

(સદ્ગત લિખિત સાહિત્ય-સંચયમાંથી સાભાર)

મુલચંદ લાલજી એન્ડ કું.

MULCHAND LALJI & CO.

Importers & Wholesale Dealers in:

**One Side Coated Paper, Wet Strength Paper, Metallized Paper,
Glassine Paper, CCK Paper**

Admn. Office : 229/231, Perin Nariman (Bazar Gate) Street, 1st Flr., Fort, Mumbai-400 001.

Phone: (+91-22) 2261 7273 • 2261 7878 • 2261 7299 • **Fax:** 2261 1207

Email : info@mulchandlalji.co • **Mobile :** +91 98201 27299

Shop & Reg. Office : 202/203, Bora Bazar Street, Near Jain Temple, Fort, Mumbai-400 001.

ખેતર હોય તો ખેડીએ, ડુંગર ખેડ્યા કેમ જાય !

ડૉ. ગુલાબ દેવિયા

બાળકો મોટાઓ પાસેથી શીખે છે, શિષ્ય ગુરુ પાસેથી શીખે છે, શિખાઉ અનુભવીને અનુસરે છે, અજાણ્યો જાણીતાને પગલે ચાલે છે. આ તો એકમાર્ગી વાત થઈ. ક્યારેક વડીલોને બાળક પાસેથી શીખવા જેવું કંઈક હોય છે. ગુરુને ક્યારેક ચેલો પણ વાટ દેખાડી શકે છે.

લડવા-ઝઘડવાનું કોઈને ખાસ શીખવવું નથી પડતું. મોટેરાંઓને જોઈ છોકરાં બાઝવામાં પાવરધાં થાય છે. બાળકો રમતાં રમતાં લડી પડે છે અને ભેગાં થઈને પાછાં રમે છે. મોટાઓને આ અઘરું પડે છે. પહાડ ચડવાનું કદાચ સહેલું પડે છે, પણ જ્યાં મનદુઃખ થયું એનો ઉંબરો ચડવાનું આકરું થઈ પડે છે.

બાળકો રોજ રમવા માટે ટોળે વળે. લડે, ઝઘડે, મારામારી કરે, ચાડી-ચૂગલી કરી કોઈ બળતામાં ઘી પણ હોમે, ધૂળ ઊડે, અબોલા પણ આવી જાય. દશ-પંદર વર્ષની વયના બાળકોમાં અબોલા આવે ત્યારે ઝટ જાય નહિ. રમવું સાથે હોય, રમવાની મજા પણ લેવી હોય, પણ વચ્ચે અબોલા નડતા હોય, તો અબોલા તોડી ફરી ભાઈબંધી કરવી કેમ? બાળકો પાસે સુલેહ-સમાધાનની પણ આગવી રીતરસમ હોય છે. કોણ પહેલો બોલાવે એ

અટપટો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. એ વટનો, જિંદનો અને અહંનો સવાલ હોય છે.

નબળા-સબળામાં તો વાંધો ન આવે. નબળાએ જ સબળાને પહેલો બોલાવવો પડે. ક્યારેક તો તોરીલો સબળો એવી માગણી મૂકે કે, એ મને પાંચ વખત મારું નામ દઈને બોલાવે ત્યાર પછી જ હું બોલું. હા, પેલો નબળો બિચારો પાંચ વાર આ ઘમંડીનું નામ બોલે પછી આ કાળો પાણો પીગળે.

બે બળિયા સામસામે આવી જાય ત્યારે ખરાખરીનો જંગ જામે. ક્યારેક તે બન્ને વડેરાઓની બે ટોળીઓ પડી ગઈ હોય. બીજાં બાળકો આંખો પહોળી કરી ખેલ જોયા કરતાં હોય. રણભૂમિ પરની બે અક્ષૌહિણી સેનાઓ જેવું દૃશ્ય હોય.

બેઉ લીડર માને કે જે પહેલ કરે એ તો નાનો ન થઈ જાય! એટલે મધ્યસ્થી કરનાર કોઈ સમોવડિયો છાપ-કાંટો કરે. જેના ભાગે આવે તે બોલાવે. આમ કરવામાં માન ન ઘટે. કાં, તો પેલું નસીબ આવી ગયું ને વચ્ચે!

બીજો ઉકેલ પણ હોય કે બન્ને આગળ-પાછળ નહિ પણ એકસાથે સામસામાનાં નામ બોલે, વાત પતે.

બાકીનાં બાળકો ઇચ્છતાં હોય ને બોલતાં હોય: ‘જલદી કરો ને યાર! રમતને મોડું થાય છે.’ બાળકો અબોલા ઝટ ઓગાળી શકે. દૂધમાં સાકરની જેમ. રમતનું ઘેલું એવું કે અબોલા પરવડે નહિ. કચ્ચાં બચ્ચાંના અહંકાર પણ કૂણા છોડ જેવા, વાળો તેમ વળી જાય. આપણે વધુ રીઠા, બરડ, ગણતરીબાજ, કઠણ, જડસુ, હળવા-મળવા-ભળવામાં ઝટ ઉમળકો ન દાખવીએ. ઊછળી ન પડીએ. ભયાર્યા તળાવની જેમ ઓગનાઈ જવું અઘરું.

થોડી વાર પહેલાં લડ્યાં હોય એ બાળકો ફરી રમતમાં એવા ઓગળી જાય કે ખબર પણ ન પડે કે થોડી વાર પહેલાં કેવાં સામસામે ધૂરકતાં હતાં! બરડતા નહિ તેથી રેણમાં વાંધો ન આવે. બાળકોની સંઘાયેલી મૈત્રીમાં સાંધો ન દેખાય. બાળકોના ઝઘડા એટલે પાણી પરના લીટા. મોટાઓના ઝઘડા એટલે સિમેન્ટના લીંપણ પર લીટા જે સૂકાતા જાય નહીં. અમીટ રહે.

બાળકો પાસેથી મોટાઓએ અબોલા તોડવાની રીત શીખવા જેવી છે. પ્રશ્ન તો અહીં પણ એ જ છે. કોણ શરૂ કરે? કોણ કોને ઘરે જાય? કોણ પહેલો હાથ લંબાવે? કોણ પહેલું સ્મિત દે? કોણ પહેલ કરે?

બે માજણ્યા ભાઈઓ વચ્ચે, સહોદર ભાઈ-બહેન વચ્ચે અણબનાવ શૂળ જેમ ભોંકાય છે. સંબંધમાં જેટલી નિકટતા ત્યાં અણબનાવ વખતે તીવ્રતા ભારે ન પડે ત્યાં લગી સારું પણ પડે તો રેશમના દોરાની ગાંઠો ઉકેલવી

મુશ્કેલ બની જાય છે. મુલાયમ સંબંધોની ગાંઠો રાખતાં, ઉકેલતાં, કાપતાં જખમી થવું પડે છે. એક ગાંઠ સુખે સૂવા નથી દેતી, સુખે હસવા નથી દેતી.

દૂરના સંબંધોમાં વાંધો પડતો નથી, પડે તો બહુ નડતો નથી. કારણકે એ સંબંધોમાં ઋજુતાની અપેક્ષા નથી હોતી. એ તો સીંદરી કે સૂતળીની ગાંઠો છે, ઝટ ઉકેલાય અને રહી ગઈ તો કોઈને નડતી નથી.

વર્ષો વીતતાં જાય છે, બધું બદલાય છે. વેર જૂનું થતું નથી. પાંચ-પંદર વર્ષ કે આયુષ્યભર અબોલા પાળનાર ભાઈ-ભાઈ, કે સગાં-સ્નેહીને જોઈએ છીએ ત્યારે દુઃખ થાય છે. અહંકારમાં કેવી કબૂર કાળમીઠતા છે કે જેને કોઈ ઓગાળી ન શકે, બાળી ન શકે, ઘસી ન શકે, સૂકવી ન શકે, હળવો ન કરી શકે, બચપણમાં જે ભાઈ-બહેન હેતની હેલી વરસાવતાં હતાં તે સામું પણ ન જુએ, એ કેવું લાગે! ક્ષમાનો મહિમા એટલે જ ક્યારો છે.

આગળ જતાં વેર ભુલાઈ જાય છે, જે વાત માટે અંટસ થઈ હતી તે ગૌણ બની જાય છે. હાથમાં રહી જાય છે અહંકારની બુઢી તલવાર. રમતને મોડું થાય છે એ સમજાતું નથી. સમય શરતો જાય છે.

બીજાની લીટી નાની કરવા તેને ભૂંસ્યા વગર આપણી લીટી લાંબી કરીએ તે તો સોળ આના સાચી વાત છે. એમ કરવા પુરુષાર્થ

કરતા રહેવું જોઈએ, પણ સાથોસાથ એ પુરુષાર્થ કરવાની પણ જરૂર પડે છે જ્યારે પોતાની લીટી નાની કરવી પડે. મા-બાપને ક્યારેક સંતાન માટે પોતાની લીટીને સંકોચવી પડે છે. અલ્પજ્ઞાની પાસે જ્ઞાની પોતાની લીટીને વિરામ આપી મૌનથી વર્તે છે. ક્યારેક લીટીને વાળવી પડે છે. ક્યારેક લીટી ઓળંગવી પડે છે. ક્યારેક ઝાંખી તો ક્યારેક ઘાટી કરવી પડે છે. ક્યારેક તૂટક તૂટક કરી વચ્ચે અવકાશ વાવવો પડે છે. પોતાની લીટી તો હાથવગી રાખવી. દોરતાં શીખીએ તેમ ભૂંસતાં પણ શીખીએ. ખપ પડે ત્યારે ભૂંસી શકીએ તો ભૂતકાળનો ભાર ન લાગે.

ખરેખર તો આપણી લીટીને બીજાની લીટી સાથે સરખાવવામાં વધુ ન પડવું એ જ ડહાપણ. કરવા જેવું હોય તે જાતે કરવું. બીજા કરી દેશે એવી માંદલી અપેક્ષા કાં રાખવી? પોતાની ગાંઠ પોતે છોડવી.

ઉધારા કજિયા લેનાર મળે છે તેમ કોઈ વિરલ એવા મળી આવે છે જેને વેર બાંધતાં જ નથી આવડતું. ગાંઠ બાંધે તો ઉપાધિ ને!

પૂર્વાભિલાષી એવો વિરલો જણ છે. જે જ્યારે કોઈને મળે ત્યારે બોલવાની પહેલ એ જ કરવાનો, દૂરથી દેખે ને સ્મિતથી વશ કરી લે. મન ભરીને ભેટે, તેમ ન કરે તોય બોલવામાં પ્રથમ એ જ રહેવાનો. આ સ્વભાવની સરળતા છે. આર્જવ મોટો ગુણ છે. સરળ છે તે સીધું વિચારશે. એને કપટ

કરતાં નહિ આવડે. છેતરાઈ જશે, પણ છેતરશે નહિ. સ્વભાવની ઋજુતા જીતે છે, અક્કડ સ્વભાવ જીવતર બગાડી દે છે.

જે સ્ત્રીના પતિએ અબોલા લીધા છે એ અભાગી નારીની વેદના એક લોકગીતના સરળ, પણ વેધક શબ્દોમાં વ્યક્ત થઈ છે. આપણાં લોકગીતો કેવાકેવા ભાવને સહજ રીતે વ્યક્ત કરી શકે છે! વેદના સહન નથી થતી ત્યારે એ દીકરી વાત કરે છે:

દાદા! કાગળ હોય તો વાંચીએ
ઓલ્યાં કરમ વાંચ્યાં કેમ જાય!
કૂવો હોય તો તાગીએ
ઓલ્યા સમંદર તાગ્યા કેમ જાય!
ખેતર હોય તો ખેડીએ
ઓલ્યા ડુંગર ખેડ્યા કેમ જાય!
મોરી સૈયરું! અબોલા ભય રિયા.

અબોલા જનમારા સુધી રહે એ કરુણ ઘટના છે. જીવન વહેતું રહે, અણબનાવનો ડુંગર ખેડી ન શકાય. લાગણીઓ સમંદરનાં મોજાંની પેઠે કિનારે આવી આવી માથાં પછાડતી રહે.

મનુષ્યને વાણીનું વરદાન મળ્યું છે. સ્નેહસભર શબ્દો ઉચ્ચારી શકે તે વાણી ધન્ય છે. અબોલા દ્વારા એ વરદાનનું અપમાન તો નથી કરતા ને?

મો. : ૯૮૨૦૬ ૧૧૮૫૨

કચ્છ પત્રકારત્વના આધ્યપુરુષ: દેવજી ભીમજી ખેતસી

✽ પ્રવીણચંદ્ર શાહ ✽

ગતાંકથી ચાલુ...

ઉદ્યોગો

દેવજી ભીમજીના વ્યક્તિત્વમાં વિવિધતાનાં સદ્ગુણી પાસાં હતાં. વેપાર-ઉદ્યોગના ક્ષેત્રમાં પણ કચ્છી-ગુજરાતી દેવજી ભીમજીએ પ્રભાવશાળી ખેડાણ કરેલું અને ઘણી સારી નામના મેળવેલી. એમની કારકિર્દીવાળા દાયકાઓમાં નારિયેળના રેશામાંથી બનતાં દોરી-દોરડાં, જેના માટે કચ્છી ભાષામાં રસ્સી અને રાંઢવા શબ્દો વપરાય છે, જેનો કુવામાંથી પાણી સીંચવાથી માંડી વહાણવટા સુધીમાં અનેક ઉપયોગો છે, જેના માટે અંગ્રેજી શબ્દ Rope પ્રચલિત છે, તેવી COIR Factory કોચીનમાં એક જ હતી. આ ફેક્ટરી એક બ્રિટિશર મિ. જ્યોર્જ બ્રન્ટનની માલિકીની હતી. તે પ્રોડક્ટ અને તેની સાથે જ તૈયાર કરી શકાતી બીજી વિવિધ આડપેદાશોના વેચાણનું ક્ષેત્ર ઘણું મોટું હતું. તેના માટેનો કાચો માલ કોચીન અને નારિયેળનાં જંગલોથી પ્રકૃતિએ લદાલદ રાખેલાં પૂરા કેરળમાંથી ઉપલબ્ધ હોવા છતાં કોઈ ભારતીય ઉદ્યોગપતિ કે વેપારીએ તેની વ્યાપક શક્યતાઓ અને થઈ શકનારા નફાનો વિચાર કરી સાહસ કર્યું નહોતું. એક હિન્દી વેપારી તરીકે આ ઉદ્યોગ-સાહસની

પહેલ દેવજી ભીમજીએ કરી. આ ઔદ્યોગિક, ધંધાધારી સાહસમાં કોચીનના અગ્રણી વેપારી મૂલજી જેઠા અને બીજાઓને એમણે સાથે રાખ્યા. પ્રાઈવેટ લિમિટેડ કંપની રચી અને સફળતાપૂર્વક આ ઉદ્યોગધંધાને વિકસાવ્યો. ઘણાં વર્ષો સુધી આ કંપનીના ડાયરેક્ટર તરીકે તેમણે કંપનીને સક્રિય માર્ગદર્શન પૂરું પાડ્યું.

દેવજી માત્ર અહીં જ ન અટક્યા. કોચીનમાં તેમણે એક આયુર્વેદિક ફાર્મસી તેમ જ એલોપેથિક દવાની દુકાન ખોલવાની પણ પહેલ કરેલી.

આ બધું કરવા છતાં પણ તેમનું લક્ષ સદૈવ સમાજસેવા પ્રત્યે જ મંડાયેલું રહેલું. એમની કારકિર્દીવાળા દાયકાઓ દરમ્યાન એમણે જોયેલું અને અનુભવેલું કે નોકરી કે ધંધાર્થે ગુજરાતથી કોચીન જઈ વસેલા ગુજરાતીઓ માટે રહેણાકના મકાનની ભારે ખંચ રહેતી હતી. આને કારણે સંખ્યાબંધ ગુજરાતીઓને પોતાના નીજ પરિવારથી ફરજિયાત અટૂલા રહેવું પડતું હતું. દેવજીએ કોચીનસ્થિત, ગુજરાતીઓની આ વિડંબણાને હળવી કરવા નિર્ધાર્યું. આ માટે એમણે પોતાના સ્નેહી મિત્રો અને કોચીનના તે વખતના અગ્રણી ગુજરાતી

વ્યાપારીઓની સાથે વિસ્તૃત ચર્ચા-વિચારણા કરી, મતઐક્ય સાધ્યું. એમને પ્રતિભાવ પણ ઉત્સાહપ્રેરક મળ્યો. આના પરિણામ સ્વરૂપે, એક સેવાભાવી સંસ્થા આચાર સંરક્ષણ કંપનીની સ્થાપના કરાઈ. આમાં તેમને કોચીનના તે વખતના સમાજ સેવાભાવી, સફળ અગ્રણી વેપારી સદ્ગૃહસ્થો સર્વશ્રી હંસરાજ દેવજી, પુરુષોત્તમ દેવજી, ગોવિંદજી ગોપાલજી વગરેનો પણ સક્રિય સાથ-સહકાર મળ્યો. આ બધાએ સંયુક્તપણે સ્થાપેલી આચાર સંરક્ષણ કંપનીએ સને ૧૮૮૩માં કોચીનના વિકસતા ભાગમાં જમીનનો સારો મોટો પ્લોટ ખરીદી તેના પર મકાન બંધાવ્યાં અને ખરી જરૂરિયાતવાળા ગુજરાતીઓને તે સસ્તા ભાડેથી રહેવા આપ્યાં. હજુ પણ આ મકાનો કોચીનની ગુજરાતી હાઈ સ્કૂલની સામે, કોચીનના ન્યૂ રોડ પર મોજૂદ છે.

સમાજસેવા

દેવજી ભીમજી સહિતના સમાજસેવી મિત્રોના જૂથે ઈ. ૧૮૮૭માં કોચીનમાં શ્રી કૃષ્ણમંદિર પણ બંધાવ્યું, જેમાં તે વખતના કોચીન સ્ટેટના મહારાજાએ તથા જાહેર ભક્તિશાળી જનતાએ પણ વિવિધ રીતે ઉદાર મદદ કરેલી. તેના વહીવટ માટે પબ્લિક ટ્રસ્ટ બનાવાયેલું. પછીનાં થોડાં વર્ષો બાદ, સને ૧૮૯૪માં આ મંદિરના ટ્રસ્ટીઓએ આ મંદિર અમદાવાદના નટવરલાલજી મંદિરવાળા ગોસ્વામી શ્રી વ્રજરાજજી મહારાજને સોંપી આપેલું. તે હજુ મોજૂદ છે.

કોચીનમાં દેવજી ભીમજીએ સને ૧૮૯૪માં માત્ર પોતાના એકલાના અનુદાનથી એક વધુ શ્રીકૃષ્ણમંદિર પણ બનાવડાવેલું, જેનું પણ હજુ તેના માટેના ટ્રસ્ટી બોર્ડ દ્વારા સંચાલન થાય છે.

દેવજી ભીમજીએ બે સંસ્કૃત શાળાઓ પણ સ્થાપેલી જેના વિદ્યાર્થીઓને મફત શિક્ષણ મળે તેવી વ્યવસ્થા એમણે ગોઠવેલી. આ બે સંસ્કૃત-શિક્ષણની પાઠશાળાઓમાંથી એક એમના જન્મસ્થાન કચ્છ-નારાયણ સરોવર ગામે અને બીજી કર્મભૂમિ કોચીનમાં સ્થાપેલી. આ ઉપરાંત એમણે કોચીન ખાતે એક વેદધર્મશાળા પણ બંધાવેલી. (આ ધર્મશાળાના નિમીત્તે એક વિસ્મયપ્રદ, અસામાન્ય ઘટના ઘટેલી. તેની સ્પષ્ટતા આ લેખમાં આગળ ઉપર વાંચી શકાશે.

દેવજી ભીમજીની વ્યાવસાયિક પ્રવૃત્તિઓ અને પહેલ વિવિધ રહેલાં. કેરળના કોચીન ખાતે છેક ઈ. ૧૮૬૫માં એમણે સૌથી પહેલું છાપખાનું સ્થાપેલું. છાપખાનાની સ્વતંત્રતા માટેની સત્તા સામેના સંઘર્ષ-લડતમાં અડગ ધૈર્ય રાખીની એ વિજયી નિવડેલા. એમણે સ્ટેશનરીની દુકાન નાખેલી. એમણે સુવર્ણ અલંકારોનો શો-રૂમ પણ નાંખેલો અને બિલકુલ પ્રામાણિકપણે ચલાવેલા વ્યવહારને કારણે ગ્રાહકોનો ઊંડો વિશ્વાસ સંપાદન કરેલો. એમના પ્રેસ પરની રાજ્યની તાળાબંધી અને લાગેલા સીલ છૂટ્યાં પછી છાપખાનાને તે સમયને અનુરૂપ અદ્યતન બનાવીને મલયાલમ્

ભાષાનું સૌથી પહેલું અંગ્રજી અખબાર ‘ધ વેસ્ટર્ન સ્ટાર’, સૌથી પહેલું મલયાલમ્ સામયિક ‘કેરળ મિથ્રોમ’ પણ પોતાના છાપખાનામાંથી પ્રકાશિત કરી ચલાવેલું; એમના છાપખાનામાંથી સંસ્કૃત, હિન્દી, અંગ્રેજી, મરાઠી ભાષાનાં ગ્રંથો, પુસ્તક-પુસ્તિકા – રિપોર્ટો એમણે પ્રકાશિત કરાવેલાં. એમના જ ‘કેરળ મિથ્રોમ’ પ્રકાશન ગૃહમાંથી ‘કેરળ કોકિલ’ મરાઠી સામયિક પણ એમણે ચલાવેલું. નારિયેળના રેશામાંથી મજબૂત રાંઢવા-દોરડાં બનાવવાની ફેક્ટરી નાખનાર એ પહેલા જ હિન્દી હતા. એમણે વેદ-સંસ્કૃત પાઠશાળા અને ધર્મશાળા અને ગુજરાતીઓ માટેનાં સાવ સસ્તાં ભાડાંનાં મકાનો પણ બનાવ્યાં અને બે કૃષ્ણામંદિરો પણ સ્થાપ્યાં. કેરળની મલયાલમ્ ભાષાના સૌથી પ્રથમ પત્રકાર, તંત્રી, મુદ્રક, પ્રકાશક, પ્રેસમાલિક પણ તેઓ જ બન્યા. આ બધાં દરમ્યાન એમણે સમૃદ્ધિ તો હાંસલ કરી જ, પણ વધુ મહત્વની તે પ્રતિષ્ઠા અને સમાજસેવાધારી તરીકેની ગૌરવ-પ્રતિષ્ઠા પણ હાંસલ કરી અને સાચવી અને વિસ્તારી.

બહુમાન

આ બધાની નોંધ ખુદ કોચીનના મહારાજાએ પણ લેવી પડી. કોચીન ત્રાવણકોર રાજ્યના તે વખતના દીવાન શ્રી કૃષ્ણરાવ તરફથી એમને આમંત્રણ મળ્યું કે ત્રાવણકોર-કોચીનના મહારાજાસાહેબને મળવા તેમણે ત્રિવેન્દ્રમ (હમણાંનું નામ: થિરુવન્થપુરમ્)

એમણે પધારવું. ત્યાં ત્રાવણકોર-કોચીનના મહારાજા દ્વારા કરાયેલા શાહી સન્માનમાં કચ્છી-ગુજરાતી શ્રી દેવજી ભીમજી ખેતસી ભાટિયાને “વીર શૃંખલા”નો ઈલકાબ, નિલયાંગી અને અંગવસ્ત્રમ એનાયત કરવામાં આવ્યા.

દેવજી ભીમજીની બહુઆયામી સાહસિક, પ્રામાણિક, આદર્શ, સમાજસેવી, પરોપકારી કારકિર્દી પરનો આ સુવર્ણકળશ હતો.

સમૃદ્ધિ : સાદગી

ઈ. ૧૮૮૫માં દેવજી ભીમજીએ શારીરિક અસ્વસ્થતા અનુભવી. તે વખતે એમની વય ૬૬ વર્ષની હતી. દૂરદેશી દૃષ્ટિવાળા દેવજી ભીમજી એમની વ્યાવસાયિક ધંધાધારી પ્રવૃત્તિઓમાંથી પુષ્કળ ધનવાન અને સમૃદ્ધ બનેલા હતા. મોટા પ્રમાણમાં સ્થાવર - જંગમ મિલકતવાળા ધનાઢ્ય બન્યા હતા. વિવિધ જમીન-જાગીરો પણ ખરીદી સાચવેલી હતી. આ બધું હોવા છતાં એમની પોતાની જીવનશૈલી, રહેણીકરણી સાવ સાદગીવાળી, નિરાભિમાની, આધ્યાત્મિક વલણવાળી જિંદગીભર જાળવી હતી. એમને એમ લાગ્યું હશે કે એમનું કર્મયોગી જીવન હવે પરિપૂર્ણતાની નજીક પહોંચ્યું જણાય છે. ત્યારે તુરત જ એમણે પોતાનું કાયદેસરનું વસિયતનામું તૈયાર કરાવડાવ્યું અને પોતાની સઘળી માલમિલકતનું એમણે એક “દેવજી ભીમજી ટ્રસ્ટ” બનાવ્યું. એમણે સ્થાપેલાં પ્રેસ, વેદ-પાઠશાળાઓ, વેદ-ધર્મશાળા, શ્રીકૃષ્ણામંદિર

વગેરે બધી સ્થાવર (ઈમમૂવેબલ મિલકતોની માલિકી, સાર-સંભાળ, દેખભાળ એમણે 'દેવજી ભીમજી ટ્રસ્ટ'ના નામે કરી નાંખી. એમની નાણાંકીય ધનરાશી પણ એમણે હાથ પર રાખેલાં દાન-ધર્મ-પરોપકાર-નાં કામો એમની વિદાય પછી પણ ચાલુ રહી શકે એવી જોગવાઈઓ એમણે આ જાહેર ટ્રસ્ટ દ્વારા કરી. આ ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટીઓ તરીકેની ફરજ બજાવવાની જવાબદારી ગોવિંદજી ત્રીકુ, ઈ.આઈ. ગોવીન્દન નાયર, પુરુષોત્તમ દેવજી, દામોદર હંસરાજ, વલ્લભદાસ લીલાધર અને મૈનેજિંગ ટ્રસ્ટી તરીકે બી. એસ. ગણપત સિંઘને સોંપાયેલી. આમાંના ગોવિંદજી ત્રીકુ એ હતા જેમના પિતાશ્રી ત્રીકમજી મુરલીધર, જેમણે ૧૦ વર્ષના બાળક દેવજી ભીમજીને કોચીનમાં સૌથી પહેલા આશ્રય આપેલો. ચાર વર્ષ સુધી ભણાવ્યો-ગણાવ્યો, ધંધાધારી રીતરસમોની તાલીમ આપેલી અને દેવજીની ઊંમર ૧૪ વર્ષની થયા પછી તે આગળ વધી શકે તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવેલી. મૈનેજિંગ ટ્રસ્ટી તરીકે એમણે વસિયતનામા દ્વારા અને ટ્રસ્ટ-ડીડની રૂએ નીમાયેલા બી. એસ. ગણપત સિંઘએ હતા જેમને નિ:સંતાન દેવજી ભીમજીએ કાયદેસર વિધિ દ્વારા દત્તક પુત્ર તરીકે લીધેલા. ગણપત સિંઘ કેવા સંજોગોમાં દત્તક લેવાયલા તે જોગાનુજોગ બનેલી ઘટનાની સંક્ષિપ્ત વિગતો પર અહીં નીચે વર્ણન કરાયું છે.

ટ્રસ્ટ-ડીડના દસ્તાવેજો સત્તાવાર રીતે રજિસ્ટર્ડ થયા પછીના જ અઠવાડિયે, ૧૨મી માર્ચ, ૧૮૯૫ ના દિવસે, કચ્છ-ગુજરાત અને

કેરળના પનોતા પુત્ર ઠા. ભાટિયા દેવજી ભીમજી ખેતસી નારાયણસરવાળાએ એમની જન્મભૂમિ અને કર્મભૂમિની કાયમી વિદાય લીધી હતી.

કચ્છ પત્રકારત્વના દેવજી ભીમજી આદ્ય-પુરુષ તરીકેનું બહુમાન પામેલા છે. કચ્છ પત્રકારત્વના તેઓ કોલંબસ પણ ગણાયા છે. દેવજી ભીમજીએ કચ્છમાંથી કોઈ પત્ર કાઢ્યું નહોતું. કચ્છીઓને તાકીને પણ કોઈ અખબાર કે સામયિક પ્રગટ કર્યું નહોતું, પણ પોતે સાક્ષર નહીં હોવા છતાંય છેક કેરળના કોચીનમાંથી પોતાના આપબળે, સ્વાશ્રયે મલયાલમ્ ભાષાના સૌ પ્રથમ સ્થાપક, મુદ્રક, પ્રકાશક, તંત્રી, સંપાદક અને પ્રેસમાલિક. સફળ પ્રેસમાલિક સિધ્ધ થઈને કચ્છ પત્રકારત્વના આદર્શ-પોરસિલા-પરાક્રમી સિદ્ધપુરુષ, આદ્યપુરુષ તરીકે પોંખાયા છે અને કચ્છ પત્રકારત્વ જેટલી સદીઓ સુધી ટકશે ત્યાં સુધી દેવજી ભીમજીનું કચ્છ પત્રકારત્વ ઋણી હશે.

વારસદારો:

પૂરક માહિતી : સ્વ. દેવજી ભીમજીએ પોતાની અસ્કયામત (પ્રોપર્ટી)નું પબ્લિક ટ્રસ્ટ કરી નાખ્યા બાદએ ટ્રસ્ટના બોર્ડ ઓફ ટ્રસ્ટીઝના મૈનેજિંગ ટ્રસ્ટી તરીકે બી. એસ. ગણપત સિંઘ હતા તેનો ઉલ્લેખ ઉપર કરાઈ ચૂક્યો છે. દેવજી ભીમજીના પરિણિત ગૃહસ્થી દરમ્યાન એમનાં પત્ની સુંદરીબાઈનું અવસાન નિપજેલું. પતિ-પત્ની નિ:સંતાન હતાં અને

દેવજીએ ફરી બીજાં લગ્ન કર્યાં નહોતાં. તેથી તેઓ જિંદગીભર નિઃસંતાન રહેલા.

એક કુમાર વયનો વિદ્યાર્થી ગણપત સિંઘનું હાઈ સ્કૂલનું શિક્ષણ કોચીનની મતાનચેરી ઈંગ્લિશ હાઈ સ્કૂલમાં થયેલું. આ ઈંગ્લિશ હાઈ સ્કૂલ પૂરા કેરળ રાજ્યની સૌથી પહેલી ઈંગ્લિશ હાઈ સ્કૂલ હતી. તેમાં મલયાલમ્ મીડિયમથી ભણીને ગણપત સિંઘ મેટ્રિક પાસ થયેલા. આ પછી દેવજી ભીમજીના કેરળ મિથ્રોમ પ્રેસમાંથી છપાઈને પ્રકાશિત થતાં સંસ્કૃત, હિન્દી, અંગ્રેજી પ્રકાશનોના મલયાલમ્ ભાષામાં ભાષાંતર કરવાના કામમાં દેવજી ભીમજીને, તેમના સ્ટાફને ગણપત સિંઘ ઉપયોગી થવાનું કામ કરતા. પાછળનાં વર્ષોમાં ગણપત સિંઘે પોતે પણ કેટલાંક પુસ્તકો લખી, પ્રકાશિત કરેલાં.

ગણપત સિંઘનો મૂળ પરિવાર તે વખતના રાજપૂતાના (હવેના રાજસ્થાન)નાં એક આગલા દેશી રાજ્ય ભરતપુર સ્ટેટનો હતો. તેના પિતા કિશન સિંઘ લશ્કર (આર્મી)ના એક અધિકારી હતા અને ટ્રીચીનોપોલી પાસે લડાયેલા એક યુદ્ધમાં ઈ.૧૮૬૦માં એ દેવગત થયા હતા. ગણપત સિંઘ તે વખતે માતાવિહોણા હતા અને ભરતપુર પોતાના વતન પાછા પહોંચી જવાની તૈયારીમાં હતા, પરંતુ એમના પિતાની સાથેના કેટલાક અધિકારી-અફસરો અને બિનલડાકુ સ્ટાફમાંના કેટલાક સહકર્મચારીઓ રામોશ્વરમ્, કન્યાકુમારી અને વરકાલાઈની યાત્રા કરી લીધા

બાદ ભરતપુર પાછા પહોંચવાના હતા. દેવગત પામેલા કિશન સિંઘના બાળક ગણપત સિંઘને પણ આ યાત્રાળું જૂથે પોતાની સાથે લઈ લીધેલા. યાત્રા પરિપૂર્ણ કર્યા બાદ પાછા વળતી વખતે આ જૂથ દેવજી ભીમજીવાળી ધર્મશાળામાં થોડા દિવસો રોકાયેલું. બાળક ગણપત સિંઘની ઉંમર તે સમયે હતી તો માત્ર ચૌદેક વર્ષની, પણ ઉંમરના પ્રમાણમાં ચાલાક, ચપલ અને બુદ્ધિશાળી હોવાનું દેવજી ભીમજીના ધ્યાનમાં આવી ગયેલું. પોતે નિઃસંતાન હતા. એમણે આ લશ્કરી જૂથ પાસેથી ગણપત સિંઘના પરિવાર અને વડીલો સંબંધે વધુ જાણકારી મેળવી તે સંતોષકારક લાગતા, આ રાજસ્થાની બાળકને દત્તક લેવાની ઈચ્છા બતાવી, પણ આવી સંમતિ આ જૂથ આપી શકે તેમ નહોતું. બાળકને દત્તક લેવા માટે કાયદેસરની વિધિ જરૂરી હતી. તેથી દેવજી ભીમજી એ ભરતપુર ખાતે રહેતા ગણપત સિંઘના કાકા અને વડીલો જેઓ ચૌધરી કહેવાતા, તેમની સંમતિ મેળવીને ગણપત સિંઘને કાયદેસર વિધીથી દત્તક લીધો અને ગણપત સિંઘને પાલક પિતા મળ્યા અને નવું વતન મળ્યું.

પછીનાં વર્ષોના દાયકાઓ દરમ્યાન, દેવજી ભીમજીના નિધન પછી, ટ્રસ્ટના મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી તરીકે અને દેવજી ભીમજીના વારસદાર તરીકે ગણપત સિંઘે પ્રેસ પણ સંભાળ્યું, ‘કેરળ મિથ્રોમ’ મલયાલમ્ સામયિક પણ લગભગ દશેક વર્ષોથી વધારે સમય સુધી ચલાવ્યું અને ટ્રસ્ટ હેઠળની જવાબદારીઓ પણ સંભાળતા રહ્યા. કોચીન રાજ્યમાં એ અરસામાં એ અગ્રણી અને સક્રિય નાગરિક અને સામાજિક ક્ષેત્રના

કાર્યકર પણ બન્યા. એમના સહકારી કાર્યકરોનું વર્તુળ પણ વિશાળ અને પ્રતિષ્ઠિતોનું હતું. તેમાં સાહિત્યકુશલન ટી.કે. કૃષ્ણમેનન, કંદથિલ વર્ગિઝ માપિલ્લે, કરીમપત્ત અચ્છયુત મેનન, મન્નથ પન્નનાભન, કે. એ. પરમેશ્વર ઐયર, એસ. હોદેર (સિનિયર), કે. બી. જેકબ, એ. બી. સાલેમ, સી. શંકર મેનન, પુળેઝથ રમન મેનન, પટ્ટાથિલ નારાયણ મેનન, થોમસ મંજૂરન, હાજી અબ્દુલ સત્તાર સેઠ વગેરેનો સમાવેશ હતા. સૌથી પહેલી મતાનચેરી ટાઉન કાઉન્સિલ (સુધરાઈ-સભા)ના સભ્ય તરીકે તે સમય ત્રાવણકોર કોચીન રાજ્યે તેમની નિમણૂંક કરેલી. ત્યાર બાદ ફોર્ટ-કોચીન મ્યુનિસિપાલીટીના કાઉન્સિલર તરીકે પણ બે ટર્મ માટે તેઓ હતા. ૧૯૧૦માં ઈન્ડિયન બેંકની સલાહકાર કમિટીના પણ તે સભ્ય હતા.

ચૌધરી ગણપત સિંઘે એમની પાંત્રીસેક વર્ષની વયે ભરતપુરથી લગ્ન કરેલાં. એમનું ૧૯૩૩માં અવસાન નિપજ્યું ત્યારે ૩ પુત્ર અને ૩ પુત્રીઓને છોડી ગયેલા. એમના સૌથી નાના પુત્ર જી. એસ. ધારા સિંઘ અગ્રણી રાજકારણી, કૉંગ્રેસી, ઈન્ટુક (INTUC)ના નેતા, મળયાલમ્ ભાષાના પ્રભાવશાળી વક્તા અને નવલિકાસંગ્રહના લેખક અને પત્રકાર તરીકે જાણીતા બનેલા હતા. કેરળમાં સૌથી પહેલી સામ્યવાદી સરકાર નામ્બૂદરીપાદના મુખ્ય પ્રદાનપદે સ્થપાઈ ત્યારનું એમનું અંગ્રેજી સાપ્તાહિક 'દ કેરાલા મેઈલ' ખૂબ જાણીતું બન્યું હતું. ૧૯૪૫-'૪૮ દરમ્યાન કેરળ વિધાન સભાના એ સૌથી નાની વયના

વિધાનસભ્ય બનેલા. કોચીન સ્ટેટ પ્રજા મંડળના તે સહમંત્રી હતા અને સ્વાતંત્ર્ય સૈનિક તરીકે ૧૯૪૨માં બ્રિટિશ-કાબૂવાળા કોચીન રાજ્યમાં જેલમાં પણ પુરાયેલા.

સ્વ. દેવજી ભીમજી મૂળ કેરળના મૂળ મળીયાળી નહોતા, કચ્છમાં જન્મેલા ગુજરાતી હતા. એમના દત્તકપુત્ર ગણપત સિંઘ મૂળ મલયાલી નહોતા, ભરતપુરના રાજસ્થાની હતા. એમના પુત્ર ધારા સિંઘ પણ મૂળ રાજસ્થાની બુંદના હતા. આમ છતાં દેવજી ભીમજી સહિતની ત્રણ પેઢીઓએ કેરાલાની જે સેવા કરી તે માટે લાંબા સમય સુધી પંકાયેલા રહેશે.

(મો.) ૯૯૩૦૬ ૬૦૨૪૨

શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજનું બિનધંધાદારી મુખપત્ર

સ્થાપના : ૧૯૪૭

વર્ષ : ૭૫

પગદંડી

અંક : ૧૨

માર્ચ ૨૦૨૩

-: માનદ્ તંત્રીઓ :-

અધિન માલદે, ચંદ્રકાન્ત નંદુ, સંજય છેડા

મુદ્રક -પ્રકાશક : શ્રી અધિન પી. માલદે

પ્રકાશન સ્થળ: શ્રી ક.વી.ઓ. દે. નવી મહાજન વાડી, ઉજે માળે,
૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.

ફોન નં : ૨૩૭૧ ૪૬૭૪

www.kvoss.org. - email : pagdandi@kvoss.org

ટાઈપસેટીંગ : ધીરેન મુરજી ગાલા (કોટડા(રોહા) - ફોર્ટ)

મોબાઈલ : ૯૮૩૩૫૪૧૦૪૦

મુદ્રણ સ્થાન : મેઘાઈ કલર કાફેર્સ,

૪૨, આઈડિયલ ઈન્ડ. એસ્ટેટ, સેનાપતિ બાપટ માર્ગ,
લોઅર પરેલ, મુંબઈ - ૪૦૦૦૧૩. ફોન : ૨૪૯૨ ૧૯૬૪

-: લવાજમ :-

૧૫ વર્ષ : રૂ. ૧,૦૦૦/- છૂટક નકલ : રૂ. ૧૫/-

ચેક/ડ્રાફ્ટ શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજને નામે લખવા.

॥ વિશ્વ વિનાશ બાર હજાર વર્ષ પહેલાં થયો હતો. હવે પણ થઈ શકે ॥

પ્રાચીન મહાપ્રલયો (એન્સિયન્ટ એપોકલિપ્સ)

* દલપતરામ દાણીધારિયા *

ગતાંકથી આગળ...

કચ્છ સંદર્ભ

કચ્છમાં આજ સુધીના અભ્યાસમાં જે જાણવા મળ્યું તેમાં આ એપિસોડની સાક્ષીથી પુષ્ટિ, હોંકારો, તાલમેલ મળતો દેખાય છે. મહાકાળને સમજવાની કોશિશમાંથી, અલ્પ ચમકારારૂપ વાસ્તવિકતાઓ જણાય છે. તે વ્યક્ત કરવા આ લેખ લખી રહ્યો છું.

અતિપ્રાચીન કાળખંડના આધારોની શોધખોળ દરમિયાન થયેલા ગ્રેહામ હેંકોકના સંશોધનમાં કચ્છ સંદર્ભની કઈકઈ બાબતોનું સામ્ય છે, સમાનતા કે સરખામણી થઈ શકે તેમ છે તેની વાત કરીએ.

એક વખત આમ હતું એ જાણવું આટલું રોમાંચક કેમ લાગે છે? જે શોધતા હોઈએ ને મળ્યું હોય તેમ લાગે છે. ભાવતું ભોજન ભૂખ્યાને મળ્યો તેવો આનંદ થાય છે, રસ રુચિ અને કશીક લિન્ક, કંઈક જોડાણ હોય તેવોઓને ખાસ આ અનુભવ થાય છે.

આપણે જે પૃથ્વી ઉપર ઊભા છીએ, જે કાળખંડમાં, સમયના પ્રવાહમાં, એક વર્તમાનમાં વહી રહ્યા છીએ અને આગળ ઉપર

શું થવાનું છે? એ ખબર પડે, જાણ થાય તો કંઈક મળ્યાની, પ્રાપ્ત થયાની, સંતોષની લાગણી થાય છે.

શા માટે આ જાણવું-સમજવું જોઈએ?

ના જાણીએ તો શું ફરક પડી જવાનો?

આમ જુઓ તો કાંઈ નહીં, અને આમ જુઓ તો ફરીથી મહાપ્રલય થવાનો છે અને તમામ અસ્તિત્વો ભુંસાઈ જવાના છે. તમે, હું આપણે કંઈ કરી શકવાના નથી. આ જાણી લઈએ અને ડહાપણને જીવતું રાખી શકીએ. જાણવું-સમજવું હોય તો આપણી આસપાસ જ બધા અવશેષો, પુરાવાઓ, સાબિતિઓ પડ્યાં છે. પણ પાસે જ, અરે આંગળીના ટેરવે છે. કોશિશ તો કરીએ.

છેલ્લાં છ-સાત વર્ષમાં અને અમુક બાબતો એ પહેલાંથી પણ જાણવામાં આવી તેનાથી કચ્છ પ્રદેશને, ગુજરાત, ભારતવર્ષ, વિશ્વ અને બ્રહ્માંડને સમજવાની આતુરતા-ઈચ્છા સંતોષ પામી છે. એના અનુસંધાને હમણાં મળેલી જાણકારીઓ આ પ્રમાણે છે : અત્યાર સુધીના અભ્યાસના સાર-તારણરૂપ જે માહિતી-જાણકારી સંદર્ભો મળ્યાં તેની ઉપર આ વીડિયો ક્લિપથી મળેલી માહિતી, સંમતિની મહોર મારે છે, માન્યતા આપે છે, સર્ટિફિકેટ આપે છે,

એ આનંદની વાત છે અને રસ ધરાવતા અને તૈયાર વાનગીરૂપે આપવા જેવી બાબત છે.

રસ અભ્યાસ અને લાગણીનું મુખ્ય ફોકસ કચ્છ છે. આજ સુધી મળેલાં તારણો આ પ્રમાણે છે.

★ પૃથ્વી બની ત્યારથી બનેલી ઘટનાઓના પુરાવા કચ્છની ધરતીમાં દરબાયેલા પડ્યા છે. YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=v4U0dtAVHeU&t=79s> પર મૂકેલી એક વીડિયો ક્લિપ કચ્છ કેટલું જૂનું એમાં આ વાત મૂકી છે.

★ ભુજથી દક્ષિણ પશ્ચિમે ૧૫-૨૦ કિલોમીટર દૂર આવેલી લકી પર્વતમાળામાં એક જગ્યાએ માનવ ચરણચિહ્ન પગલાંની છાપ ફોસિલ બની ગઈ છે. ફોસિલ બનતા ૨૦ થી ૨૫૦૦૦ વર્ષ લાગે. આવું કોઈ પુરાવા વિના મેં કહ્યું હતું. ક્લિપમાં પણ એક જગ્યાએ આવા ફોસિલ બની ગયેલાં પગલાંની વાત છે.

લકીની આ પર્વતમાળામાં પ્રી, મિડલ અને પાસ્ટ જુરાસિક યુગના અવશેષો ધરબાયેલા પડ્યા છે.

★ કોઈ પણ જમીનનો ભાગ, ૫૩ કેટલા કરોડ વર્ષ જૂનું છે તે તેમાં મળતા સમુદ્રી જીવોના અને પ્લીઓબોટની (આદિ વનસ્પતિ-શાસ્ત્ર)ના અશ્મિઓના અવશેષોના આધારથી નક્કી કરવામાં આવે છે. ઉત્ક્રાંતિ તવારીખનો ચાર્ટ જોવાથી આ ખાતરી થાય છે.

★ માનવજાતનો જન્મ સર્વપ્રથમ આફ્રિકાના અમુક ભૂભાગ પર થયો હતો. આદિમાનવ સ્વરૂપનું સર્વપ્રથમ રૂપ ત્યાંથી આખી પૃથ્વીના વિસ્તારોમાં ફેલાયું હતું. એવી એક ટોળી ૧,૧૪,૦૦૦ વર્ષ પહેલાં, અબડાસા કોઠારા નાયરો નદીના કાંઠે સાંધવ ગામ નજીક રહી હતી. તેના અવશેષો મળ્યાની વિગતની એક વીડિયો ક્લિપ છે.

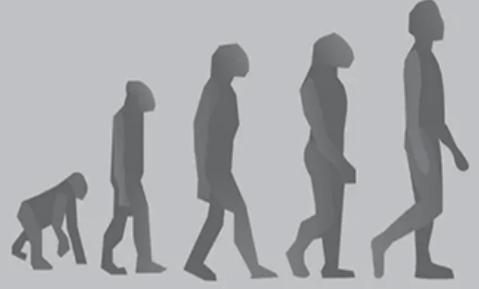
લીંક: <https://allgujaratnews.in/en/sandhav-village-of-kutch-is-1-14-lakh-years-old-settlement-all-gujaratis-are-kutchis/>

★ ડાયનોસોર, ઈપ્તોસોરસ ડોલ્ફિનના આદિ સ્વરૂપના અશ્મિ અવશેષો કચ્છમાંથી મળ્યા છે. વનસ્પતિશાસ્ત્ર અને સમુદ્રીજીવનના અનેક ફોસિલ્સ કચ્છમાંથી મળે છે. જેની ઓળખ અને નામો પણ હજુ જાણવાનાં બાકી છે.

★ મેગાલિથ, મેગા એટલે મોટા, વિશાળ અને લીથ એટલે કે પથ્થરો. હજારો વર્ષો પહેલાં મોટા પથ્થરોની ગોઠવણો માનવો દ્વારા કરવામાં આવતી. એવો ઘણાં સ્થળો વિશ્વમાં મળે છે. તે સમયગાળો સાતથી ૧૨ હજાર વર્ષ પહેલાંનો છે - હશે એવું અનુમાન, આધારો મળ્યાં પહેલાં મેં લગાવેલું. તેના આધારો આ ક્લિપમાં છે. કચ્છમાં આવી વસાહતોના અવશેષોની અનેક જગ્યાઓ છે, જે પાણિયાઓની જેમ ધીમેધીમે નાશ પામતી જાય છે.

THE THEORY OF EVOLUTION

★ સમયના માપનો અંદાજ, કાલગણના, સમયગાળાનું નિર્ધારિત ચોક્કસ ગણિત, પ્રાચીન સંસ્કૃત સાહિત્યમાં, વૈદિક સાહિત્યમાં છે. જે બધી વાતને કોઈ પણ આધાર નહોતો મળતો એટલે તે બધી કલ્પના પરીકથા, દંતકથા માનવામાં આવતી હતી. કલ્પ, બ્રહ્માનો દિવસ, મનવંતરો, યુગો આ બધી માત્ર વાતો કે કલ્પનાઓ છે તેમ માનવામાં આવતું, પણ પ્રાચીન ભારતીય ખગોળશાસ્ત્રના ગ્રંથોમાં, સૂર્યસંહિતા જેવા ગ્રંથમાં બધું સૂત્રાત્મકરૂપે નોંધાયેલું છે. હજારો વર્ષના સમયગાળામાં તારાઓની જગ્યાઓનું બદલાવું એ હવે વૈજ્ઞાનિકો પણ માનવા લાગ્યા છે.

પુરાતત્વની શોધોના સિદ્ધાંતો, તારણો જેને અંતિમ માનવામાં આવતાં હતાં તેમાં હવે ફેરફાર કરવો પડે તેમ છે જે અત્યારે વિરોધો વચ્ચે છે, પણ આ ક્લિપમાં આધારો, પુરાવાઓ સાથે કહેવામાં અને વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે. ટૂંકમાં આ ગ્રેહામ હેંકોકની વીડિયો ક્લિપમા વિશ્વની એવી હકીકતો જે આજ સુધી છૂટકછૂટક જાણકારીરૂપે હતી તે એકસાથે મૂકવામાં આવી છે અને કચ્છના સંદર્ભે અત્યાર સુધીના અભ્યાસ

દરમિયાન મળેલી બાબતો, કારણો સાથે ટેલી થાય છે, તાલ મિલાવે છે.

વિશાળ મોજાંઓ પસાર થવાથી જમીન ઉપરની સળોનો વિસ્તાર આજે પણ જોઈ શકાય છે. કોઈ પણ સત્ય અંતિમ સત્ય નથી. એ ત્યાં સુધી જ ફાઈનલ ગણાય જ્યાં સુધી એ પછીનું શોધવામાં ન આવે. દરેક વખતે એ પછીના સત્યનો શોધનો અવકાશ રહે છે તે સ્વીકારવું પડે. કચ્છમાં મળેલી હકીકતોની ઝલક આ પ્રમાણે છે. એ મહાપ્રલય સાથે સંબંધ નથી ધરાવતી, પણ કચ્છની પ્રાચીનતાને સમજવા, એપિસોડની સાબિતીઓ સાથે તાલ મિલાવે છે.

- ★ મો ગાલિથિક વસાહતોની સમજ અને સમયગાળો.
- ★ પગલાંની ફોસિલ થઈ ગયેલી છાપ.
- ★ લક્કી ધાર ઉપર પાણીના વહેણવાળો ફોસિલ બની ગયેલ પથ્થર.
- ★ છીપલાઓ અને દરિયાઈ જીવોના અવશેષો ઉત્કાંતિવાળા ચાર્ટની સરખામણી.
- ★ સમુદ્રની સપાટીની ચડ-ઊતરની નિશાનીઓ.
- ★ પિપલ માઈગ્રેટિંગરૂટ. પશુપાલક લોકોની આવન જાવન

ઈઝરાયલ - મુંબઈ - કચ્છનો સ્નેહસંબંધ

ક્યાં ભારત દેશ અને ક્યાં આરબ દેશોમાં આવેલ ઈઝરાયલ. ઈઝરાયલ દેશની ભાષા હીબ્રુ. ધર્મ જુડાઈઝમ. લોકો જ્યુ-જેને આપણો યહૂદી કહીએ છીએ. એમનું ધર્મસ્થાન સ્તનાગોગ. એમનાં રીત, રિવાજો, એમનો દેશી પહેરવેશ, ખાન-પાન અલગ, છતાં પણ ભારત અને ઈઝરાયલ વચ્ચે એવા સંબંધો છે જે એમને સ્નેહના તાંતણે બાંધે છે.

૧૯૪૭ પહેલાં ભારત ઈઝરાયલને કોઈ મહત્ત્વ નહોતું આપતું. દિલ્હીની એલચી કચેરીનો (એમ્બેસી) દરજ્જો પણ સામાન્ય. શ્રી નરસિંહરાવ ભારતના પ્રધાન મંત્રી થયા ત્યારે એમણે ઈઝરાયલને ઠીક માન આપ્યું દિલ્હીમાં એમની એમ્બેસી અને મુંબઈમાં ઈઝરાયલના કૉન્સ્યુલેટને મહત્તા અપાઈ.

ત્યાર બાદ નરેન્દ્ર મોદી જેમનો મંત્ર હતો 'વસુદેવ કુટુંબકમ્'. એ જ્યારે ગુજરાતના મુખ્ય મંત્રી હતા ત્યારે એમણે સન ૨૦૦૫માં ઈઝરાયલની મુલાકાત લીધી. ત્યાર બાદ બીજી મુલાકાત ૨૦૧૭માં લીધી પ્રધાન મંત્રીના પદે આવ્યા પછી. એ સારી રીતે જાણતા હતા કે ભારતના હિત માટે આ દેશની મિત્રતા ખૂબ જ લાભદાયી રહેશે.

આ વર્ષે ઈઝરાયલના મુખ્ય મંત્રી બેન્જામીન નેતાન્યાહુ અને એમનાં પત્ની શ્રીમતી સારા ભારતની મુલાકાતે આવ્યાં. નેતાન્યાહુ ઈઝરાયલી રાજધાની તેલ અવીવથી બાર માઈલ નેતાન્યા શહેરના છે. આપણી કચ્છી રીત પ્રમાણે ભુજપુરિયા ભુજપુર ગામના, અંજારીયા અંજાર ગામના તેમ નેતાન્યાહુ પણ નેતાન્યા ગામના. ભારતની પોતાની મુલાકાત દરમ્યાન એમણે એક દિવસ તો ગુજરાતમાં વિતાવ્યો. ગુજરાતની પ્રગતિ જોઈ એમણે કચ્છને બે પુરસ્કાર આપ્યાં. એક તો એવી જીવની ભેટ આપી જે સમૂદ્રના ખારા પાણીને એક દિવસમાં વીસ હજાર લિટર જેટલું મીઠું પાણી કરી દે. બીજી ભેટ એટલે તેના વિકાસનો આધાર આપણા ગુજરાતના કૃષિ વૈજ્ઞાનિકો અને ખેડૂતો ઉપર છે. ભુજથી બારેક માઈલ દૂર કુકમા ગામ, જે શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજીના અત્યંત રમણીય કેંદ્ર માટે વિખ્યાત છે. ત્યાં ખારેકની ખેતી અને સંશોધન માટેની દશ એકર જમીન પર 'ઈન્ડો-ઈઝરાયલ સેન્ટર ઓફ એક્સેલંસ ફોર ડેટ્સ' જે ખારેકની ખેતીમાં સંશોધન અને વિકાસ માટે કાર્ય કરશે. એની સ્થાપના થઈ પણ એના માટે શ્રી નેતાન્યાહુ કચ્છ નહીં જઈ શક્યા. અમદાવાદમાં જ રિમોટ કંટ્રોલથી આ કેન્દ્રની સ્થાપના કરી દીધી.

અમે ૨૦૦૨માં એક અઠવાડિયા માટે ઈજિપ્તના પ્રવાસે ગયેલા ત્યારે ચાર દિવસ માટે એના પાડોશી દેશ ઈઝરાયલ પણ જઈ આવ્યા. ઈજિપ્તનો રાજધાની કેરોથી બસમાં બેસી સુએઝ કેનાલ પાર કરી જેને હવે ઈઝરાયલની રાજધાનીનું માન મળ્યું છે. ત્યાં ગયા તો પ્રવેશ કરતાં જ છક્ક થઈ ગયા. ઈજિપ્ત કરતાં અનેક રીતે પ્રગતિશીલ, ઈજિપ્તની બોર્ડર પાર કરતાં જ જોયું કે ઈમિગ્રેશન ઓફિસમાં પાસપોર્ટ-વીઝા વગેરે અંગે કાર્ય કરતી મહિલા ઓફિસરો ખૂબ પ્રભાવશાળી હતો. અમે જેરૂસલામમાં રહ્યાં. ત્યાં કચ્છ માંડવીની યાદ આવી ગઈ. જેરૂસલામનો કિલ્લો જાણે કચ્છ માંડવીના કિલ્લા જેવો અને બજારમાં ફરતાં તો એની સાંકડી ગલીઓ માંડવીના બજાર જેવી છે.

જેરૂસલામમાં કિલ્લાની પશ્ચિમે જેને વેસ્ટર્ન વૉલ કહે છે એ ઘણી પવિત્ર મનાય છે. એના મોટા મેદાનમાં જુડાઈઝ ધર્મ પાળતા લોકો પ્રાર્થના માટે આવે છે. તેઓ ભીંત પાસે માથું આગળ-પાછળ કરી પ્રાર્થના કરે છે. જેરૂસલામમાં ત્રણે ધર્મોનો સંગમ છે. મુંબઈમાં દાદરના કબૂતરખાના પાસે જૈન દેરાસર, હિંદુ ગોળ દેવળ, મસ્જિદ અને બજારમાંથી આગળ જાઓ તો પોર્ટુગીઝ ચર્ચ. તેવું જ જેરૂસામમાં છે. આ દીવાલ પાસે ખ્રિસ્તીઓનું ચર્ચ, અને મુસલમાનોની મસ્જિદ દેખાશે. જુડાઈઝમ, ઈસ્લામ અને ખ્રિસ્તી ત્રણે ધર્મોનો ત્યાં સંગમ.

ઈતિહાસ:

આરબ પ્રદેશમાં પેલેસ્ટાઈન નામના દેશમાં લાખો જુડાઈઝમ ધર્મ પાળતા લોકો રહેતા હતા. એમની સાથે એમનો સંઘર્ષ થયો પેલેસ્ટાઈનમાં રહેતા, ઈસ્લામ ધર્મ પાળતા મુસ્લિમો સાથે. એમણે સ્વતંત્રતા માટે મોટી લડાઈ કરી પેલેસ્ટાઈનનો મોટો ભાગ કબજે કરી ત્યાં ૧૯૪૮માં પોતાનો જુદો દેશ ઈઝરાયલ સ્થાપિત કર્યો અને એની રાજધાની સ્થાપી તેલ અવીવમાં. ઈઝરાયલી પ્રજા ખૂબ જ પ્રગતિશીલ અને નવા વિચારોવાળી છે. એમણે શિક્ષણને સૌથી વધારે મહત્વ આપ્યું. કેટલેક અંશે ભારત અને પાકિસ્તાન જેવી વાત થઈ. ઈઝરાયલે વિજ્ઞાનમાં, કૃષિ અને ઉદ્યોગોમાં ઘણી જ પ્રગતિ કરી છે. ઈઝરાયલે સંખ્યાબંધ નૉબેલ પ્રાઈઝ મેળવ્યાં છે. નૉબેલ પ્રાઈઝ મેળવનારાઓમાં બાવીસ ટકા જ્યુ-યહૂદીઓ છે જ્યારે એમની વસ્તી વિશ્વમાં માત્ર બે ટકા જ છે.

આલબર્ટ આઈન્સ્ટાઈન જો કે જર્મનીમાં જન્મ્યા હતા પણ એ જ્યુ-યહૂદી હતા. હવે બધા જ્યુ-યહૂદી મૂળ ઈઝરાયલના છે કે કેમ એ એક અભ્યાસનો વિષય છે.

મુંબઈ સાથે ઈઝરાયલનો સંબંધ :

સૌથી પ્રથમ તો લઈએ ફિલ્મજગત બોલીવૂડને. પહેલાની ભારતીય ફિલ્મો મુંગી હતી ત્યારે સુલોચના નામની જ્યુ-યહૂદી અભિનેત્રી ખૂબ લોકપ્રિય હતી. અમે ૧૯૪૫ની

આસપાસ મુંબઈનાં સિનેમાઘરોમાં સ્કૂલમાંથી ગાપચી મારી ઘણી સ્ટંટ ફિલ્મ જોતા હતા. એમાં ‘હટંરવાલી’, ‘પંજાબ મેલ’ વગેરે ફિલ્મોની નાયિકા મેરી ઈવાસ નાદિયાના નામે ઓળખાતી હતી. એ જ્યુ-યહૂદી હતી. એની ફિલ્મો યુવાવર્ગમાં ઘણી જ લોકપ્રિય હતી. નાદિયા જે હિંમતભર્યા કારનામા કરતી એનાથી સ્ત્રીશક્તિનું અનોખું પ્રદર્શન થતું. એ ઉપરાંત રાજ કપૂરના માનીતા અભિનેતા ડેવિડ અબ્રાહમ જેમણે બૂટ પૉલીશ ફિલ્મમાં ગાયેલું ગીત ‘નન્હે મુન્ને બચ્ચે તેરી મુઠ્ઠી મેં ક્યા હૈ?’ બાળકોને મોઢે ચડી ગયું હતું.

બીજા ફિલ્મી કલાકરો જેઓ જ્યુ હતા તેમાંના રણજિત ચૌધરી, પ્રેમીલા એસ્થર જે મિસ ઈન્ડિયા બની. મુંબઈમાં જન્મેલા વિશ્વવિખ્યાત આર્કિટેક્ટ અનીશ કપૂરના પિતા હિંદુ અને માતા જ્યુ-યહૂદી હતાં. વિશ્વના સંખ્યાબંધ દેશોમાં અનીશ કપૂરની રચનાઓ છે. અનેક વિખ્યાત બગીચાઓ, શિલ્પો અને ઈમારતોની ડિઝાઈન એમણે બનાવેલી છે.

ઈઝરાયલ અને મુંબઈ :

મુંબઈના મસ્જિદ બંદરનો ઈઝરાયલ સાથે મીઠો સંબંધ છે. પહેલી વાત કરીએ મુંબઈ વડગાદી અને પાયધૂની પાસે આવેલ સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટની. ‘ઈઝકીલ સેમ્યુઅલ’ નામના જ્યુ-યહૂદીના નામે સેમ્યુઅલ સ્ટ્રીટનું નામ પડ્યું. આ ઈઝકીલ સેમ્યુઅલ ૧૮૫૭ ના ભારતના પહેલા સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ સમયે

બ્રિટિશ સત્તામાં સેનાપતિ હતા અને માયસોરમાં એમની નિમણૂંક થઈ હતી. ટીપુ સુલતાને એમને કેદ કર્યા. ટીપુએ એમને પૂછ્યું, ‘તમારું નામ શું છે ને તમે ક્યાંના છો?’ એ સમયે ટીપુની માતા પણ ત્યાં હતાં. સેનાપતિ બોલ્યા, “મારું નામ ઈઝકીલ સેમ્યુઅલ છે ને હું બેન ઈઝરાયલ છું”. બેન ઈઝરાયલ એટલે, ‘ઈઝરાયલનો પુત્ર.’ આ સંવાદ સાંભળી માતા બોલ્યાં, ‘કુરાનમાં ઈઝરાયલનું નામ ખૂબ જ આદરપૂર્વક લેવાયું છે. સેમ્યુઅલને મુક્ત કરી દેવામાં આવે.’ ટીપુ સુલતાને સેમ્યુઅલને કેદમાંથી મુક્ત કર્યા. સેમ્યુઅલ મુક્તિ પામી મુંબઈ આવ્યો. એની મુક્તિ માટે ઈઝરાયલ અને જ્યુ ધર્મને યશ આપ્યો. સેમ્યુઅલે મુંબઈના પાયધૂની-વડગાદી વિસ્તારમાં યહૂદીઓનું ધર્મસ્થાન સીનાગોગ બાંધ્યું જેને લગભગ બસો વર્ષ થઈ ગયાં. હજી પણ ત્યાં અખંડ દીવો બળે છે. બ્લુ રંગના દરવાજાવાળા સીનાગોગની ઈમારતની જ્યુ લોકો હજી પણ પૂરતી કાળજી લે છે. આ સીનાગોગને મુંબઈના કોંકણી લોકો ‘દેવાયા દેવળ’ નામે ઓળખે છે. જ્યારે મુંબઈની લોકલ ટ્રેનો ચાલી ત્યારે પાયધૂનીની બાજુમાં નજીકનું રેલવે સ્ટેશન મશીદ બંદરના નામે ઓળખાયું. કારણકે સ્થાનિક લોકો સીનાગોગને મશીદના નામે ઓળખે એ માટે આ સ્ટેશનને મશીદ બંદર નામ આપ્યું પણ અપભ્રંશ થતાં મસ્જિદ બંદર થઈ ગયું. જો કે, ત્યાંની જકરિયા મસ્જિદ આ સીનાગોગની રચના પછી ઘણાં વર્ષે બંધાઈ લાગે છે. મસ્જિદ બંદરના વિસ્તારમાં સેમ્યુઅલ

સ્ટ્રીટની પાસે ઈઝરાયલની પ્રખ્યાત ખારેકના વેપાર ત્યાંના ઈઝરાયલી કરતાં હતા. ખારેક બજાર મસ્જિદ બંદરની ઓળખ છે. એ ઉપરાંત ઈઝરાયલના બગદાદી જ્યુ કચ્છીઓની જેમ વેપારમાં પાવરધા ખરા, પણ ધન આપવામાં ને લોકોપયોગી કાર્યો કરવામાં પણ ઠીક પ્રવૃત્ત હતા.

મુંબઈમાં ડેવિડ સાસૂન ઈઝરાયલથી આવ્યા. એમણે ઠીક વેપાર કર્યો - ખૂબ કમાયા. સાસૂન ડોકની સ્થાપના કરી. કોટ વિસ્તારમાં આવેલી સાસૂન લાઈબ્રેરી અને અનેક આકર્ષક પગથિયાવાળી એશિયાટિક સોસાયટીનું બિલ્ડિંગ ઈઝરાયલના યહૂદીઓની અમૂલ્ય દેન છે.

આ ઉપરાંત મુંબઈમાં લગભગ આઠેક સીનાગોગ છે. ભાયખલા, કોલાબા, વાંદરા વગેરે જગ્યાઓમાં આવેલા છે. જ્યુ ધર્મ પાળનારાઓની સંખ્યા હવે ઘણી ઘટી ગઈ છે. ઈઝરાયલ ૧૯૪૮માં જ્યારે સ્વતંત્ર થયું ત્યાર બાદ ઘણા યહૂદીઓ ભારતથી ત્યાં સ્થળાંતર કરી ગયા. જેરૂસલામમાં કેરાલા-કોચીનના લગભગ દશોક હજાર જ્યુ હિજરત કરીને ઈઝરાયલમાં સ્થાઈ થઈ ગયા છે.

ભારતમાં રહેલા યહૂદી - જ્યુ સ્થાનિક લોકો સાથે ખૂબ જ ભળી ગયા છે. એમાંના એક હતા જેકબ સાસૂન. જેકબે સાસૂન કાપડની મિલો ચલાવી તેમાં લગભગ પંદરેક હજાર કામદારોને કામ આપ્યું. મુંબઈનું જેકબ સર્કલ

(સાત રસ્તા) જેનું નામ હવે સંત ગાડગે મહારાજ ચોક થઈ ગયું છે એ જેકબ સાસૂને ત્યાં પણ સીનાગોગ બનાવ્યું છે.

મુંબઈના ફ્લોરા ફાઉન્ટનની રચનામાં બેન ઈઝરાયલ ડેવિડ સાસૂનની પૌત્રી ફ્લોરાના નામે રચના થઈ. એની રચનામાં પણ સૌંદર્યની દેવી ફ્લોરાની આકૃતિ કંડારવામાં આવી છે. હવે મુંબઈના રસ્તાઓના નામ બદલવાનો ઉત્સાહ અમુક લોકોમાં વધ્યો છે, પણ એના લીધે મુંબઈનો ગૌરવશાળી ઈતિહાસ ભૂંસાતો જાય છે. અમે મુંબઈમાં પ્રભાદેવી રહીએ છીએ. એ રસ્તાનું જૂનું નામ હતું 'ટાટા પ્રેસ લેન', ત્યાં એક જમાનામાં ટાટાનું પ્રેસ હતું. હવે એને નવું નામ આપવામાં આવ્યું છે, પી. બાળુ રોડ. ઘણા લોકોને પૂછ્યું ભાઈ આ પી. બાળુ કોણ હતા? પણ હજી સુધી કોઈએ એનો જવાબ નથી આપ્યો. ઈન્ટરનેટમાં માહિતી ન મળી.

કચ્છ સાથેનો ઈઝરાયલનો સંબંધ:

કચ્છની ખેતીના વિકાસમાં અને આર્થિક ઊપજમાં ઈઝરાયલનું ઘણું જ યોગદાન છે. કચ્છ અને ઈઝરાયલની આબોહવા સૂકી છે, જમીન રેતાળ છે. પાણીના સ્ત્રોત અપૂરતા છે. વર્ષા રાણીની કૃપા થોડી ઓછી છે. આવા સંજોગોમાં ઈઝરાયલની ટપક જળ પદ્ધતિ-ઓછા પાણીએ ખેતી કરવી, પાણીનો બચાવ કરવો અને ખારેકની ખેતીમાં ટિસ્યૂ કલ્ચર

જેવી પદ્ધતિ અપનાવી વધુ ને વધુ ઉત્તમ પાક મેળવવો આ કૃષિ વિદ્યા ઈઝરાયલે ભારતને આપી છે. ખારેકના ઝાડને ૨૦૦ લિટર પાણી જોઈએ. જો પાણી ઊંડે જાય તો આ ટપક પદ્ધતિ ખૂબ ઉપયોગી નીવડે. ભારપરના શ્રી ઈશ્વરભાઈ પીંડોરિયાએ સન ૨૦૦૫માં ઈઝરાયલની મુલાકાત લીધી. એમની ૨૦ એકરની ખારેકની વાડી છે. ટપક પદ્ધતિથી એમણે પચાસ ટકા પાણીની બચત કરી. એ સમયમાં બીજા પણ પંદર જેટલા ખેતી કરતાં ભાઈઓ ઈઝરાયલ ગયા હતાં. ત્યાં ખારેકનાં સંશોધન કેન્દ્રોની મુલાકાત લીધી. ખાતરનો ઉપયોગ ફળ ઉત્પાદની ઉપયોગી ટેકનિક, પાક રક્ષણ અને કાપણી વગેરેનો અભ્યાસ કર્યો. ત્યાંથી લગભગ ૪૭૦૦૦ છોડ લાવ્યા. દરેકની કિંમત ૨૫૦૦ રૂપિયા હતી. કચ્છમાં આ સર્વ જ્ઞાન અને અનુભવ એમને ઘણાં જ ઉપયોગી થયાં.

કચ્છમાં વાવેલી ઈઝરાયલ ખારેક અન્ય દેશોમાં થતી ખારેક કરતાં વહેલી પાકે છે. એનાથી કચ્છને વિશેષ ફાયદો થાય છે. ભુજની બાજુમાં બળદિયા ગામના ગોરસિયા ફાર્મમાં ૧૨૦ એકરમાં ઈઝરાયલની 'બારહી' ખારેક થાય છે. શ્રી પ્રવીણ ગાલાના પુત્ર રાહુલ ગાલાએ ઓસ્ટ્રેલિયામાં એપ્લાઈડ સાયન્સ ઈન એન્વાયરમેન્ટનો ક્વીન્સલૅન્ડ યુનિવર્સિટીમાં અભ્યાસ કર્યો. એમણે પોતાનાં જ્ઞાન-મહેનતથી ખારેકના એક ઝાડમાંથી ૨૫૦ કિલો ખારેકનું ઉત્પાદ કર્યું.

કચ્છની ખારેક વહેલી પાકે છે ને પાકીને નીચે પડી જાય છે. નરમ થઈ જાય છે. એવી ખારેકમાંથી શરાબ સારો બને છે. ગુજરાતમાં તો દારૂબંધી છે એટલે હવે એ ઉદ્યોગને રાજસ્થાનમાં ચલાવાય છે.

મુંબઈ અને કચ્છ સાથેના ઈઝરાયલનો સ્નેહસંબંધની વાત કરી, પણ એનો સ્નેહ ભારતની રાજધાની દિલ્હી સાથે પણ છે. ઈઝરાયલના હાઈફા નામના બંદરે બહાઈઉલ્લા નામના સંતનો જન્મ થયો. એમણે બહાઈ પંથની સ્થાપના કરી. ભારતમાં બહાઈ પંથના અનુયાયીઓની સંખ્યા લાખોમાં છે. એમણે દિલ્હીમાં કાલકાજી વિસ્તારમાં ૧૯૮૬માં અદ્ભુત આર્કષક મંદિરની રચના કરી છે, જેને 'લોટસ ટેમ્પલ' કહે છે, દિલ્હી જાઓ અને આ લોટસ ટેમ્પલની મુલાકાત લીધા વગર આવો તો દિલ્હીયાત્રા અધૂરી રહેશે.

વિશ્વમાં લગભગ દોઢ અબજ લોકો ખ્રિસ્તી ધર્મ પાળે છે. એ ધર્મના પ્રણેતા વિભૂતિ ઈશુખ્રિસ્તનો જન્મ ઈઝરાયલના બેથલેહામમાં થયેલો. એમણે માત્ર બસો માઈલના વિસ્તારમાં પ્રવાસ કરી ખ્રિસ્તી ધર્મનો પ્રચાર કર્યો. ત્યાંના નજેરાથ શહેરમાં રહ્યા. ગેલીલી નામના તળાવમાં સ્નાન કર્યું. અમે પણ ઈઝરાયલના પ્રવાસે આ ગેલીલી તળાવમાં નહાવાનો આનંદ લીધો છે.

ભગવાન બુદ્ધ પરિપથ

ભાગ ૪. શ્રાવસ્તી પ્રતિ...

જ્યોતિ જેવત મોતા

ગઈકાલનો દિવસ પૂર્ણપણે નાટકીય રહ્યો. સવારથી સાંજ સુધીમાં ઘણુંબધું બદલાયું. કુશી નગરથી સવારે બસ કટોકટીના સમયે મળી. ગોરખપુર પહોંચી તો ટ્રેન છૂટી ગઈ. પ્લેટફોર્મ પર રાત ગુજારવાનું વિચાર્યું તો એક અજનબી ધર્મબંધુને ઘરે રહેવાનું બન્યું. શ્રાવસ્તીને બદલે ગોરખપુરને માણ્યું. સાંજે અને સવારે પ્રકાશચંદ્રજી અને મંજુજીનું ભાવભીનું આતિથ્ય માણ્યું. આજે વહેલી સવારે પાંચ વાગે ટ્રેન પકડવાની હતી. ગોંડા, બલરામપુર શ્રાવસ્તીના હાડમારીભર્યા રસ્તે બદલીઓ કરી પહોંચવાનું હતું એને ફરનાઝબેને રાત્રે અહીંથી સીધા શ્રાવસ્તી કેંબમાં જવાનું ગોઠવી સહેલું બનાવી દીધું.

વહેલી સવારે ચાર વાગ્યાને બદલે થોડા મોડા ઊઠ્યા. ગરમાગરમ નાસ્તો, ચા-દૂધ, ફળ આરોગ્યાં. નીકળતી વખતે બંને દીકરીઓના હાથમાં નેકની રકમ મૂકી એટલે તેઓએ રમૂજથી કહ્યું, “ દીદી ! અગર હમ્ને એસી નેક મિલતી રહે, તો આપ બાર બાર હમારે ઘર આતી-જાતી રહેના.” વાતાવરણ રમૂજ અને હાસ્યથી હળવું થઈ ગયું. અમે બધાની ભાવભીની વિદાય લીધી.

ફરનાઝબેન, ડ્રાઇવર અને હું-ત્રણ જણાં

હતાં. ફરી એકવાર વિશ્વના સૌથી લાંબા પ્લેટફોર્મ ગોરખપુર પર આવી. સાડા આઠે રેલવે કલોક રૂમમાંથી સામાન લઈ ટ્રેનની જગ્યાએ સફેદ રંગની મોટી ફિયાટ કેંબમાં ગોઠવાયા. શહેનાઝબેનનો સામાન જોઈ મને મારા સામાન માટે હાશકારો થયો. મને હતું હું જ વધુ સામાન લઈ ફરું છું. પણ પિસ્તાલીસ-પચાસ દિવસ માટે શહેનાઝબેનનો સામાન મારા સાડા ત્રણ-ચાર મહિનાના પ્રવાસથી પણ ઘણો વધુ હતો. સામાન ગાડીમાં ગોઠવ્યો.

અમારો ડ્રાઇવર પણ મજાનો હતો. અમારી બંનેની અંગત અને સાધનાની લાંબી વાતો ચાલી. ફરનાઝ સરસ હિન્દી સમજી લેતી હતી, પણ બોલતા ખચકાતી હતી. હું એનું ઇંગ્લિશ સમજી લેતી અને થોડું ઇંગ્લિશમાં, થોડું હિન્દીમાં બોલી લેતી. અઠાર-વીસ કિલોમીટર આગળ અમે એક ભાઈને પીકઅપ કર્યા. હવે ત્રણ સાધક ભાઈ-બહેન વાતે ચડ્યાં. આવેલ ભાઈને એમની દીકરીનો ફોન આવ્યો. ફોન પર એમણે અમારો પરિચય અમારા નામ લઈ કરાવ્યો અને ફોન મને હાથમાં પકડાવ્યો. હું આશ્ચર્યમાં હતી ત્યાં સામેથી અવાજ આવ્યો, “જ્યોતિ દીદી! આપ કૈસે હો? મુજે પહેચાના?” હું થોડી અસંમજસમાં હતી. થોડાં વર્ષો અગાઉની વાત યાદ દેવડાવતા એણે કહ્યું

કે, અમે બંને ઈ.સ. ૨૦૧૦માં ઇગતપુરી 'ધમ્મગિરિ' પર એક મહિનાના શિબિરમાં મળ્યા હતા. એ બેન ગોરખપુરની મંજુશ્રી હતી. મને તરત જ યાદ આવ્યું. થોડાંક વર્ષો સુધી તો હું એના ટચમાં હતી. છેલ્લાં ચારેક વર્ષથી ફોન બંધ થઈ ગયેલ. ફરી યાદો તાજી થઈ. હવે તો એ એક સાધક સાથે લગ્ન કરી સુખી જીવન જીવી રહી છે. અમારી સાથે જે ભાઈ જોડાયા એ એના પિતા ભૂમિધરભાઈ હતા. હમણાં તેઓ વિપશ્યના ટીચરની ટ્રેનિંગ લઈ રહ્યા હતા. એ નાનકડી દીકરી હવે બે બાળકોની માતા બની ચૂકી હતી. મંજુશ્રીનાં પિતા ધર્મમાં સ્થાપિત થઈ બીજાને ધર્મમાં સ્થાપિત કરવામાં સહાયક બની રહ્યા હતા. આ બધું જે આકસ્મિક થઈ રહ્યું હતું તે ખરેખર તો પૂર્વનિયોજિત જ હોવું જોઈએ. એટલે જ કુદરત ચોવીસ કલાકમાં કેટલું બધું નવુંનવું મારી સામે લાવી રહી હતી.

ગોંડ અને બલરામપુર નાનકડો હોલ્ટ લઈ અમે શ્રાવસ્તી તરફ આગળ વધ્યાં. બલરામપુર બાદ દસેક કિલોમીટરનો રસ્તો ખૂબ જ ખરાબ હતો, પણ હરિયાણી અને લીલાંછમ ખેતરોનો આનંદ લેતાંલેતાં સૌથી છેલ્લા અમે 'ધમ્મ સુવત્થિ' સાધના કેન્દ્ર પહોંચ્યાં. આજ સાંજથી અમારો લાંબો શિબિર શરૂ થવાનો હતો.

જેતવન વિપશ્યના ધ્યાન કેન્દ્ર ધમ્મ સુવત્થિ. (ધર્મ કલ્યાણ)

સંપર્ક સેતુ - ૯૯૩૫૮૩૩૩૭૫.

આ કેન્દ્ર પ્રાચીન શ્રાવસ્તીમાં જેતવન પાસે આવેલું છે. શ્રાવસ્તી મુખ્ય સડકની પાસે કટર બાયપાસની નજીક સ્થિત છે. આ કેન્દ્ર ઈ.સ. ૨૦૦૧માં છ એકરમાં બનેલું તેને ઈ.સ. ૨૦૦૩માં નવ એકરમાં વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યું. અહીં વિપશ્યના ધ્યાનની દસ દિવસીય અને દીર્ઘ શિબિરો નિરંતર ચાલે છે. કેન્દ્રની માહિતી, સમયસારણી, શિબિર સમયપત્રક બધું જ નેટ પર ઉપલબ્ધ છે. આ કેન્દ્રમાં સુવર્ણ પગોડા દર્શનીય છે. વનરાજિ વચ્ચે શોભતું. શાંતિ અને સાધનાનું કેન્દ્ર વિશ્વના લોકોને અહીં આમંત્રિત કરે છે. જે માનવો ધર્મ અને સાધના માટે જિજ્ઞાસુ છે તેઓ માટે ધર્મના પાવન તરંગોમાં બેસી મુક્તિપથ વિપશ્યના સાધના શીખવાની આ યોગ્ય જગ્યા છે.

આખા વર્ષના ભ્રમણના ભાગરૂપે મારે એક ઉદ્દેશ્ય અંતરયાત્રા (સાધના શિબિર) પણ હતો. ટ્યૂશન ક્લાસીસના કારણે આટલાં વર્ષોથી લાંબા શિબિરમાં બેસવાનો મોકો નહોતો મળી શકતો. હું બેહદ ખુશ હતી કે આટલા વખત પછી આટલો લાંબો સમય તપવાનો સુઅવસર મને મળ્યો. આજ સાંજથી આવતા ૪૫ દિવસ સુધી મૌન રહી, અંતર્મનમાં ડૂબકી લગાવી, તપવાનું હતું. પંદર દિવસ આનાપાન અને અઠ્ઠ્યાવીસ દિવસ વિપશ્યનાના, છેલ્લા એક-બે દિવસ વિશ્વશાંતિની સાધના સર્વ સાધકો કરવાના હતા.

આનાપાન એટલે કે નાકની નીચે આંગળીના ટેરવા જેટલી જગ્યા પર સતત

નિરંતર શ્વાસ-ઉચ્છવાસનો સાક્ષી ભાવે અભ્યાસ કરવાનો. વિપશ્યના એટલે કે શરીર અને ચિત્ત પર ઉદ્ભવતા પરિવર્તનશીલ વિચારો, ઘટનાઓ અને સંવેદનાઓને સાક્ષીભાવે નિહાળી અને સમતામાં રહેવાનો અભ્યાસ કરવો. આનાથી ચિત્ત નિર્મળ થાય છે. વિપશ્યના એ આત્મદર્શન, સ્વદર્શન અને સત્યદર્શનની સાધના છે. વિપશ્યના પૂર્ણરૂપે વૈજ્ઞાનિક, સહજ, સરલ, સંપ્રદાયવિહીન, પોતાના અનુભવથી પોતાના દુર્ગુણો નષ્ટ કરવાની અને પોતાનું જીવન સુખી કરવાની અદ્વિતીય કલા છે. વિપશ્યનાનો અભ્યાસ કોઈ પણ જાતિ, વર્ણ, સંપ્રદાય કે રાષ્ટ્રના લોકો કરી શકે છે.

સાધક અહીં સતત નીચી નજર, અંતર્મુખ દૃષ્ટિ અને આત્મનિરીક્ષણ કરતાકરતા સમતાભાવને અંતર્મન સુધી સ્થાપિત કરવાનું શીખે છે. રાગ, દ્વેષ, મોહ જેવા અને વિકારોને સાક્ષીભાવે જોતાજોતા સમતાને અંતર્મન સુધી સ્થાપિત કરવી એ આ સાધનાનું હાર્દ છે. છેલ્લા બે દિવસ મૈત્રી સાધનામાં વિશ્વ સાથે કરુણા, પ્રેમ અને સૌહાર્દના તરંગો સાધક ફેલાવવામાં મદદ કરે છે. અહીં દસ દિવસ માટે સાધક પરિવ્રાજક બનીને રહે છે.

કેન્દ્ર પર અમે લગભગ સૌથી છેલ્લા પહોંચ્યા હતા. બર્મીઝ, નેપાલી, થાઈ અને ભારતીય સાધકો, ધર્મસેવકો અને આચાર્યો કુલ મળીને એંસી સાધકોનો શિબિર હતો. પૂર્ણ

મૌન સાથે સાંજના આઠ વાગે શિબિર શરૂ થયો. હવેના તૈંતાલીશ દિવસ બધા જ સાધકો પૂર્ણપણે મૌનમાં રહી, અંતરતમમાં ડૂબકી લગાવી, યુમાલીશમાં દિવસે મંગલ મૈત્રીની સાધના કર્યા બાદ મૌનને તોડવાના હતા. છેલ્લા બે દિવસ પરસ્પર સહસાધકો સાથે વાતો કરી બહિર્મુખ થઈ અને બહારના જગત સાથે સંપર્ક સાધવાના હતા. આટલો લાંબો શિબિર સારી રીતે ચાલે એ માટે આર્થિક, શારીરિક અને માનસિક સહયોગ અસંખ્ય અજાણ્યા સાધકો દ્વારા કોઈ પણ નામ કે પ્રતિષ્ઠાના લોભ વગર મળવાનો હતો. આગળના શિબિરો માટેનું દાન આ શિબિરમાં બેઠેલા શિબિરાર્થીઓ છેલ્લા દિવસે કરવાના હતા. ભારતની આટલી પવિત્ર અને શુદ્ધ વિદ્યાનો અહીં સૌ સાક્ષાત્કાર કરવા સાથે મળ્યા હતા.

શિબિર પૂર્ણ થયા બાદ સર્વ સાધકોએ અર્જિત કરેલા અસીમ પુણ્યનું વિતરણ મંગલભાવના સહિત વિશ્વના સર્વે જીવો સાથે કર્યું. વિશ્વ સાથે મંગલમૈત્રીના તરંગો ફેલાવી સૌ સાધકો પ્રસન્ન, પ્રકુલિત અને હળવા હૃદયે બહાર નીકળ્યા. મૌન છૂટ્યા બાદ સર્વ સાધકોએ યથાશક્તિ દાન આપ્યું. પુસ્તકો ખરીદ્યાં. એક દિવસ સર્વ સાધકો એકબીજા સાથે આપસમાં વાતો કરી બહિર્મુખ થયા. પિસ્તાલીસમાં દિવસે મોબાઈલ મળતા સર્વ સાધકોએ સગાં-સ્નેહીઓ અને પરિવાર-મિત્રો સાથે વાતો કરી. આટલા લાંબા સમય સુધી અંતર્મુખ રહ્યા બાદ બહિર્મુખ થવામાં પણ

સંભાળવાનું હોય છે. આટલી ગંભીર, આધ્યાત્મિક સાધના વિપશ્યનાથી જીવનમાં આમૂલ પરિવર્તન આવે છે. અહીંથી બહાર નીકળી બાહ્ય જગત સાથે સંપર્કમાં આવતા પહેલા બે દિવસ આપસમાં વાત કરી જીવનની અંતર-બાહ્ય સમતુલા બનાવવી પછી જ બહાર નીકળવું યોગ્ય હોય છે.

છેતાલીસમા દિવસે સૌ આર્દ્રદેવ્યે પોતપોતાના સ્વસ્થાને જવા છૂટા પડવાના હતા. ઘણા સાધકો સીધા પોતાના ઘરે, તો ઘણા વિદેશી સાધકો ધર્મયાત્રા માટે અને અમુક સાધકો આગળના બે દિવસ કેન્દ્ર પર રહી સેવા આપી પછી જવાનું વિચારતા હતા. મારે એક દિવસ રોકાઈ સફાઈકામમાં મદદરૂપ થવું હતું અને પછીનો એક દિવસ શ્રાવસ્તી જોવા. દસ દિવસનો નવો શિબિર બીજા દિવસથી શરૂ થતો હોવાથી કેન્દ્રમાં બધાં જ સ્થાનો આચાર્ય નિવાસ, ધર્મકક્ષ, શૂન્યાગાર અને પરિસરની સાફ-સફાઈ સાધકોએ જ કરવાની હોય છે. અમુક સાધકો બપોરે જવાના હોવાથી હાલ અને નિવાસસ્થાનોની ઘણી સફાઈ બધાની મદદથી થઈ ગઈ. શૂન્યાગાર અને પરિસરની સફાઈ પુરુષ સાધકો અને કર્મચારીઓ દ્વારા કરવામાં આવી.

ચુમાલીસમાં મૈત્રી દિવસે એક રમૂજી ઘટના ઘટી. બપોરના ઝુપ સીટિંગ અને મૈત્રી સત્ર પૂર્ણ કર્યા બાદ સાધકો ધર્મકક્ષની બહાર ઊભા રહી વાતો કરતા હતા. હું મહિલા

નિવાસનો દરવાજો ખોલી અંદર દાખલ થઈ કે ત્યાં જ સ્થંભી ગઈ! સામે એક અજબ અને મોજ પડે એવું દૃશ્ય દેખાયું! મહિલા નિવાસની ચારેબાજુ બેઠા ઘાટનાં મકાનોની વચ્ચે ખુલ્લી ચોકડીમાં ત્રીસ-ચાળીસ વાંદરાઓની સેના મહેફિલ માણી રહી હતી! બધાના હાથમાં નાસ્તાનાં પેકેટ્સ, મીઠાઈ, ચોકલેટ્સ અને થેલીઓ હતી. એકબીજા પાસેથી ખેંચતાણ અને કૂદાકૂદ, સરદાર વાંદરાઓનો રોક અને માતા વાંદરીઓનું અહીં - ત્યાં ભાગવું, બચ્ચાઓની કૂદાકૂદ અને ચિચિયારીઓ... ઓહોહો...! સર્વે બાજુ નાસ્તો! નાસ્તો! નાસ્તો! આવી મજાની મેજબાની તો એમને અહીં જ કરવા મળી હશે! વગર આમંત્રણની જયાફત ઉડાવવાનો મોકો તો એમને માંડ મળ્યો હોય, પછી એ કેમ છોડે? નાના-મોટા બધાના ભાગે કંઈક ને કંઈક તો હતું જ. બધા આનંદમાં એકરસ થઈ લહેજત માણી રહ્યા હોય ત્યારે કોઈ એમના રંગમાં ભંગ પાડે એ તો કેમ સહી શકાય? મને અંદર આવતી જોઈ એટલે બહાદુર, સાહસિક પૂર્વજોને જરાય નહીં ગમ્યું. એમની પાર્ટીમાં ડિસ્તર્બ કરવાનો હક્ક મનેય નહોતો. તેઓ દાંતીયા કરતા સામે આવ્યા અને માતા-બાળકો જે હાથમાં આવ્યું એ લઈને ઉપર કૂદી ગયા.

આખું આંગણું નાસ્તો, પેકેટ્સ, બૉક્સ અને કપડાઓના ઢગલાથી વેરવિખેર હતું! પૂર્વજોની મોજ-મહેફિલ એ આજે સાધકોના વિશ્વપ્રેમની કસોટી હતી! વાનરસેનાને આટલી

મજાની પાર્ટી મળવાનું કારણ એક નાનકડી ભૂલ હતી. વિદેશી ભિક્ષુણીઓ એક દરવાજાને કુંડી લગાડવાનું ભૂલી ગઈ હતી. છેલ્લા દિવસે સામાન વાપસીમાં એમણે લાવેલ નાસ્તાના બોક્સ રૂમમાં મૂકી, દરવાજો અડકાવી ધ્યાનકક્ષમાં જતા રહ્યા હતા. પછી શું? દોઢ મહિનાથી બધા મહાશયો રોજ રૂમ્સનું ચેકિંગ કરી જતા, પણ કંઈ હાથ ન લાગતું. ક્યારેક કોઈ ભૂલથી દરવાજો બંધ કરવાનું ભૂલી જાય તો નાની-મોટી વસ્તુઓ ગાયબ થઈ જાય. મારા ઓરડેથી પણ ઔષધિઓનાં પેકેટ્સ ગૂલ થઈ ગયેલ. આજે તો પૂરી કસર નીકળી ગઈ! આગળના પ્રવાસ માટે ભિક્ષુણીઓ પાસે ઘણા નાસ્તાનાં ઘણાં બોક્સ હતાં જેની ઉજાણી આ પ્રાણીઓને મૈત્રીરૂપ મળી ગઈ.

મેં બૂમ પાડી બધાને બોલાવ્યા. રહેઠાણ પરિસરની આ સ્થિતિ જોઈ સૌ આત્મા બની ગયા! ઉપર વાનર ટોળીઓને જોઈ સૌના હાસ્ય ફુવારા ફૂટ્યા. અનિત્યનો નારો ગુંજી ઊઠ્યો અને સૌ સફાઈ અભિયાનમાં જોડાયા.

છેતાલીસમો દિવસ. છેલ્લા પિસ્તાલીસ દિવસ સુધી સૌ સાથે રહ્યા અને આજ હવે બધા પોતપોતાના માળા તરફ ઊડી જવાના હતા. સવારના સાડા ચારથી સાડા છનું ધ્યાન અને મૈત્રી સત્ર પૂરું કર્યું. એકબીજાની સાથે સર્વ સાધકો આનંદ વ્યક્ત કરી પોતપોતાના સામાન સાથે ભોજનશાળા અને ત્યાંથી કાર્યાલય પાસે પહોંચ્યા. સ્થાનીય વરિષ્ઠ

આચાર્ય શ્રી ગોપાલ શરણજીએ બધાને ક્ષેમકુશળ અને શિબિરના અનુભવો પૂછ્યા. રિક્ષા, બસ, ટેક્સી અને અંગત વાહનો આવી ગયાં હતાં. દોઢ મહિના પહેલાં અજાણ્યા લાગતા ચહેરાઓ હવે પરિચિત ધર્મબંધુઓ અને ભગિનીઓ બની ગયા હતા. બધા પાસે પોતપોતાના અંતરમનના અનુભવનો ખજાનો હતો. આજે સવારના જેતવનની મુલાકાત લીધા બાદ અમુક લોકો બુદ્ધ સર્કિટની યાત્રા માટે, તો અમુક લોકો શ્રાવસ્તીમાં તો કેટલાક પોતાના ઘરે જવા નીકળી જવાના હતા.

જે સ્થળે ભગવાન બુદ્ધ સૌથી વધુ રહ્યા એ પાવન સ્થાને ધ્યાન કર્યા વગર કેમ પાછા ફરી શકાય? જેતવનમાં એક કલાકનું ધ્યાન સત્ર ગોઠવાયું. વરિષ્ઠ સહાયક આચાર્યો અને અન્ય સાધકોને શ્રાવસ્તીનિવાસી શ્રી વરિષ્ઠ આચાર્ય ગોપાલજીએ ગાડી બોલાવી જેતવન વિહાર પાસે પહોંચાડ્યા. બધા એકઠા થયા એટલે સર્વ સાધકોની ટિકિટ ગોપાલજીએ કઢાવી અને કહ્યું કે અમે બધા એમના મહેમાન છીએ. સૌજન્યશીલતાનો કેવો સરસ દાખલો!

છેલ્લા પોણા બે મહિનાથી હું ઉત્તર પ્રદેશમાં હતી. અહીં આવ્યા બાદ મેં વાતાવરણ અને આબોહવામાં અનેક ફેરફારો જોયા, જે અહીંના લોકો માટે કદાચ સામાન્ય હશે, પણ મારા માટે આ અનુભવો ખૂબ અલગ રહ્યા. સવારના ચાર વાગે ઊઠીને ધ્યાન કક્ષમાં જઈએ અને પાછા ફરીએ ત્યારે લગભગ સાડા સાત

સુધી સતત ધુમ્મસ અને ઠંડીનો અનુભવ, એ મારા માટે નવો અહેસાસ હતો. નવેમ્બરમાં તો એટલું બધું ધુમ્મસ કે પાસેની વ્યક્તિઓ કે વસ્તુઓ પણ ન દેખાય. એવી જ રીતે આટલી ઠંડી એ પણ મારા માટે તદ્દન નવો અનુભવ ! જેનો સાક્ષાત્કાર તો હજી મારે આગળના પ્રવાસ દરમિયાન કરવાનો હતો.

આવો ધુમ્મસવાળી સવારે ધૂંધળા વાતાવરણમાં અમે બધા જાણે વાદળાઓની વચ્ચે મ્હાલી રહ્યા હતા. ઠંડો પવન, વાતાવરણમાં ભીનાશ અને શાંત-સૌમ્ય સ્થાન

જેતવન. ધર્મ, શાંતિ, કરુણાના તરંગોથી તરંગીત આ સ્થળે અમે અંદર જઈ બોધિ વૃક્ષની છાયા તળે એક કલાક વિપશ્યના ધ્યાન સહસાધકો સાથે કર્યું. અન્ય પર્યટકો અને દેશ-વિદેશના શ્રદ્ધાળુઓ પણ વિવિધ અનુષ્ઠાન અને પૂજાપાઠ કરી રહ્યા હતા. અમારામાંથી ઘણા સાધકોને તરત નીકળવાનું હોવાથી અમને ખૂબ ઉતાવળથી જેતવન જોવું પડ્યું. હવે પછીના પ્રકરણમાં આપણે શ્રાવસ્તીની લાંબી મુલાકાત લેશું.

ક્રમશઃ

મો.: ૯૯૩૦૫૦૮૪૦૭

પગદંડી (માસિક)

ધી રજિસ્ટ્રેશન ઓફ ન્યુઝપેપર (સેન્ટ્રલ) રૂલ્સ અન્વયે પગદંડી પત્ર અંગેની માહિતી ફોર્મ નં ૪ (જુઓ રૂલ્સ નં ૮)

૧. પ્રકાશનનું સથળ	: શ્રી કચ્છી વિસા ઓસવાળ સેવા સમાજ ૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.
૨. પ્રકાશનની સામયિકતા	: માસિક
૩. મુદ્રક અને પ્રકાશકનું નામ	: અશ્વિન પી. માલદે
રાષ્ટ્રીયતા	: ભારતીય
સરનામું	: ૧૦, સુમતિ, એમ. જી. રોડ, મુલુંડ (વે), નિંબઈ - ૪૦૦૮૦.
૪. તંત્રીનું નામ	: અશ્વિન પી. માલદે
રાષ્ટ્રીયતા	: ભારતીય
સરનામું	: ૧૦, સુમતિ, એમ. જી. રોડ, મુલુંડ (વે), નિંબઈ - ૪૦૦૮૦.
૫. જે વ્યક્તિઓ આ અખબારના માલિક	: શ્રી કચ્છી વિસા ઓસવાળ સેવા સમાજ
હોય અને કુલ થાપણના એક ટકાથી	૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ,
વધારે થાપણનાં નામ તથા સરનામાં	મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.
હું અશ્વિન પી. માલદે આથી જાહેર કરું છું કે ઉપર દર્શાવેલ વિગતો મારી જાણ અને માન્યતા મુજબ તદ્દન સાચી છે.	(સહી) અશ્વિન પી. માલદે
મુંબઈ	પ્રકાશક : પગદંડી

સાહિત્ય-અમૃત

આલેખન : ચંદ્રકાન્ત નંદુ

સાહિત્યની ઉત્તમ કૃતિઓના અંશો, કૃતિના આલેખનમાં પ્રવાહિતા જળવાઈ રહે
એ હેતુથી ટિપ્પણીઓ સાથે અત્રે આપવામાં આવેલ છે.

રેખાંકિત આકૃતિઓમાંનું લેખન 'આલેખક' દ્વારા કરાયેલ વિવરણ અને ટિપ્પણીઓ છે.
રેખાંકિત આકૃતિઓ બહારનું લેખન મૂળ કૃતિની પ્રતિકૃતિ છે.

પુસ્તક	:	રેવન્યૂ સ્ટેમ્પ. (અમૃતા પ્રીતમની આત્મકથા) મૂળ હિન્દીમાં 'રસીદી ટિકટ'
લેખિકા	:	અમૃતા પ્રીતમ
અનુવાદ	:	જયા મહેતા
પ્રકાશક	:	અશોક પ્રકાશન, અમદાવાદ
પ્રકાશન વર્ષ	:	૧૯૮૦- પુનઃમુદ્રણ - ૧૯૮૩

એ દીર્ઘ સ્વપ્નમાં અમૃતા એ બુદ્ધુર્ગને પૂછે છે: 'તમારું નામ શું?' 'મારું નામ
સમય.' સમયના હોઠો પર એક સ્મિત ફરકી રહ્યું છે. સમયના સ્મિત સાથે અમૃતાની
આંખો ખૂલી ગઈ. સમયની વાત તો અમૃતાની જીવનકથા જ હતી.

૧૯૫૯-૬૦-૬૧ નો એ સમય. સુખ-દુઃખ, તડકો-છાંયો, અજવાળું-અંધારું. સતત
પલટાતા જીવનના રંગો. પણ એના જીવનમાં સુખ અલ્પ અને વિષાદ-વ્યથા વિપુલ
છે. ઉદાસી અને વિષાદભર્યા એ સમયમાં અમૃતાની હતાશા અને જિંદગીના વ્યથિત
તારમાંથી ઉદ્ભવતા સ્વરો એના સાહિત્યમાં - એની કવિતાઓમાં અવતર્યા. એના
સર્જનનાં પાત્રોએ અનુભવેલી એકલતા, સંજોગોના આટાપાટામાં ભીંસાતા સંબંધો,
એમાંથી ઊઠતો વિદ્રોહી ચિત્કાર અને ક્યારેક મૂક થઈ જતી હૃદય ભીંસતી ઉદાસી.
હૃદયમાં દૂજતા જખમોની વેદના અને હોઠો પર આછું સ્મિત. અમૃતાના જીવનના
આ રંગો એના સાહિત્યમાં પ્રકટ્યા. વિષાદભર્યા એ વર્ષો અને વિષાદની શાહીમાં
ઝબોડી એની કલમે રચેલી કવિતાઓ.....

દુખાન્ત એ નથી કે રાતની કટોરીને કોઈ જિંદગીના મધથી ભરી ન શકે
અને વાસ્તવિકતાના હોઠ ક્યારેય એ શહદને ચાખી ન શકે-
દુખાન્ત એ હોય છે જ્યારે રાતની કટોરી પરથી ચંદ્રમાની કલાઈ ઊતરી
જાય અને એ કટોરીમાં પડેલી કલ્પના કડવી થઈ જાય-

દુખાન્ત એ નથી કે તમારી કિસ્મતમાં તમારા સાજનનું નામ-સરનામું
વાંચી ન શકાય અને તમારી જિંદગીનો પત્ર હંમેશાં ખરાબ દશામાં
અહીં ત્યાં ફર્યા કરે-

દુખાન્ત એ હોય છે કે તમે તમારા પ્રિયજનને તમારી જિંદગીનો સમગ્ર
પત્ર લખી લો અને પછી તમારી પાસેથી તમારા પ્રિયજનનું નામ-સરનામું
ખોવાઈ જાય-

દુખાન્ત એ નથી કે જિંદગીના લાંબા રસ્તા પર સમાજનાં બંધન પોતાના
કાંટા વેરતાં રહે અને તમારા પગમાંથી આખી જિંદગી રક્ત વહેતું રહે-
દુખાન્ત એ હોય છે કે તમે લોહીલુહાણ પગથી એક એવી જગા ઉપર
ઊભા હો જેની આગળ કોઈ રસ્તો તમને બોલાવતો ન હોય-

આ કવિતાઓમાં જિંદગીની વ્યથા એની ચરમ સીમાએ પ્રકટે છે. એક અસહાય
સ્થિતિ જેમાંથી બહાર આવવાનો કોઈ માર્ગ નથી. એ કેવી સ્થિતિ કે જ્યારે તમારું
સમગ્ર જીવન નિયોવીને તમારી કલમ એક પત્રમાં ઠાલવી દે અને ત્યારે જેને પત્ર
મોકલવો છે એનું સરનામું જ ન જડે ?

અમૃતા એ સમયે હતાશા (ડીપ્રેશન)નો ભોગ બને છે. સાઈકેટ્રિસ્ટની સારવાર
હેઠળ છે. એણે એને આવતાં ચિત્ર-વિચિત્ર સ્વપ્નો અને એના વિચારોને ડૉક્ટરને
વાંચવા માટે લખ્યાં.

એની આ નોંધોમાં એની અસહાયતા, લાચારી અને એમાંથી ઉદ્ભવતા
આકોશનો રઘવાટ છે, તરફડાટ છે.

અમૃતા કહે છે, એના મનની હાલત બોદલેરના મન જેવી હતી, જ્યારે એણે
કવિતા લખી હતી - 'સુંદરતાની કીર્તિ'.....

તું ઊંચા આકાશમાંથી ઊતરી છે.
કે ઊંડા પાતાળમાંથી પ્રગટી છે.
તારી દૃષ્ટિ, કેવળ ખરાબ,
શેતાન પણ, ભગવાન પણ

તારી આંખોમાં
સાંજ પણ, સવાર પણ.
તારી સુગંધ, જાણે સાંજના આંધી,
તારા હોઠ, શરાબનો એક ઘૂંટ
તારું મુખ એક જામ.....
તું કોઈ ખાઈ-ખીણમાંથી ઊભરાઈ છે.
કે તારાઓમાંથી ઊતરી છે.

તું એક હાથે ખુશી વાવે છે
બીજે હાથે વિનાશ...
તારા અલંકારોની છટા કેવી ભયાનક!
તારું આલિંગન
જાણે કોઈ કબરમાં ઊતરતું જાય.....

અને એ વર્ષે રફમી જાન્યુઆરી, પ્રજાસત્તાક દિવસના ભારત સરકાર તરફથી અમૃતા નેપાળ ગઈ હતી. એનું મન અસ્વસ્થ હતું અને એણે નેપાળથી ઈમરોઝને પત્રો લખ્યા. અમૃતા ઈમરોઝને ઉદ્દેશીને કહે છે:

કાલે નેપાળે મારી એ કલમનો સત્કાર કર્યો યાદ પર ચડાવી દીધાં.
કે જેનાથી મેં તમારે માટે પ્રેમનાં ગીતો લખ્યાં. ‘વિયોગની આ રાતે કઈંક રોશની જેવું
એટલે મને જેટલાં ફૂલ મળ્યાં તે બધાં મેં તમારી આવી રહ્યું....’

એ રાત્રે કેટલીક નેપાળી, હિંદી અને બંગાળી કવિતાઓનો દીપ ટમટમી રહ્યો
એ એક ફારસી શેર યાદ કરે છે: ‘રણમાં ધોમધખતા તડકામાં ચમકતી રેતીને
પાણી સમજીને દોટ મૂકીએ પણ ભૂલાવામાં પડી કેવળ તરફડવાનું હોય...’

અને અમૃતા કહે છે:

લોકો કહે છે, રેતી રેતી છે, પાણી નથી બની શકતી અને કેટલાક લોકો એ રેતીને પાણી સમજવાની ભૂલ નથી કરતા. એ લોકો શાણા હશે, પણ હું કહું છું, જે લોકો રેતીને

પાણી સમજવાની ભૂલ નથી કરતા, એમની તરસમાં જરૂર કોઈ કસર હશે - સાચું મારી મરીચિકા! મારા બાળપણમાં કોઈ કસર હશે, પણ મારી તરસમાં કોઈ કસર નથી..

કેવી હતી અમૃતાની તરસ? શું કોઈ શીત જલબિંદુઓ અમૃતાની તરસને વૃષ્ટ કરશે? કે એની તરસ વણછીપી જ રહેશે? શું અતલ સમુદ્રની ઊંડાઈ જેવી એની તરસના તરફડાટ અને વ્યથાનો અહેસાસ પણ થઈ શકે? અને અમૃતા લખે છે:

‘રાહી! તમે મને સાંજે કેમ મળ્યા!’
જિંદગીની સફર ખતમ થવાની છે. તમારે

મળવું હતું તો જિંદગીની બપોરના સમયે મળવું’ તું. એ બપોરની ઉખ્ખા તો જોઈ લેત-

અને અમૃતાની પીડાને વ્યક્ત કરતા આ શબ્દો....

આ મારી પ્રતીક્ષા તમારા શહેરની જલિમ દીવાલો સાથે ટકરાઈને હંમેશાં ઘાયલ થતી રહી છે. પહેલા પણ ચૌદ વર્ષ (રામ-

વનવાસનો સમય) આ રીતે વીતી ગયાં અને લાગે છે કે મારી જિંદગીનાં બાકીનાં વર્ષ પણ પોતાની એ જ પંક્તિમાં જઈને મળશે...

અને ૧૯૬૧નું વર્ષ. આ વર્ષ પણ અનુભવોનું નવું વિશ્વ લઈને ઊઘડતું રહ્યું અમૃતાના જીવનની દશાને લઈને.

અમૃતા લખે છે: હિંદુ ધર્મની વર્ણવ્યવસ્થા - ચાર આશ્રમોની જેમ જીવનની સફરમાં માનસિક અવસ્થાના ચાર મુકામ એણે જોયા છે. આ ચાર મુકામો છે....

અચેતનતા એ પહેલો મુકામ. એ શિશુ અવસ્થા જેવો છે. જ્યારે દરેક વસ્તુનું આશ્ચર્ય હોય છે. એ માનસિક અવસ્થા એવી છે જેમાં એક પળ રડવું આવે અને બીજી પળે હર્ષ.

બીજો પડાવ છે ચેતનતાનો. એ આ અવસ્થા માટે કહે છે.

આ એક ભરપૂર અંગવાંળી, ઉરછંબલ, જુવાની જેવી હતી, જેનો રોષ બહુ પ્રચંડ હોય છે, ખૂબ લાલ, જે જીવનનાં ખોટાં મૂલ્યોથી

રૂઠે છે, ત્યારે મનાતી નથી અને જે એક સર્પની જેમ નફરતને મણિ સમજીને પોતાના માથા પર સંભાળી રાખે છે.

ત્રીજો પડાવ હતો સાહસિકતાનો. કેવી છે આ સાહસિકતા ?

વર્તમાનને ઉતરડવાવાળી ને ભવિષ્યને સીવવાવાળી સાહસિકતા. સપનાંને રમતનાં પત્તાંની જેમ મેળવીને અને વહેંચીને કોઈ રમત રમવાવાળી સાહસિકતા, જેની કોઈ પણ હાર

શાશ્વત હાર નથી હોતી, જેનાં પત્તાં ફરીથી મેળવી શકાય છે અને જીતની આશા ફરી બાંધી શકાય છે.

અને ચોથો પડાવ છે એકલવાયાપણું. એકલતાનો આ અભિશાપ અમૃતા આજ સુધી જીવતી રહી, જીરવી રહી. રહેંસી નાખતી આ એકલતાની હતાશા અમૃતાને હચમચાવી દે છે, પણ એ પડી નહીં. એકલતાનો અભિશાપ એ જીરવી રહી.

એકલતા..... એકલતા.... અને એકલતા !

અને એ સમયખંડના એક ટુકડામાં વિચેટનામના પ્રમુખ હો ચી મિન્હ દિલ્હી આવ્યા હતા એમની સાથે મુલકાત થાય છે. એમણે અમૃતાનું માથું ચૂમ્યું અને કહ્યું હતું -

‘આપણે બંને દુનિયાનાં ખોટાં મૂલ્યો સામે લડી રહ્યાં છીએ

- હું તલવારથી, તમે કલમથી ! ’

દિલ્હી રેડિયો માટે અમૃતાએ જગતનાં કેટલાંક લોકગીતોનો અનુવાદ કરી ‘વિશ્વનાં કેટલાંક લોકગીત’ ધારાવાહિક ક્રમમાં રજૂ કર્યા અને પછી એને પુસ્તકરૂપે પ્રકાશિત કર્યાં. આ પુસ્તક એણે હો ચી મિન્હના જ શબ્દો લઈને એમને જ અર્પણ કર્યું અને ૧ માર્ચ, ૧૯૬૧ નો દિવસ. વિચેટનામથી હો ચી મિન્હનો તાર- સંદેશ મળ્યો : I Send you my friendliest admiration and kindest greetings અને હતાશાભરી મનોદશામાં કંઈક બદલાવ આવ્યો.

ક્રમશ :

ફોન : ૯૩૨૩૫ ૪૧૩૫૧

પ્રતિભાવ - પ્રતિસાદ

આ વિભાગમાં છપાયેલ પત્રો સાથે તંત્રીઓ સહમત છે એમ માનવું નહીં - તંત્રીઓ

પગદંડી.... દંડીનો પગ બને છે....

ક.વી.ઓ. જૈન સમાજનું મુખપત્ર પગદંડી વર્તમાન મોબાઈલ ટેકનોલોજીના વળગણના યુગમાં ઓજાંગણ વાટમાંથી નિશ્ચિત ધ્યેય તરફ લઈ જતી પગદંડી બને છે અને આ મુખપત્રનું સાહિત્યિક મૂલ્યાંકન કરીએ તો તે દંડીનો મજબૂત પગ છે.

અંક હાથમાં આવતાં કામ પડતાં મેલીને ઝટઝટ દરેક વિભાગો જોઈ જવાનું મન થાય છે. પ્રગતિ અને સાચુકલો વિકાસ અંખતા કોઈ પણ સમાજને માટે પગદંડી એ દીવાદાંડી બની શકવાનું સમર્થ પોષણમૂલ્ય ધરાવે છે તે સ્વીકારવું પડે. ઉપરાંત પીરસવામાં આવતું તાજગીસભર વૈચારિક ભાથું અને દિશાઓમાં વિચારતા કરવાની દિશાઓ ઉઘાડી આપે છે.

જાન્યુ./ફેબ્રુ-૨૩ના અંકમાં વરિષ્ઠ તંત્રી શ્રી ચંદ્રકાન્તભાઈ નંદુ (બાડા) દ્વારા સાહિત્ય અમૃત હેઠળ અમૃતા પ્રીતમની આત્મકથા રેવન્યુ સ્ટેમ્પ (અનું જયા મહેતા)માં અમૃતાનો વિષાદ રંગે રંગાયેલું સર્જન આલેખાયું છે જે નારી સંવેદનાની ચીલાચાલુ વાતોથી ઉપર ઊઠીને સર્જકત્વના અનોખા સીમાડાની સફર કરાવે છે. છેક ૧૯૬૦ના દાયકે અમૃતાએ દાખવેલ

દામ્પત્યની ગરિમા અને કળીમાંથી ફૂલ છૂટું પડે તેટલી સંબંધોની સહજતા અને મરતબો બેમિશાલ છે. કહેવાતાં 'બ્રોડ' - સધરેલા જનમાનસમાં પણ આ ઘટનાનો જોટો જડવો મુશ્કેલ છે.

આ લેખકને ધન્યવાદ. સાથે તંત્રીશ્રીઓ અશ્વિન માલદે - સંજય છેડા ત્રિપુટીને અઢળક સ્નેહાભિષેક.

મને પણ પગદંડીના કલમપ્રસાદીનો મોકો મળતો રહે છે તેની પ્રસન્નતા.

ટીમ પગદંડીને શુભેચ્છાઓ.....

વિશ્રામ એમ. ગઢવી

મોટા લાયજા, તા. માંડવી, કચ્છ

મો- ૯૮૭૯૧૧૬૬૨૭

BE STRONG, BUT NOT RUDE.
BE KIND, BUT NOT WEAK.
BE BOLD, BUT DON'T BULLY.
BE HUMBLE, BUT NOT SHY.
BE PROUD, BUT NOT ARROGANT

DISCIPLINE DOES NOT MEAN
CONTROL. DISCIPLINE MEANS
HAVING THE SENSE TO DO
EXACTLY WHAT IS NEEDED.

પગદંડીને પત્ર

આ વિભાગમાં છપાયેલ પત્રો સાથે તંત્રીઓ સહમત છે એમ માનવું નહીં - તંત્રીઓ

આપણો સમાજ દાનધર્મનો મહિમા સમજનાર છે, પણ દુઃખ સાથે કહેવું પડે છે કે ઘણા વડીલો આર્થિક અને બીમારીને લીધે પીડાય છે. આર્થિક સંકડાશ તથા બીમારી અથવા અપંગત્વ એમને સદંતર જડ કરી દે છે અને તેઓ સમજાવટથી પર થઈ જાય છે એટલે નજદીકનાં સગાંવહાલાં પણ ધીરેધીરે એમનાથી દૂર થઈ જાય છે.

મારી સાથે સંપર્કમાં આવતા ડૉબિવલીના વડીલોની વાત કરું તો ઘણા જણ પાઘડીથી લીધેલ રૂમમાં અટવાઈ ગયેલા છે, જે વેચાતા નથી અથવા વેચાય છે તો ઘણી જ ઓછી કિંમત આવે છે.

કચ્છનાં કેટલાંક મહાજનો પાસે સારો એવો ભંડોળ છે. તેઓ આવા વડીલોને દરેક જાતની સહાય કરી દેવા, રહેઠાણ વગેરેની વ્યવસ્થા કરવા સક્ષમ છે. હું દરેક ગામના ટ્રસ્ટીઓને વિનંતી કરીશ કે પોતાના ગામના આવા વડીલોને શોધી એમને દરેક જાતની સહાય મળે એવો પ્રબંધ કરે.

વડીલવંદના તથા નવનીત નગરમાં વિસામો તથા હમણાં થયેલાં નવા સીંગલ

રૂમની બિલ્ડિંગ જેવી વ્યવસ્થાઓ કરવાની સમયની જરૂર છે.

ડૉબિવલી માટે જો કોઈ ગામના મહાજન સર્વે કરી સહાય કરવા માંગતા હોય એમને દરેક જાતની મદદ કરવા માનવતા ગ્રુપ ડૉબિવલી તૈયાર છે.

- બિપીન વાલજી નાગડા
માનવતા ગ્રુપ ડૉબિવલી
૯૮૨૦૫૧૫૬૬૫

પ્રિય વાચકો,

આપના પ્રતિભાવ, પ્રતિસાદ, પગદંડીને પત્ર માટે ત્રણ માધ્યમ :

૧ પત્રવ્યવહાર

પગદંડી, શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજ
શ્રી ક.વી.ઓ. દેરાવાસી નવી મહાજન વાડી,
ત્રીજે માળે, ૯૯/૧૦૧, કેશવજી નાયક રોડ,
ચિંચબંદર, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૯.

૨ ઈમેલ - pagdandi@kvoss.org

૩ વૉટ્સએપ/સંદેશ

(માત્ર પ્રતિભાવ, પ્રતિસાદ, પગદંડીને પત્ર)
સંજય વિસનજી છેડા - ૯૮૯૨૮૧૫૩૬૭

- તંત્રી

ભર્મિલહર

સંપાદક : વિશન નાગડા

મિઠા માડૂ,

પાં કાનૈં-માતરા વિગરજૈં શબ્દૈંજી સફરકે ઇગીયા વધારીયૂં. ગે મેણો પાં વગ જા બ અડથ ૧) ઘેટાં-બકરાંનો સમૂહ, ટોળું ૨) વગ, (Influence) ઓળખાણ - પિછાણનો સારો સંબંધ નોંધ્યા, હલો ઇગલે પાગૂઠીયે તેં...

૧) વગડ પું. વગડો, ખેતરાડ જમીન. (m) Forest, agricultural land
(વાક્ય) “ચોંમાસો આય સે વગડ સજો નીરોછમ તો ડિસાજે !”

૨) વનવગડ પું. વનવગડો (m) Forest,
(વાક્ય) “વનવગડે વિઝણૂં વે ત કોક ભેરો ખપે કીં હેકલો ન વિઝાજે !”

૩) વગડ પું. બહોળું કુટુંબ. (m) a Vast family.
(વાક્ય) “બાઈ અઈં ત વડે વગડવારા ! આંજી કીં ગાલ થીયે ? !”

૪) વગર પું. પક્ષીઓનું ટોળું - સમૂહ. (m) A group of birds, a flock.
(વાક્ય) “એ નૈંચોં નૈંચોં ! હૂ તો વિઝે કૂંજડીએં જો વગડ !”

ઉપરના ૩) અને ૪) અર્થોમાં “વગ-સમૂહ”ની જ અર્થછાયા પ્રતિબિંબિત થાય છે !

પનપટી: આશીર્વાદ દેવા એ વડીલોનો સહજ સ્વભાવ ગણાય. કેટલીક વિશિષ્ટ કોમો જેમાં પરંપરા પ્રમાણે ચારણ (ગઢવી) આવે, તેઓ આશીર્વાદ આપવા માટે જાણીતા છે. આશીર્વાદના એ બોલ જેમાં “વગડ - બહોળો પરિવાર” નો સંદર્ભ છે તે અહીં નોંધવા જેવો છે.

“વસે તોંજો વગડ, વધે તોંજી વાડી !”

અહીં “વાડી” અને “વગડ” સમાનાર્થી છે, જે બહોળા પરિવારના સૂચક છે. જેનું ઘણ મોટું હોય તે ધનવાન ! જેનું કુટુંબ બહોળું (કરસી કુટમ) તે સુખી - સમૃદ્ધ !

ભલેં તરેં...

આંજો વિશન (૨૬૬૭ ૩૦૫૫)

સોન પેરેને કૈંકે વતાઈયાં ?
મૂંજો સોન જૈંડો વ્યો મરી.
હાંણો પનારો પ્યો પિતર સેં,
મથા જોબન વિઝેતો જરી.

હિકડા સેંર બ્યા સવાસેંર,
મથાં પોંણોજો નાંય પાર.
સજણો જી કો સુણો નતો,
ને મોંઘેરા ખેં વિઠા માર.

- અગમ

‘એવા મિત્રોથી દૂર’

રહીશ નહિ છાનો અહીંયાં ?
જોઈને કંઈક ગુનાપણું.
કરજે વિરોધ એ વાતોનો,
ભલે છૂટે મિત્ર જોવાપણું.

રાખીશ નહિ એવા મિત્રોને ?
નહિ મળશે ત્યાં આપણાપણું.
દૂર રહીશ અગર એવાઓથી,
નહિ પડશે તને રોવાપણું.
કોલસાને પકડતાં જ મિત્ર,
પડશે ફક્ત બળવાપણું.
હાથ પણ અહીં મેલા થાશે,
ધોવાશે નહિ એ કાળાપણું.

ચારિત્રહીન મિત્રોથી,
દૂર રાખશું જો રહેવાપણું ?
શું સત્સંગ કરવો એમનો,
નથી રાખવું મળવાપણું.

નજરોને પણ દૂર કરી છે,
બંધ કર્યું મેં બોલવાપણું.
મન તેઓનાં તકલાદી છે,
એમાં નથી કંઈ કહેવાપણું.

મિત્ર તને અજ્ઞાન બનાવી,
મનમાં થયું ઠંડાપણું.
હતોની યાદમાં ભુલાવી દીધો,
અફસોસ નથી તને ખોવાપણું.

દૂર કર્યાં મેં એવા મિત્રોને,
વાસનામાં જ રહેવું વહેતાપણું.
સારું થયું સંબંધો છૂટી ગયા,
‘પ્રેમ’ ભલે હશે અમારે એકલાપણું.

પ્રવીણ ગોગરી (પ્રેમ) - દહીંસર

ફોન : ૨૮૯૫ ૩૪૫૯

‘બાપુ’ વિશ્વમાનવ

ઢકજે નતો સૂરજ છાબડે,
તીં મો.ક.ગાંધી ઢકજે નતો,
પુસ્તકેજે બીબેમે.

બાપુ તોજી ગાંધીગીરી,
માપી સગાજે કી ફૂટપટીસેં,
તી તોજો નાં વણેલો આય,
સુતરજી ઉન આંટીમેં,

અડતેં હથવણાટજો ચીર,
બાપુ તૂં ભારતમાજો જડહડ હીર.

કિતરા વુડી વ્યા સાબરમતીજા પાણી,
બાપુ તોજી ચુટી કરણી,

મુઠખન હડા વજરબાણ,
ભગો ઇંગરેજ ત્રાહિમામ,
પ ઘરજો ભેધી થ્યો વેરીલો,
ખારસે ભયો ખારીલો,
ધાંચ ધાંચ કંઈધે ધૂઓ ઉડ્યો
પુગો જીવ પિરભૂજે ધામ,
બોલ્યા ‘હે રામ’ !!

રામ-રહીમ ને અલા-પીર,
ભારતમા જો સપૂત વીર,
પણ બાપુ ‘વિશ્વમાનવ’
જવલાંત જડહડ હીર

ભાનુબેન સાવલા

ત કુરો કેજો

કઈ વાયધો પકો, નેં તોડે ત કુરો કેજો.
ઢોરાણોં, પાણી વિએ વુડે ત કુરો કેજો.
હુઈ સતેં પેઢીયેં પુરખેં જી ખાનધાની,
પુતર અકરમી નાં બોડે ત કુરો કેજો.
કુટી મોરયૂં કૂપડૂં, કચડીયૂં જાડતે,
અચી પનખર વિજેં રોડે, ત કુરો કેજો.
હુએ કો કાબો નેં ગણતરી બાજ ભેજો,
તેં કે કાર્વેધાવેં કો પછાડે, ત કુરો કેજો.
જીતણી હૂએ રાંધ ખજાનો ગોતેજી,
બુજેં ન કો કડીયૂં જોડે ત કુરો કેજો.
શકુંતલા કે રિઈ વીંઢી, દુખ્યંત ભૂલ્યો,
સિરાપ અસર વતાડે, ત કુરો કેજો.
લિકી વિઠાવૂં સતેં કોઠેં ભંધ 'કુસુમ',
અચી ઉભીયે મોત, મોં ફાડે ત કુરો કેજો.

કુસમ ગાલા 'કુસુમ'
ભોજાય

હિકડો કોરાના જો કેર,
મયાં વાંચડીયે જી વાર.
જીયણ ન રેયો જિંધમેં,
હાણો ઉકરોં કીં ઉનપાર

પાં અંધરથી સુતેલા એયું,
નેં જાગેજી ગાલ કરીયુતા.
પારકા થોથા વાંચે વાંચેને,
ડેંઢપાઈજો ડારો ડરીયુતા

- અગમ

શેર - શાયરી

દાઝ હશે સ્વભાવમાં એ હરદમ દઝાડશે,
તીખા એ બોલ બોલી તમને દળદળ રડાવશે.
નૂતન આ જમાનો છે ને જરૂરી છે ભણવું ખૂબ,
જ્ઞાનની એ મુસાફરી તમ પગભર કરાવશે.
ભીતર રસ્તે વળ્યા જે! સુંદરતા એ પામતા,
બાલ્યનું રૂપ કદી ના, તમને ભરચક બનાવશે.
આવી વસંતની ઋતુ, કોયલ ગાન ગાતી થઈ,
પંચમ સૂરે ગાઈને એ ઉપવન ગજાવશે.
દીપકની સજાવટે, શોભે જ એ દિવાળી પર્વ,
ત્યાંથી તું લઈને તેજ જીવન અઢળક સજાવશે.
મોસમ છે જ ભીની ને, હૈયું તો મુજ જવાન છે,
બસ પિયુ ભાવ સમજી જા, ના અવસર ગુમાવશે.

- મંજુલા શાંતિલાલ રાંભિયા 'મંજુ'
મુંબઈ, મુલુંડ. મો - ૯૩૨૧૫ ૪૪૪૪૨

પિંઢ ઓડાગડમેં ઓલજેતો,
નેં વાટ વાલમ જી વતાયતો.
જિંધ સજી જોતેંમેં જોરે વિઘેં,
તાંય ભંધો પિંઢવારી હલાયતો.

વેરાગીમેં વેરાગજો વાસો વેતો,
તરેંતા ડાતાર ભનીને કીંક ડેતો.
એંડી ઈનતે માલકજી મેર વતી,
ઈનજો ખજાનું કડેં ખુટે નતો.

- અગમ

શ્રી ક.વી.ઓ. સેવા સમાજ આયોજિત

માતૃશ્રી લક્ષ્મીબેન હરસી નરસી ગાલા બિન્દાસ બોલ (૨૦૨૨-૨૩)
વક્તૃત્વ સ્પર્ધાનો અહેવાલ

પોતાના વિચારો આત્મવિશ્વાસથી રજૂ કરવાની કલા એટલે વક્તૃત્વ-Elocution. વક્તૃત્વ એટલે Body Language, વિષય-વસ્તુ (Contents) અને રજૂ કરવાની પદ્ધતિ (Delivery)નું સંયોજન. Public Speaking કૉમર્સ, આર્ટ્સ અને સાયન્સનો સંગમ છે. આપણી પર્સનાલિટીનું એક અવિભાજ્ય અંગ છે. સફળ વક્તા એ છે જે. શ્રોતાઓનાં દિલ અને દિમાગ સુધી પોતાની વાણી પહોંચાડે.

કચ્છી સમાજના સર્વાંગી વિકાસ માટે સતત કાર્યરત શ્રી કચ્છી વીસા ઓસવાલ સેવા સમાજની વ્યક્તિત્વ વિકાસ સમિતિ દ્વારા આયોજિત અને માતૃશ્રી લક્ષ્મીબેન હરસી નરસી ગાલા, ગામ ડુમરા દ્વારા પ્રાયોજિત વક્તૃત્વ સ્પર્ધા “બિન્દાસ બોલ” છેલ્લાં ત્રણત્રણ દાયકાઓથી નિરંતર ચાલી રહી છે. એ ખરેખર આપણે સૌએ ગૌરવ લેવા જેવી વાત છે.

દર વર્ષની જેમ આ વર્ષે પણ આ સ્પર્ધા માટે A, B, C, D અને E ગ્રુપ્સ, એમ અલગ અલગ વય પ્રમાણે પાંચ ગ્રુપ્સ માટે અલગ વિષયો આપવામાં આવ્યા હતા. આ સ્પર્ધા ત્રણ તબક્કામાં યોજાઈ હતી. લોકલ્સ, સેમી-ફાઈનલ્સ અને ફાઈનલ્સ.

પ્રાથમિક રાઉન્ડસનું આયોજન શ્રી ક.વી. ઓ. જૈન મહાજન (બોરીવલી), શ્રી થાણા કચ્છી જૈન સેવા સમાજ, શ્રી મુલુંડ કેવીઓ સેવા સમાજ, શ્રી ઘાટકોપર કચ્છી જૈન શ્વેતામ્બર મૂર્તિપૂજક સંઘ, શ્રી સાંગલી કચ્છી જૈન સેવા સમાજના નેજા હેઠળ થયું હતું. સેવા સમાજે પણ પોતાનો એક લોકલ રાઉન્ડ યોજ્યો હતો. આ ઉપરાંત સેન્ટર પર જઈને ભાગ ન લઈ શકનાર સ્પર્ધકો માટે, વીડિયો એન્ટ્રી પણ સ્વીકારવામાં આવી હતી.

૫ વર્ષ થી ૮૦ વર્ષના senior citizensઓએ પણ પોતાના વિચારો ખૂબ જ હોશથી વ્યક્ત કર્યા. વિવિધ સેન્ટર્સ પરથી કુલ ૧૨૯ સ્પર્ધકોએ ભાગ લીધો. સેવા સમાજ તરફથી પત્રીનાં લોપા ધરોડે નિર્ણાયક તરીકે થાણા સેન્ટર પર પોતાની સેવા આપી હતી. કુલ ૭૫ સ્પર્ધકો સેમિ-ફાઈનલ રાઉન્ડમાં પહોંચ્યા.

સેમિ-ફાઈનલ રાઉન્ડ ૧૫મી જાન્યુઆરી ૨૦૨૩ના રોજ માટુંગા બોર્ડિંગમાં આયોજિત થયો, જેમાંથી ૨૭ વિજેતાઓને ફાઈનલ્સમાં સિલેક્ટ કરાયા હતા. આ ક્ષેત્રના વર્ષોના અનુભવી સોલ. ધીરેન નંદુ, શ્રીમતી બીના છેડા - રતાડિયા ગણેશવાલા, પ્રો. કાજલ

છેડા-પત્રી, પ્રો. નિશા સાવલા-ભુજપુર-નાની તુંબડી, પ્રો. પ્રીતિ અશ્વિન શાહ ગાલા-કાંડાગરાએ નિર્ણાયકો તરીકે પોતાની માનદ સેવાઓ આપી હતી.

ફાઈનલ રાઉન્ડ, રવિવાર, ૨૨ જાન્યુઆરી ૨૦૨૩ના રોજ માટુંગા બોર્ડિંગમાં આયોજિત થયો. વક્તાઓએ સ્પર્ધકોએ પોતાનાં વક્તવ્યો અસરકારક રીતે રજૂ કરી. ૨૦૦ જેટલાં શ્રોતાઓની તાળીઓ જીતી. હતી. વીડિઓગ્રાફર શ્રી નયનભાઈ ગડા અને એમના સહયોગી યોગેશભાઈ કારાણીના કૌશલ્યથી. આ વર્ષે પહેલી વાર આ સ્પર્ધાનું live પ્રસારણ You Tube પર સુચારુ રીતે કરવામાં આવ્યું હતું.

ફાઈનલ રાઉન્ડમાં વિશેષજ્ઞ નિર્ણાયકો તરીકે સૉલિસિટર ધીરેન હેમેન્દ્ર નંદુ-મુન્દ્રા, CA ભરત સાવલા-કકરવા ઉપસ્થિત રહ્યા હતા. સંપૂર્ણ સ્પર્ધામાં એક્સપર્ટ Anchors, ફાઈનાન્શિયલ Adviser શ્રીમતી સિમ્પલ મનીષ શાહ - ભોજાય એ Quiz દ્વારા અને CA પરીતા કેયુર શાહ - ગઢશીશાએ પોતે બનાવેલા Rap Songથી શ્રોતાઓને મંત્રમુગ્ધ કરી દીધાં હતા.

દરેક ગ્રુપમાં પ્રથમ ત્રણ વક્તાઓને Trophy અને Cash Prize એનાયત કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ ઉપરાંત શ્રીતાઓમાંથી પસંદગી પામેલા Popular Winnerને Prize પણ આપવામાં આવે છે. એના માટે આ વખતે પ્રથમ

વખત હાર્દિક હરીશ ગોગરી - કપાયાએ Mobile App તૈયાર કરી આપી.

સમિતિના કન્વીનર શ્રી પરાગ દેઢિયાએ સ્પોન્સર family. શ્રી હીરજી ભોજરાજ એન્ડ સન્સ જૈન છાત્રાલયના અધિકારી ગણ અને પ્રત્યક્ષ તથા પરોક્ષ રીતે સહાયક થનાર સૌનો આભાર વ્યક્ત કર્યો હતો.

વ્યક્તિત્વ વિકાસની સમિતિના કન્વીનર શ્રી પરાગભાઈ રામજી દેઢિયા-પત્રી, કો-કન્વીનર શ્રી રાજેશ નાનજી છેડા-મોખા, કમિટીના સભ્યો હેમંત કાંતિલાલ સંઘોઈ-સમાધોધા, જીનલ હાર્દિક ગોગરી-કપાયા, મેહુલ પ્રેમચંદ દેઢિયા-ભીસરા, મમતા જિગર દેઢિયા-ભુજપુર, ડૉ. નીરવ ધીરજ છેડા-બિદડાએ ભારે જહેમત ઉઠાવી હતી. તે સિવાય ધનેશ ગાલા-મીરા રોડ, પૂનમ કેકીન મોતા-દેવપુર, તરલા પીયૂષ નાગડા-નરેડી, દર્શન હિતેશ હરિયા-બાડા, મિતલ પરાગ સાલિયા-ગોધરા, ભરત અમૃતલાલ શાહ-બેરાજ, ઇશિકા મનોજ ગાલા-વડાલા, જાગૃતિ કલ્પેશ ગંગર-છસરા, કલ્પેશ પોપટલાલ ગંગર-છસરાએ પણ વિવિધ તબક્કે પોતાનું મહત્વપૂર્ણ યોગદાન આપ્યું હતું. હેમંત સંગોઈએ પ્રોજેક્ટ ઇન્ચાર્જ તરીકેની ફરજ બજાવી આ સ્પર્ધાને ચાર ચાંદ લગાવી દીધા.

સમાજ ઉપયોગી આવા આયોજન ફરીફરી થાય, એવી આશા સાથે સ્વાદિષ્ટ ભોજન બાદ સૌ છૂટા પડ્યા.

શ્રી ક.વિ.ઓ.સેવા સમાજ વકતૃત્વ સ્પર્ધા બિન્દાસ બોલ ૨૦૨૩,
ફાઈનલ સ્પર્ધા, તા.૨૨ જાન્યુઆરી ૨૦૨૩ ના રોજ માદુંગા બોર્ડિંગ ખાતે યોજાઈ.
વિલિધ સેન્ટર પરથી પ્રાથમિક રાઉન્ડ થી ફાઈનલ સુધી પહોંચેલ અને
ફાઈનલ સ્પર્ધામાં વિજયી થયેલ સ્પર્ધકો ગ્રુપ પ્રમાણે નીચે મુજબ છે.

પ્રથમ ઈનામ

ગ્રુપ - એ

સલ્વોની અર્ચિત દેહિયા
ભુજપુર-ઘાટકોપર
સેન્ટર - ઘાટકોપર

ગ્રુપ - બી

વિધી રૂપલ રાજેશ ગડા
લાયજા-ઘાણા,
સેન્ટર - ઘાણા
શ્રોતાઓની પસંદગી

ગ્રુપ - સી

નીવા ઈલા હિરેન રાંભીયા
રામાણીયા-ડોંબિવલી
વિડીયો એન્ટ્રી તથા
શ્રોતાઓની પસંદગી

ગ્રુપ - ડી

ટિવશા વૈશાલી અમિત છેડા
કાંડાગરા-ઘાટકોપર
સેન્ટર - ઘાટકોપર

દ્વિતીય ઈનામ

રીના રાજેશ છેડા
હાલાપર-સાંગલી
સેન્ટર-સાંગલી

શીખા ખુશાલી દિપેન ભેદા
કપાયા-મલાડ
સેન્ટર-બોરીવલી

કીશા મિતલ સચીન દેહિયા
ગઢસીસા-મુલુંડ
સેન્ટર-મુલુંડ

રેયાંશ વૈશાલી વિનોદ સંગોઈ
કપાયા-ઘાણા
સેન્ટર ઘાણા તથા
શ્રોતાઓની પસંદગી

તૃતીય ઈનામ

રિધ્ધી ઉર્મિલ મુકેશ સૈયા
ભોજાય-સાંગલી
સેન્ટર-સાંગલી

પ્રીયલ પ્રીતિ વિપુલ મારૂ
ડેવા-ભાર્યંદર
સેન્ટર-બોરીવલી

નીવી નેહા નિલેશ દેહિયા
પ્રાગપુર-ભાંડુપ
સેન્ટર - મુલુંડ

શ્રેયા દિખ્તી હસમુખ સંગોઈ
પત્ની-ડોંબિવલી
વિડીયો એન્ટ્રી

હર્ષા પરરાગ શાહ
સાડાઉ-બોરીવલી
ગ્રુપ-એ-
શ્રોતાઓની પસંદગી

સાંત્વન

અવસાન નોંધ

(તા. ૧ જાન્યુઆરી ૨૦૨૩ થી તા. ૩૧ જાન્યુઆરી ૨૦૨૩)

ચક્ષુદાન : દેહ / ત્વાચાદાન : અવયવદાન :

પ્રાર્થના રાખેલ નથી

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે	નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
બિપીન વશનજી રવજી વીરા	૭૦	નાની ખાખર	મુલુંડ	પ્રભાવતી મણિલાલ તેજશી સંગોઈ	૮૯	ટોડા	હૈદરાબાદ
પોપટલાલ મુરજી માલશી ગંગર	૭૦	મોટી ખાખર	મુલુંડ	મા. હેમલતાબેન લક્ષ્મીચંદ કેશવજી છેડા	૯૨	મુંદ્રા	મહાલક્ષ્મી
મણિલાલ દામજી નરપાર ગડા	૭૩	બાડા	મુલુંડ 	રમેશ તેજશી વિજપાર મારુ	૬૬	ડેપા	સફાલા
અ.સૌ. ઇંદિરાબેન નેમજી કાનજી ગાલા	૭૪	છસરા	દાદર	કલ્પના હસમુખ રામજી વોરા	૬૨	બિદડા	થાણા
હરીલાલ મેઘજી રાયશી ગાલા	૭૯	સમાઘોઘા	વિલે પાર્વે	જ્યોતિબેન કાંતિ ગાંગજી ગાલા	૬૯	ભુજપુર	થાણા
લાલજી કુંવરજી શાહ / શેઠિયા	૮૫	કારાઘોઘા	હૈદરાબાદ	મહેન્દ્ર દેવજી મુરજી છેડા	૬૦	પુનડી	મલાડ
લક્ષ્મીબેન દેવજી રતનશી મામણિયા	૮૫	સાડાઉ	સાયન	મા. દિવાળીબેન પ્રેમજી લાલજી ગંગર	૭૦	મોટી ખાખર	ડોંબિવલી (ઉ.૩૫)
મણિબેન પ્રેમજી સુરજી ગાલા	૯૨	વડાલા	વડાલા	રાજેન્દ્ર ભવાનજી લાલન	૭૩	માંડવી	વાપી
વિરેશ મણિલાલ રતનશી ધરોડ	૭૨	પત્રી	હૈદરાબાદ	ધનવીર પરેશ ભવાનજી છેડા	૩૩	ડોણ	નાલાસોપારા
દીપક ભવાનજી છેડા	૬૪	નાની ખાખર	મુલુંડ 	બા.બ્ર પુરબાઈ વીરજી જેવત ગાલા	૭૯	સાડાઉ	ડોંબિવલી
મહેન્દ્ર કાંતિલાલ ધરમશી ધરોડ	૬૭	પત્રી	ડોંબિવલી 	હેમલતા વિશનજી માલશી ગાલા	૮૬	કોડાય	નાલાસોપારા
નિર્મળાબેન સુંદરજી જેઠા ગાલા	૭૨	મકડા	મકડા	પ્રવીણ લખમશી પુનશી લાલન	૬૭	કોડાય	પરેલ
અ.સૌ. પ્રભાબેન મુલચંદ ખીમજી વીરા	૭૩	નાંગલપુર	મુલુંડ 	નીતિન મગનલાલ માડણ સાવલા	૭૧	મોટા આસંબિયા	મલાડ
નાનજી દેવજી ચૌધરિયા છેડા	૭૮	દેશલપુર	જોગેશ્વરી	મા. ભારતીબેન તલકશી શામજી કેનિયા	૭૭	બારોઈ	ભુજ (૧ ઉ)
ભાનુમતી દેવજી રવજી સાવલા	૯૦	નાંગલપુર	ડોંબિવલી	ઉમેદચંદ ચાંપશી ઉકેડા ગડા	૮૦	મોટા આસંબિયા	ચર્ની રોડ
વિમળાબેન અમૃતલાલ વેલજી શાહ/ગડા	૮૦	રાયણ	રાયણ	મોરારજી ભાણજી વોરા	૮૦	નવીનાળ	નાગપુર
નાનજી કોરશી રવજી દેઢિયા	૮૦	નાંગલપુર	ઉમરગામ	પ્રેમજી મગનલાલ હંસરાજ કુરિયા	૬૭	તલવાણા	ચેમ્બુર
હરશી વીરજી શિવજી મોતા	૮૭	બિદડા	વાપી	શાંતિલાલ દેવજી ભાણજી દેઢિયા	૬૭	નાની ખાખર	ઘાટકોપર

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
ભૂષણ (અ.સૌ. કસ્તૂરબેન ધારશી)	૬૭	-	અંધેરી
સુરા દેઢિયા (ભુજપુરના જમાઈ)			
કેસરબેન ભાણજી વીરજી રાંભિયા	૮૪	વિઝાંણ	મલાડ
અ.સૌ. અરુણા દિલીપ ખીમજી કુરિયા	૪૭	બિદડા	બોરીવલી
હીરજી ગોવિંદજી મુરજી નાગડા	૭૦	મોટી ઉનડોઠ	ભાંડુપ
હેમલતા કોરશી કરમશી દેઢિયા	૭૯	મોટી ખાખર(૩૯)	મોટી ખાખર
મા. ગુણવંતીબીને વશનજી ભવાનજી રાંભિયા	૮૦	ગુંદાલા	માટુંગા
ઝવેરચંદ મેઘજી રતનશી ગાલા	૮૮	નવાવાસ	વિરાર
હેમંત હંસરાજ અજુ ગાલા	૭૦	મોટી ખાખર	કરાડ
મા. લક્ષ્મીબેન ભવાનજી વેલજી સાવલા	૯૧	ભોરારા (૩ ઈ)	ઘાટકોપર
કસ્તૂર શામજી ઠાકરશી સાવલા	૬૨	બાડા	અંબરનાથ
લાલજી ખીંચશી ગડા	૮૬	મંજલ રેલડિયા	મુલુંડ
દુર્ગેશ નાનજી રતનશી શાહ (ગડા)	૫૯	નવાવાસ	થાણા
જયંત લક્ષ્મીચંદ નેણશી ગોગરી	૬૪	કોડાય	થાણા
વનિતા વિજપાર પ્રેમજી દેઢિયા	૭૧	દુર્ગાપુર	નાલાસોપારા
જયંતીલાલ નાનજી મુરજી સાવલા	૭૫	ગુંદાલા	માટુંગા
જીવરાજ વેલજી દેવજી દેઢિયા	૮૮	સાડાઉ	રાયગઢ
સુખાબેન કાંતિલાલ નાનજી સાવલા	૭૩	સમાધોઘા	સાંતાકુંઝ
લાલજી પચાણ ધારશી ગાલા	૮૦	કોટડા (રોહા)	મુલુંડ
માવજી હીરજી લખમશી સાવલા	૮૧	પ્રાગપુર	નાલાસોપારા
વિમળાબેન કુંવરજી વેલજી રાંભિયા	૮૩	સમાધોઘા	મલાડ
જ્યોતિ રોહિત મગનલાલ છેડા	૪૩	મુંદરા	ડોંબિવલી
રસિકલાલ લાલજી કુંવરજી દેઢિયા	૮૭	ગુંદાલા	વિદ્યાવિહાર
વસંત કેશવજી નરશી વિસરિયા	૭૦	મોખા	કલકત્તા
મા. હીરબાઈ વસનજી વેલજી પોલડિયા	૯૩	બિદડા	થાણા
તેજબાઈ કુંવરજી રતનશી છેડા	૯૬	પુનડી	થાણા

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
પૂર્ણિમા જગદિશ દેવરાજ ગડા	૬૫	નવાવાસ	ભાંડુપ
હેમન્દ્ર ટોકરશી નથુ મારુ	૬૪	બિદડા	મીરા રોડ
નવીન નરશી તલકશી દેઢિયા	૬૯	ગઢશીશા	મુલુંડ
દેવકાંબેન રવજી નાગજી વીરા	૮૭	શેરડી	શેરડી
મા. રાણબાઈ ખીમજી વેલજી ગંગર	૮૩	રામાણિયા	અમદાવાદ
જગદીશ માવજી શામજી છેડા	૮૯	મોટી ઉનડોઠ	ઘાટકોપર
અંકિત જિતેન્દ્ર મોરાજી મારુ	૩૮	બિદડા	મુલુંડ
રેખાબેન નલિનકુમાર લીલાધર મારુ	૭૩	હમલા મંજલ	જલગામ
કલ્યાણજી પુનશી મુરજી ગોગરી	૮૯	ટુંડા	મલાડ
હરખચંદ ટોકરશી જીવરાજ ગંગર	૭૦	છસરા	કાંડાગરા મોટા
વેલજી કેશવજી વીરજી છેડા	૭૮	ભચાઉ	ઘાટકોપર
મા. વેલબાઈ રામજી રતનશી દેઢિયા	૮૦	ગઢશીશા	જોગેશ્વરી
વલ્લભજી ખીમજી રામજી રાંભિયા	૮૪	રામાણિયા	ભાંડુપ
જાદવજી મણશી ઘેલા વિસરિયા	૮૫	રતાડિયા ગણેશ	મલાડ
સરોજબેન શાંતિલાલ મેઘજી ગોગરી	૭૫	કોડાય	મલાડ
માતૃશ્રી સુંદરબેન તલકશી પાસુ સંગોઈ	૮૮	ગુંદાલા	ડોંબિવલી
મીનાબેન પોપટલાલ નરશી ગડા	૬૫	નાના રતાડિયા	દહીંસર
મા. કસ્તૂરબેન દામજી કુંવરજી દેઢિયા	૯૧	ભોરારા	ગાંધીનગર (ગુજરાત)
જિજ્ઞેશ વિસનજી નાનજી સાવલા	૪૯	નાની તુંબડી	થાણા
સુરેખા (પ્રભાબેન નાગજી સાવલા	૫૪	-	યવતમાળ
વડાલાની સુપુત્રી)			
સંદીપ તલકશી ઉમરશી ગોગરી	૫૬	કોડાય	અમદાવાદ
કાળ ધર્મ પામેલ છે			
પ.પૂ. સાધ્વી શ્રી જયગુણાશ્રીજી મ.સા.	૭૩		
પૂ. સા.શ્રી. મનોજીતાશ્રીજી	૬૯		

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
પ્રાર્થના રાખેલ છે			
વિજય તલકશી ખેતશી સાવલા	૫૬	બેરાજા	શિવડી
વિનોદ રામજી રતનશી છેડા	૬૪	લાયજા	મુલુંડ
વસનજી રામજી લાલજી ધરોડ	૯૨	પત્રી	સાયન
શાંતિલાલ રણશી પુનશી લાલન	૭૫	મોટા રતાડિયા	દહીંસર
મા. અમૃતબેન મીઠુંભાઈ રવજી ગડા	૮૫	નવાવાસ	દાદર
વેલબાઈ દેવજી જેઠા હરિયા	૯૦	રાયધણજર	કલ્યાણ
ચુનીલાલ કુંવરજી ખીમરાજ દેઢિયા	૮૫	બિદડા	ગામદેવી
અ.સૌ. ભાનુબેન મુલચંદ કુંવરજી ગોસર	૭૧	રાયણ	વડાલા
અ.સૌ. લક્ષ્મીબેન મનસુખલાલ ઉમરશી દેઢિયા	૮૨	તલવાણા	ડોંબિવલી
ધનગૌરીબેન મોરારજી રામજી વિસરિયા	૮૩	રતાડિયા ગણેશ	બોરીવલી
મા. લક્ષ્મીબેન મોરારજી હીરજી દેઢિયા	૯૨	ગઢશીશા	ઘાટકોપર
મનીષ તલકશી દેવજી શેઠિયા	૫૫	લાખાપુર	ડોંબિવલી
લક્ષ્મીચંદ લાલજી પાસુ સાવલા	૭૯	ગઢશીશા	ડોંબિવલી
ઉમરશી દેવજી વીરજી સાવલા	૮૩	ડેપા	સાયન
મહેન્દ્ર શામજી વિજપાર શેઠિયા	૫૮	પ્રતાપર	ચેમ્બુર
કસ્તૂરબેન દિનેશ જીવરાજ ગડા	૬૧	રાયધણજર	ઘાટકોપર
હેમકુંવરબેન ગાંગજી ખીમજી રાંભિયા	૭૯	રતાડિયા ગણેશ	બોરીવલી
હાંસબાઈ ભવાનજી જેઠા ગાલા	૮૨	મોટી ખાખર	દાપોલી
અ.સૌ. શિલ્પા અજિત મેઘજી ગડા	૪૫	ઉનડોઠ	સાયન
અ.સૌ. જાગૃતિ હિરેન લધુ વીરા	૪૪	ભુજપુર	વિઘાવિહાર
અ.સૌ. હેમલતા મોહનલાલ હીરજી દેઢિયા	૭૯	કોટડી મહા	ચેમ્બુર
લીલાવંતી ચુનીલાલ નાનજી શેઠિયા	૮૧	કારાઘોઘા	કુર્લા
શ્રીમતી કલ્પના રમણીક વિસનજી ગાલા	૬૫	ભોજાય	મુલુંડ
મા. લક્ષ્મીબેન લાલજી લખમશી મારુ	૮૦	લાખાપુર	પરેલ

નામ	ઉંમર	ગામ	હાલે
પ્રાર્થના રાખેલ છે			
મા. મમ્મીબાઈ દેવજી મુરજી ગાલા	૮૭	કોટડા રોહા	ડોંબિવલી
ચંદ્રકાન્ત શિવજી ગોવિંદજી સાવલા	૬૧	કોટડી (મહા)	જોગેશ્વરી
વનિતા મણિલાલ વીરજી ગાલા	૭૯	વડાલા	મુલુંડ
નાગજી હીરજી વિજપાર ગાલા	૮૨	પ્રાગપુર	મલાડ
રસીલા સેવંતીલાલ મોરારજી મારુ	૬૯	ચિયાસર	વાશી
હેમલતા રમણીકલાલ વેલજી કુરિયા	૬૨	ડોશ	નેરૂલ
મીનાબેન અમૃતલાલ હરશી નાગડા	૬૫	સણોસરા	ઘાટકોપર
વાસંતી મંગલબાઈ મુલજી છેડા	૮૨	રતાડિયા ગણેશ	ચેમ્બુર
મા. સુંદરબેન નાગજી વેલજી સાવલા	૮૭	બિદડા	પરેલ
જેઠીબેન દેવજી ખીમજી વીરા	૯૫	નાંગલપુર	બોરીવલી
પ્રફુલ્લ મગનલાલ જીવરાજ છેડા	૫૩	છસરા	નાલાસોપારા
વસંત કેશવજી નાગશી દેઢિયા	૬૭	બિદડા	મલાડ
જયંતીલાલ દેવજી ઘેલા વોરા	૭૧	દુર્ગાપુર	માંડવી
અ.સૌ. ભારતી ધીરજ વેલજી ગંગર	૬૭	છસરા	બોરીવલી
મોરારજી મેઘજી પાલણ ગડા	૭૮	માપર	મુલુંડ
પોપટલાલ ઉમરશી પાલણ રાંભિયા	૭૯	ડેપા	નાલાસોપારા
શાંતિલાલ મોરારજી દેવજી રાંભિયા	૭૪	રામાણિયા	દાદર
ધીરજલાલ વસનજી રાંભિયા	૬૮	ગોધરા	મુલુંડ
સુંદરજી રવજી લખમશી દેઢિયા	૮૨	ગઢશીશા	ભાયખલા
મા. મેઘબાઈ ચાંપશી દેવજી જૈન(ગોગરી)	૯૭	નારાણપુર	માટુંગા
ભરત હંસરાજ ડુંગરશી દેઢિયા	૭૧	ભુજપુર	નાગપુર
તેજશી જીવરાજ માણેક કુરિયા	૯૧	બિદડા	બિદડા
પૂર્વી દિનેશ શાંતિલાલ સાવલા	૫૦	બિદડા	ઘાટકોપર

શ્રી ક.વિ.ઓ. સેવા સમાજ

સંસ્થાની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ

પુક બેંક

સંજીવની સ્વાસ્થ્ય યોજના

પગદંડી

સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમ

સમુહ લગ્ન

સ્ત્રી ઉત્કર્ષ લોન

શિક્ષણ લોન
કોમ્પ્યુટર લોન

ક્રિકેટ, વોલીબોલ
બાસ્કેટ બોલ, ફુટબોલ

રમતગમત

વ્યક્તિત્વ વિકાસ
વકતૃત્વ સ્પર્ધા
OUTDOOR CAMP
MEET

રહેઠાણ લોન

શૈક્ષણિક સન્માન
વિદેશ સેમીનાર
શ્રુત-ગુણ-ગૌરવ

WPP Licence No. :- MR/Tech/WPP-215/East/2023-25

PAGDANDI (Monthly) MARCH 2023 RNI-14593/1957, Published on 1st of every month & Posted at Patrika Channel Sorting Office Mumbai - 400 001 on 2nd & 3rd of every Month. Post Regd. No. MCE/251/2023-25

નોનસ્ટિકકેર અને
નોન-સ્ટિક કુકવેર

મેડ ફોર
ઈચ અધર

Regular Scrub Pad

v/s

Gala
NonstikCare Scrub

Available at
all leading retailers

TRY NOW!

5X કચૂરેબલ